

BADANIA I ANALIZY RYNKU PRACY WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Czasopismo
Wojewódzkiego Urzędu Pracy
w Lublinie

Nr 1(03)/2015

Wydawca:

Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie
ul. Obywatelska 4, 20-092 Lublin
Tel. 81 463 53 33, lorp@wup.lublin.pl
sekretariat@wup.lublin.pl

Redakcja:

Grzegorz Gach, Gabriela Kasaniuk, Mirosława Kawatek,
Piotr Krzesiński, Cezary Makowski, Karolina Sokolińska

Wydawnictwo bezpłatne dostępne w wersji elektronicznej
Opracowanie graficzne i skład: True Colours s. c.

Przedruk materiałów jest możliwy wyłącznie
za zgodą Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie
i za podaniem źródła.

Od Wydawcy

Od Redakcji

s. 2

**Kobieta przedsiębiorcza
- perspektywa Lubelszczyzny**

Agata Świdzińska

s. 3

Województwo dwóch prędkości

Mieczysław Kowerski,
Jarosław Bielak,
Dawid Długosz,
Mariusz Poninkiewicz

s. 8

Sektor MŚP w województwie lubelskim

Aneta Zarębska,
Paweł Wójcik

s. 23

**Wybrane aspekty rynku pracy
w powiecie chełmskim, białskim
i włodawskim**

Ireneusz Niećko

s. 29

KAPITAŁ LUDZKI
CZŁOWIEK – NAJLEPSZA INWESTYCJA!

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Szanowni Państwo

Zapraszam do lektury trzeciego numeru czasopisma „**Badania i analizy rynku pracy województwa lubelskiego**”, które ukazuje się dzięki realizacji projektu badawczego „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja”. Dziękuję dotychczasowym autorom tekstów za przekazane materiały - jestem usatysfakcjonowana, że możemy upowszechnić zgromadzony przez Państwa dorobek badawczy i analityczny, który budzi niemałe zainteresowanie.

Pierwszy artykuł dotyczy sytuacji kobiet na lubelskim rynku pracy, szczególnie zaś skupia się na segmencie kobiet prowadzących własną działalność gospodarczą. Drugi wpisuje się w dyskusję dotyczącą działań na rzecz spójności społeczno-gospodarczej regionu lubelskiego. Kolejna publikacja podejmuje zagadnienie przedsiębiorczości wskazywanej jako istotny element nowoczesnej gospodarki. Ostatni artykuł, łączący dane wtórne z badaniami własnymi, stanowi spojrzenie autora na lokalne rynki pracy. To ważny temat np. ze względu na problem demograficzny w powiatach wschodniej części naszego województwa.

Życzę dobrej lektury

Małgorzata Jokić

Od redakcji

Szanowni Państwo, pracujemy na co dzień przy realizacji badań w Lubelskim Obserwatorium Rynku Pracy, a wynikami dzieliliśmy się m.in. podczas warsztatów wiedzy o rynku pracy przeznaczonych dla uczniów, studentów, nauczycieli i animatorów osób młodych. Czasopismo „Badania i analizy rynku pracy województwa lubelskiego” to miejsce, gdzie Państwo mogą podzielić się swoją wiedzą w celu wspólnej mądrej refleksji nad zagadnieniami dotyczącymi bezrobocia i zatrudnienia. Dziękujemy za wszelkie uwagi i sugestie dotyczące kształtu czasopisma - sekretariat redakcji: lorp@wup.lublin.pl, tel. 81 463 53 32.

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
rynku pracy w powiecie...

Kobieta przedsiębiorcza - perspektywa Lubelszczyzny

dr Agata Świdzińska

Instytut Pedagogiki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Kobieta przedsiębiorcza – perspektywa Lubelszczyzny¹

Analiza literatury przedmiotu i źródeł statystycznych wskazuje, że przedsiębiorczość kobiet przyczynia się do rozwoju gospodarczego. Kobiety, tak jak mężczyźni, wykazują się cechami przedsiębiorczymi, które pozwalają im skutecznie i aktywnie uczestniczyć w procesach gospodarczych. Wyniki badań wskazują, że w całym okresie transformacji w Polsce relatywnie bardziej wzrosła liczba kobiet pracujących na własny rachunek, kiedy zamykano sfeminizowane zakłady i kobiety traciły miejsca pracy, co można zaliczyć do czynników „wypychających”.

¹ Fragmenty tekstu pochodzą z ekspertyzy naukowej przygotowanej w ramach projektu „Kapitał Intelktualny Lubelszczyzny 2010-2013”: A. Świdzińska, *Kobiety w strukturach zarządzania lubelskimi przedsiębiorstwami*, [w:] *Kapitał Intelktualny Lubelszczyzny*, Lublin 2012, opublikowanej na stronie www.kil.lubelskie.pl.

Z danych OECD wynika, że Polska od lat zajmuje czołowe miejsce w kategorii kobiet pracujących na własny rachunek wśród ogółu pracujących. Wskaźnik przedsiębiorczości Polek w Europie jest jednym z najwyższych. Szczególne znaczenie dla rozpoczynania i rozwijania działalności mają ramowe uwarunkowania przedsiębiorczości, wśród których wskazuje się głównie na dostępność kapitału; politykę publiczną (podatki i regulacje prawne) i programy wspierania przedsiębiorczości, edukację i szkolenia, otwartość rynku, dostęp do infrastruktury technicznej, normy kulturowe i społeczne.

Kobiety częściej niż mężczyźni podejmują działalność gospodarczą z braku innej sensownej alternatywy, a nie z chęci wykorzystania szansy². Ważne są dla nich takie motywy założenia własnej firmy jak: dążenie do niezależności i samodzielności decydowania o własnym losie; dążenie do osiągnięcia

² Por. B. Balcerzak-Paradowska i in., *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, PARP, Warszawa 2011, s. 47-77.

wyższych dochodów i uzyskania niezależności finansowej; możliwość rozwoju zawodowego; negatywne doświadczenia z pracy najemnej oraz sprzyjające warunki na rynku.

Jeśli chodzi o bariery rozwoju przedsiębiorczości kobiet, to w literaturze³ wskazuje się na bariery podatkowe, zbyt wysokie pozapłacowe koszty pracy, bariery zatrudnienia związane z nieelastycznym prawem pracy, bariery administracyjne, skutki istnienia szarej strefy, konkurencję ze strony uprzywilejowanych przedsiębiorstw, słabą infrastrukturę techniczną, niedostateczną ochronę własności intelektualnej, systemy wartości i normy społeczne (w tym postawy wobec przedsiębiorców), bariery edukacyjne oraz tradycyjną socjalizację, utrwalającą tradycyjny podział ról społecznych według płci.

Zasadniczym ograniczeniem obecności kobiet na rynku pracy jest brak możliwości pogodzenia obowiązków zawodowych z rodzinnymi, a zwłaszcza z funkcjami opiekuńczymi. Własna działalność gospodarcza, a jeszcze częściej samozatrudnienie, wskazywana jest jako forma zatrudnienia przyjazna rodzinie ze względu na dużą autonomię i możliwość decydowania o godzinach pracy. Statystyki jednak potwierdzają, że czas pracy pracodawców i osób samozatrudnionych w Polsce jest dłuższy niż pracowników najemnych. Jest także czasem nienormowanym, o nieregularnych rozkładach. Osoby te mają również ograniczony zakres upraw-

³ Zob. T. Kupczyk, *Kobiety w zarządzaniu i czynniki ich sukcesów*, WSH, Wrocław 2009, s. 20-31; E. Lisowska, *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, SGH, Warszawa 2001; B. Balcerzak-Paradowska B. i in., *Przedsiębiorczość kobiet...*, dz. cyt., s. 30-32.

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

nień rodzicielskich wynikających z *Kodeksu pracy* przysługujących pracownikom najemnym (prawo do urlopu wychowawczego, wynagrodzenia)⁴.

Jakim kapitałem intelektualnym dysponują kobiety na Lubelszczyźnie?

Dotychczasowe badania nad kapitałem intelektualnym Lubelszczyzny oraz dane statystyczne pozwalają stwierdzić, że kobiety częściej niż mężczyźni chcą studiować w regionalnych uczelniach, wybierając przy tym częściej kierunki o takim profilu jak: nauki biologiczne i ochrona zdrowia czy gospodarka i administracja, a nie kierunki humanistyczne i społeczne⁵. Natomiast po ukończeniu studiów to kobiety deklarują, częściej od mężczyzn, chęć związania swojej przyszłości z województwem lubelskim, mimo, że częściej od badanych mężczyzn nie widzą szans na znalezienie jakiegokolwiek pracy, tym bardziej zgodnej z wykształceniem czy satysfakcjonującej finansowo⁶.

Obecnie mniejszy odsetek kobiet (54,7%) niż mężczyzn (65,2%) pracuje zawodowo, a podjęta

przez nie praca częściej niż u mężczyzn jest niezgodna z kierunkiem wykształcenia⁷.

Badane kobiety w województwie lubelskim dwukrotnie częściej od mężczyzn nie posiadają źródła dochodów i częściej niż oni mają niższe dochody, ale podobnie jak mężczyźni oceniają swój status materialny⁸.

Kobiety wydają więcej niż mężczyźni na edukację oraz kulturę – głównie na książki, teatr, kino i filharmonię, ale rzadziej niż mężczyźni korzystają z komputera i Internetu. Jeśli już wykorzystują Internet, to częściej niż mężczyźni odwiedzają portale społecznościowe oraz szukają w ten sposób pracy. W dużo mniejszym od mężczyzn stopniu umieją tworzyć strony WWW oraz pisać programy. Kobiety w województwie lubelskim częściej niż mężczyźni znają język rosyjski i włoski.

Badane kobiety o wiele częściej niż mężczyźni wybierają jako hobby uczestnictwo w zajęciach artystycznych (zespołach teatralnych, tanecznych, malarstwo i rzeźbę). Statystycznie równie często co mężczyźni czytają gazety, chętniej jednak sięgają po tygodniki przeznaczone dla kobiet. Również częściej niż mężczyźni czytają książki z zakresu beletrystyki i poradnictwa. Kobiety częściej niż mężczyźni mają również biblioteczki domowe wyposażone od 101 do 500 książek⁹.

Kobiety w województwie lubelskim częściej niż mężczyźni uważają, że większości ludzi można

ufać (najwyższa procentowa nota, to zaufanie do duchownych), ale nie obdarzają wysokim zaufaniem Parlamentu i instytucji europejskich. Kobiety częściej niż mężczyźni wykazują się brakiem działań na rzecz organizacji. Badane kobiety również częściej uważają demokrację za złą formę rządów i częściej niż mężczyźni nie mają zdania na temat, ale na równym co mężczyźni statystycznie poziomie uczestniczą w różnego rodzaju wyborach¹⁰.

Zgodnie z danymi GUS z 31.12.2013 r. w województwie lubelskim największy i najistotniejszy udział wśród przedsiębiorstw stanowią mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające poniżej 10 pracowników), stanowiąc łącznie prawie 95% wszystkich zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorstwa duże, zatrudniające powyżej 250 pracowników, stanowią jedynie ok. 0,1% zarejestrowanych na Lubelszczyźnie. Przedsiębiorstwa województwa lubelskiego charakteryzują się w większości regionalnym poziomem konkurencyjności (około 50% firm).

Za przyczyny słabości firm Lubelszczyzny uznaje się w głównej mierze ich niską innowacyjność, niespełnienie ostrych norm unijnych w zakresie ochrony środowiska, jakości produkcji i bhp, brak kapitału na rozwój (brak środków własnych, niskie możliwości pozyskiwania środków na rozwój z funduszy strukturalnych, wysoko oprocentowanie kredyty, wysokie podatki) oraz niską stabilność otoczenia prawnego (zmieniające się przepisy prawne dotyczące zakładania i funkcjonowania firm). Brak dostatecznej podaży funduszy pożyczkowych i funduszy wysokiego

⁴ W kontekście Lubelszczyzny potwierdzają to m.in. raporty Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, np. *Godzenie obowiązków zawodowych i rodzinnych. Raport z badań jakościowych, Potrzeby i oczekiwania przedsiębiorstw. Raport z badań ilościowych i jakościowych wśród mikroprzedsiębiorstw województwa lubelskiego (I fala badania – 2013/2014)*, www.lorp.wup.lublin.pl (10.04.2015).

⁵ P. Rydzewski, *I Cykl Badawczy. Kapitał Intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych. Ekspertyza naukowa „Badanie maturzystów”*, www.kil.lubelskie.pl (9.04.2015).

⁶ P. Rydzewski, *II Cykl Badawczy. Kapitał Intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych. Ekspertyza naukowa „Studenci”*, www.kil.lubelskie.pl (9.04.2015).

⁷ P. Rydzewski, *II Cykl Badawczy. Kapitał Intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych. Ekspertyza naukowa „Mieszkańcy Lubelszczyzny”*, www.kil.lubelskie.pl (9.04.2015).

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

ryzyka, finansujących przedsięwzięcia innowacyjne ogranicza możliwości wzrostu konkurencyjności firm¹¹. Zwłaszcza sektor MSP znajduje się w niekorzystnej sytuacji w porównaniu z dużymi przedsiębiorstwami prywatnymi. W dokumencie strategicznym Lubelszczyzny jako silną stronę przedsiębiorców Lubelszczyzny uznaje się dużą skłonność do wdrażania innowacji oraz znaczną samodzielność w zakresie finansowania innowacji¹².

Liczba kobiet w zarządzaniu systematycznie się powiększa i jest to widoczne w wielu krajach, szczególnie tych rozwiniętych. Widoczne, postępujące zmiany w tym obszarze są efektem przeobrażeń społeczno-kulturowych i dostrzeżenia potencjału kobiet, a tym samym wprowadzenia odpowiednich instrumentów prawnych, umożliwiających równy dostęp kobiet i mężczyzn do karier zawodowych i osiągnięcia sukcesów. Należy podkreślić, że stawia się im wówczas bardzo konkretne wymagania kwalifikacyjne, oczekując podjęcia skutecznych działań na rzecz realizacji celów organizacji.

¹¹ Warto pod kątem rozwoju własnej przedsiębiorczości analizować informacje zamieszczone na stronie Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Dostrzeżone potrzeby kobiet to m.in. stworzenie Funduszu Pożyczkowego dla Kobiet: <http://www.parp.gov.pl/index/more/46736> (11.04.2015).

¹² *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. Aktualizacja najważniejszych wskaźników diagnostycznych. Tom II, Cele i priorytety strategii oraz system wdrażania*, Zarząd Województwa Lubelskiego, kwiecień 2009.

W Polsce powstało wiele projektów badawczych, w których analizowano uczestnictwo kobiet na stanowiskach kierowniczych z uwzględnieniem różnorodnych uwarunkowań tego procesu: ekonomicznych, prawnych, edukacyjnych, społeczno-kulturowych¹³. Jak pokazują wyniki, nadal możemy mówić o barierach uczestnictwa kobiet w najwyższych szczeblach zarządzania zarówno w obszarze przedsiębiorczości¹⁴, edukacji, administracji, jak i polityki.

Przegląd literatury i badań umożliwia określenie znaczenia kobiet w zarządzaniu i przedsiębiorczości dla rozwoju gospodarki i regionów. Ujmowane jest ono najczęściej w kontekście zarządzania różnorodnością, płci kulturowej i pełnionych ról społecznych czy kultury organizacji. Przeprowadzona przez Dominikę Polkowską¹⁵ analiza równości płci na Lubelszczyźnie umożliwiła wysunięcie wniosków dotyczących pionowej i poziomej segregacji zawodowej kobiet w regionie. Z analizy wynika, że nie ma uzasadnienia dla segregacji poziomej, natomiast widoczna jest segregacja pionowa w badanych obszarach, co oznacza, że kobiety nadal napotykają na trudności w dostępie do funkcji kierowniczych i zarzą-

¹³ Przykładem mogą być badania Polskiej Agencji Wspierania Przedsiębiorczości, w tym jeden z ostatnich raportów *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce – raport z badań*, PARP, Warszawa 2011. <http://badania.parp.gov.pl/index/more/24296> (11.04.2015).

¹⁴ Przedsiębiorczość należałoby traktować w tych rozważaniach dwojako: jako obszar polityki gospodarczej państwa oraz jako cechę jednostek.

¹⁵ D. Polkowska, *Ekspertyza naukowa: Równość płci. Kobiety na Lubelszczyźnie*, Lublin, SWL 19.12.2011 (11.04.2015).

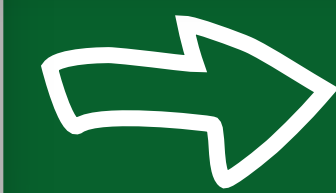
dzania¹⁶. Nasuwa się zatem pytanie, jakie czynniki wpływają na fakt utrudnionego dostępu do wyższych funkcji kierowniczych i zarządzania? Z kolei przeprowadzone przez Ewę Lisowską¹⁷ badania wskazują, że kobiety awansują do pewnego momentu, ale nie osiągają najwyższych stanowisk. W Polsce 36% kobiet zajmuje stanowiska kierownicze – przy średniej dla Unii Europejskiej 27-33%, ale prezesami czy dyrektorami zostaje tylko 2%. A np. w USA kobiet zajmujących najwyższe stanowiska jest ponad 10%.

W takiej sytuacji kobiety, rezygnując z relacji „szef – podwładna”, świadome własnych kompetencji, podejmują działania „na własny rachunek”. W Polsce częściej niż gdzie indziej kobiety zakładają własne firmy i w ten sposób omijają brak możliwości awansu i forsowania swoich pomysłów¹⁸. Na decyzję o własnej firmie kobiety decydują się również z powodu czynników wewnętrznych, do których zalicza się wiedzę, umiejętności, cechy osobowości. Zdaniem badaczy pracodawcy zatrudniając kobietę, oczekują od niej solidności, wiedzy, zaangażowania, ale nie umiejętności podejmowania ryzyka, które często łączy się z wprowadzaniem zmian. Poza tym kobiety rzadko decydują się przy wyborze studiów na kierunki inżynierskie, a ponieważ innowa-

¹⁶ Segregacja pionowa traktowana jest jako utrudniony dla kobiet dostęp do awansu, zajmowania stanowisk kierowniczych i decyzyjnych. Wiąże się z takimi pojęciami jak: szklany sufit, szklane ruchome schody, szklane ściany, aksamitne getto.

¹⁷ E. Lisowska (red.), *Gender Index. Monitorowanie równości kobiet i mężczyzn w miejscu pracy*, EQUAL, ENDP, Warszawa 2007.

¹⁸ Tamże.

cje najczęściej dotyczą spraw konstrukcyjnych czy technologii, nie biorą w nich udziału, bo brak im odpowiedniego wykształcenia. Badania potwierdzają również, że kobiety zajmujące podobne stanowiska co ich koledzy nie ustępują im, jeśli chodzi o wiedzę. Tyle, że są bardziej krytyczne w stosunku do siebie, brakuje im wiary we własne siły. Badani mężczyźni oceniali lepiej i siebie, i kobiety.

Warunkiem koniecznym do rozwoju przedsiębiorstw i regionów w dobie globalizacji jest innowacyjność. Pojęcie to można zdefiniować jako cechę oznaczającą zdolność do tworzenia i wdrażania innowacji, jak również absorpcji, wiążącej się z aktywnym zaangażowaniem się w procesy innowacyjne i ukierunkowanie na te działania¹⁹. Innowacyjność nierzadko utożsamiana jest z przedsiębiorczością, która definiowana jest jako postawa człowieka, która przejawia się w inicjatywie, rzutkości, zaradności i obrotności.

Lisowska i Kupczyk w swoich badaniach podkreślają kulturowy charakter ograniczeń rozwoju przedsiębiorczości kobiet. W chwili obecnej czynniki zewnętrzne, takie jak polityka państwa czy instrumenty prawne, nie stoją na przeszkodzie obecności kobiet w strukturach zarządzania na wysokich stanowiskach. Nie ma już formalnych barier równości, ale wciąż istnieją nieformalne. Koniecznością zatem jest przełamanie przez kobiety niskiej samooceny. Nie można, zdaniem badaczek, zapominać o priorytetach kobiet, które często różnią się od męskich, tak samo jak różnią się kryteria oceny sukcesu wśród obu płci.

¹⁹ Por. K.B. Matusiak (red.), *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, PARP, Warszawa 2004, s. 75.

Wśród innych czynników motywujących kobiety do prowadzenia własnego przedsiębiorstwa wskazuje się na:

- większe możliwości, jakie daje prowadzenie własnego przedsiębiorstwa;
- większą niezależność działania;
- samodzielność w kierowaniu własnym życiem;
- realizację osobistych celów;
- osiągnięcie sukcesu zawodowego;
- czynny udział w procesach społecznych,
- poczucie bycia potrzebnym i ważnym, bo osobiście się coś robi²⁰.

Zdaniem badaczy problemu²¹, firmy prowadzone przez kobiety obejmują swoim zakresem wszystkie główne sektory i branże, tak jak i w przypadku mężczyzn-przedsiębiorców. Jednak największy udział kobiet-przedsiębiorców występuje w działaniach ukierunkowanych na konsumentów, na kolejnym miejscu znajduje się przetwórstwo i usługi dla biznesu.

Przeprowadzony na potrzeby wspomnianej ekspertyzy wywiad indywidualny z kobietą, która od kilku lat prowadziła usługową działalność gospodarczą, uzasadniony był spełnianiem przez respondentkę wskazywanych w literaturze przedmiotu²² ramowych uwarunkowań przedsiębiorczości, gdzie szczególne znaczenie przypisuje się takim kryteriom, jak: „dostępność kapitału, politykę publiczną (podatki, regulacje prawne) i pub-

²⁰ E. Lisowska, *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, SGH, Warszawa 2001, s. 34.

²¹ Tamże, s. 18.

²² B. Balcerzak-Paradowska i in., *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, PARP, Warszawa 2011, s. 8.

liczne programy wspierania przedsiębiorczości, edukację i szkolenia, otwartość rynku, dostęp do infrastruktury technicznej oraz normy kulturowe i społeczne (...) związane z postrzeganiem kobiet w roli przedsiębiorcy oraz czynniki instytucjonalne i demograficzne, jak np. dzietność²³. Istotną rolę w doborze respondentki pełniły również czynniki, które mają wpływ na zwiększanie szans kobiet w zarządzaniu: determinanty zewnętrzne i wewnętrzne oraz psychologiczne wyznaczniki sukcesów kobiet w zarządzaniu²⁴.

Przy ocenie własnych osiągnięć zawodowych jako przedsiębiorcy, respondentka wskazała na następujące cechy psychologiczne: sumiennosc (zorganizowanie, pracowitość, odpowiedzialność, samodyscyplina, samodzielne wyznaczanie celów i ich realizacja), aktywnosc (szybkie podejmowanie zadań i decyzji, łatwość podejmowania ryzyka i nowych zadań) oraz stopień inteligencji emocjonalnej (samoświadomość własnych emocji, poprawna samoocena, zdolność rozumienia sytuacji i reakcji osób tworzących zespół, dobre układanie stosunków z innymi ludźmi). Zapytana o to, jakie umiejętności są istotne przy prowadzeniu przedsiębiorstwa (posiadane i nabywane), wskazała na następujące: umiejętność zarządzania, umiejętności interpersonalne, umiejętności społeczne (opанowanie metod skutecznego przekonywania i porozumiewania, łagodzenie konfliktów, inicjowanie zmian i kierowanie nimi, tworzenie więzi, umiejętność dzielenia się infor-

²³ Tamże, 27-28.

²⁴ T. Kupczyk, *Kobiety w zarządzaniu i czynniki ich sukcesów*, WSH, Wrocław 2009, s. 47-67.

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
rynku pracy w powiecie...

macjami i współpracy), umiejętność odróżniania rzeczy ważnych i robienia ich we właściwej kolejności.

W interakcjach społecznych badana podkreśla lepszy kontakt z mężczyznami, ze względu na szybkość podejmowanych przez nich decyzji i poziomu zaufania do firmy oferującej konkretny produkt. Kobietom niebędącym przedsiębiorcami trudniej jest podjąć decyzję, a w konsekwencji usatysfakcjonować je ofertą.

Respondentka chwaliła sobie bezpośredni kontakt z klientami, gdyż jej zdaniem „rozmowa o ofercie pozwala mi obserwować reakcje klientów, można ich wręcz oczarować – pod warunkiem, że się wie, o czym mówi”. Jest to wyraźne wskazanie emocjonalnego a nie technicznego podejścia do osiągnięcia celu – pozyskania klienta.

W trakcie rozmowy wynikły pytania związane ze znajomością przez respondentkę środowiska biznesowego. Otrzymałam wiele sugestii (tropów) co do dalszych badań kobiet-przedsiębiorców o ciekawej, zdaniem badanej, biografii zawodowej.

Podsumowując, przeprowadzony wywiad umożliwił zebranie informacji na temat postrzegania sytuacji kobiet w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Zebranej wiedzy nie należy uogólniać, gdyż badanie dotyczyło tylko 1 osoby i w oparciu o wybrane elementy badawcze. Ma ona jednak walor poznawczy, dotyczący wagi subiektywnych odczuć respondentki, które jej zdaniem są podzielane przez znanych jej mężczyzn i kobiety zarządzających firmą.

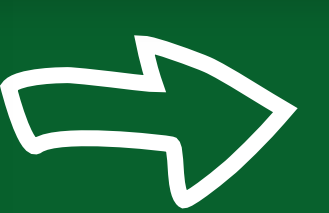
Wśród istotnych informacji można wskazać te, które dotyczą uwarunkowań osiągnięcia sukcesu w prowadzeniu firmy. Zdaniem badanej zależy on w głównej mierze od cech psychologicznych i umiejętności menedżerów/kierowników. Wskazując różnice w zachowaniach kobiet i mężczyzn, podkreśliła emocjonalność w działaniu u kobiet i poczucie winy z powodu zaniedbań opiekuńczych wobec członków rodziny. Badana potwierdziła istnienie schematów myślowych dotyczących roli kobiet i mężczyzn w kontaktach z klientami czy instytucjami, ale podkreśliła, że częściej związane jest to z postrzeganiem siebie w tej roli i koniecznością przeorganizowania dotychczasowego sposobu funkcjonowania.

Idąc tropem badań realizowanych na świecie i w Polsce w tym zakresie, warto poznać:

1. Proporcje kobiet i mężczyzn na różnych szczeblach zarządzania przedsiębiorstwem w sektorze dużych, małych i średnich przedsiębiorstw (właścicielki, prezeski, pracujące na stanowiskach menedżerskich i specjalistów) z uwzględnieniem głównego profilu jego działalności.
2. Kompetencje kobiet w strukturach zarządzania lubelskich przedsiębiorstw: wiedzę, umiejętności, cechy psychospołeczne (ukończone studia, szkolenia, staże itp.).
3. Dostęp do szkoleń kobiet w przedsiębiorstwach.
4. Przebieg kariery zawodowej lub drogi awansu kobiet na Lubelszczyźnie.
5. Bariery w karierze zawodowej kobiet w pracy w przedsiębiorstwie.
6. Rozumienie przez kobiety i mężczyzn sukcesu, ryzyka, innowacji i przedsiębiorczości.

To zaledwie niektóre sugestie dotyczące dalszych badań, które będą miały nie tylko charakter poznawczy, ale w konsekwencji umożliwią przygotowanie i wdrożenie oferty skierowanej do kobiet-przedsiębiorców i kobiet pracujących w przedsiębiorstwach na stanowiskach kierowniczych. Mogą być załączkiem tworzenia sieci wsparcia. Pomogłoby to być może kobietom-przedsiębiorcom w zdobyciu większej przestrzeni w sferze publicznej, w ramach której mogłyby artykułować i realizować swoje interesy, gdyż do tej pory nie funkcjonują one jako podmiot zbiorowy w żadnej dziedzinie życia społecznego, tym bardziej w obszarze przedsiębiorczości.

Warto również zainteresować się czynnikami kulturowymi stanowiącymi barierę w dostępie kobiet do najwyższych szczebli zarządzania przedsiębiorstwem i prowadzenia własnych firm. Należy pamiętać, że pokolenia kobiet i mężczyzn w wieku 35-65 lat były socjalizowane wg tradycyjnych schematów pełnienia ról społecznych i mimo sprzyjających obecnie warunków społeczno-polityczno-ekonomicznych, nadal mogą się posługiwać stereotypami w budowaniu wizerunku własnej firmy, jak też tożsamości zawodowej.

Województwo dwóch prędkości

prof. nadzw. dr hab. Mieczysław Kowerski,
mgr Jarosław Bielak, mgr Dawid Długosz,
mgr Mariusz Poninkiewicz

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu

Streszczenie

Spójność jest jednym z podstawowych celów europejskiej polityki regionalnej. W Polsce podstawowym podmiotem tej polityki jest województwo. Jednak w wielu przypadkach województwa nie mają charakteru regionu, czyli nie są obszarami jednolitymi z punktu widzenia gospodarczego, społecznego oraz kulturowego. Dlatego całkiem uzasadnione wydaje się pytanie o spójność wewnętrzną województw. W artykule dokonano analiz statystycznych zmian PKB *per capita* w czterech subregionach województwa lubelskiego i oszacowano przekrojowe i panelowe modele konwergencji dla lat 1999-2012. Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że począwszy od 2007 roku w województwie lubelskim mamy do czynienia z sigma i beta dywergencją. Lubelski podregion metropolitalny rozwija się o wiele szybciej niż pozostałe – znacznie biedniejsze podregiony. Tym samym nawiązując do prowadzonej dyskusji o „Europie dwóch prędkości” można mówić, oczywiście z pełną świadomością różnicy skali problemów, o „województwie dwóch prę-

kości”. Dywergencja gospodarki województwa ma też negatywny wpływ na regionalny rynek pracy, gdzie obserwuje się pogłębianie się różnic pomiędzy znajdującym się we względnie dobrej sytuacji podregionem lubelskim, a notującymi o wiele gorszą sytuację pozostałymi trzema podregionami.

Wprowadzenie

Polityka spójności (Cohesion Policy) to polityka ustanowiona traktatem o Wspólnocie Europejskiej służąca wzmocnieniu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej (przestrzennej) w Unii Europejskiej przez zmniejszenie dysproporcji w poziomie rozwoju różnych regionów oraz zacofania regionów lub obszarów najmniej uprzywilejowanych, w tym stref wiejskich. Wzrost spójności gospodarczej polega na zmniejszeniu różnicowań rozwoju gospodarczego pomiędzy obszarami bogatymi a biednym [Tkaczyński

i Świstak 2013, s. 366–367], a więc na konwergencji regionów.

Początkowo (tzn. do początku lat 80.) polityka rozwoju regionów nie zajmowała wiele miejsca w polityce Wspólnoty (w 1980 r. przeznaczano na nią zaledwie 11% całości budżetu). Jednakże rosnące różnice w poziomie rozwoju (wywołane również akcesją nowych państw) stworzyły potrzebę działań skierowanych na przygotowanie słabiej rozwiniętych państw i regionów do spełnienia warunków członkostwa. W tym celu w 1989 r. dokonano reformy funduszy strukturalnych polegającej na przebudowie zasad ich przydzielania, jak i przeznaczanego na nie budżetu. Ostatecznie, wynikiem reformy było skoordynowanie działań finansowanych w ramach trzech funduszy (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej) oraz utworzenie nowego Funduszu Spójności w celu złagodzenia obciążeń krajów przystępujących do Unii Gospodarczej i Walutowej). Po przeprowadzeniu reformy, ponad 2/3 wydatków z funduszy strukturalnych skierowanych zostało do tzw. regionów zaliczanych do celu 1, który zakładał wyrównywania nierówności gospodarczych¹. Kryterium kwalifikacji regionów do objęcia funduszami przeznaczanymi na realizację celu 1, było PKB

¹ W latach 1988-1993 cel 1 polityki spójności miał za zadanie „wspieranie rozwoju i dostosowanie strukturalne regionów słabo rozwiniętych (zacofanych)”, w latach 1994-1999: „rozwój i strukturalne dostosowanie regionów zacofanych”, w latach 2000-2006: „wsparcie regionów zapóźnionych w rozwoju”, a okresie programowania 2007-2013 „konwergencja”.

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
rynku pracy w powiecie...

per capita mierzone według parytetu siły nabywczej nieprzekraczające 75% średniej unijnej. Taka koncentracja środków oznaczała istotny zastrzyk funduszy dla krajów objętych tym celem. Liczba regionów celu 1 w kolejnych okresach programowania rosła; w 1989 r. należały do niego 44 regiony (wszystkie regiony Grecji, Portugalii i Irlandii, południe Włoch, południowo-zachodnie regiony Hiszpanii, a po zjednoczeniu Niemiec – landy byłej NRD i wschodni Berlin), zaś w okresie programowania 2000-2006 było to już 167 regionów. Od 2004 r. polityka regionalna UE stanęła przed największym wyzwaniem od początku funkcjonowania związanym z przyjęciem 10 nowych krajów [Kusideł 2013, s. 147].

W Polsce podstawowym podmiotem polityki spójności jest województwo (region). Województwa w obecnym kształcie powstały w wyniku decyzji administracyjnych z 1999 roku² i w wielu przypadkach nie mają charakteru regionu, czyli nie są obszarami jednolitymi z punktu widzenia gospodarczego, społecznego oraz kulturowego i różniącymi się od terenów sąsiednich cechami naturalnymi bądź nabytymi na przestrzeni dziejów. Dość często są zdeintegrowane i składają się z mniejszych obszarów znacząco różniących się między sobą, które posiadają dużą spójność wewnętrzną. Dla potrzeb europejskiej polityki regionalnej województwom nadano status jednostek statystycznych poziomu drugiego (NTS-2 odpowiadające „unijnym” NUTS-2)³. Wprowadzono również jednostki statystyczne poziomu trzeciego (NTS-3 odpowiadające „unijnym” NUTS-3), ale w przeciwieństwie do województw jednostki te nie mają osobowości prawnej (nie są jednostkami podziału administracyjnego), zazwyczaj obejmują swoim zasięgiem od jednego (6 największych miast w Polsce) do dwunastu powiatów (w podregionie ostrołęcko-siedleckim) i mają charakter „czysto statystyczny”. Jednostki te, chociaż znacznie mniejsze niż województwa, też nie zawsze mają jednorodny charakter. Jest to rezultat sposobu tworzenia podregionów, który w wielu przypadkach nie wynikał z obiektywnych kryteriów, lecz pewnych, niekiedy zaskakujących, interesów politycznych. Niektórzy ówczesni decydenci twierdzili wręcz, że jednostki NTS-3 trzeba tak skonstruować, aby nie odtwarzały likwidowanych „małych” województw⁴. Przykładem może być podregion bialsko-chełmsko-zamojski; wąski „pasek” powiatów w województwie lubelskim przylegających do granicy Polski z Ukrainą i Białorusią. Utworzony podregion obejmował bardzo

różne pod względem przyrodniczym, kulturowym i gospodarczym obszary. Co prawda w 2007 r. podzielono go na dwa: bialski i chełmsko-zamojski, ale nadal ten drugi jest niejednorodny. Do 2007 r. Polska była podzielona na 44 podregiony, w 2007 r. zwiększono ich liczbę do 66, eliminując wiele z wcześniej poczynionych błędów podziału. Niezależnie od wymienionych wcześniej wad podregionów mają one niewątpliwie przynajmniej jedną zaletę. Jest to najmniejsza jednostka podziału statystycznego, dla której – choć z dość dużym opóźnieniem – liczona jest wartość produktu krajowego brutto. A pomimo krytyki, to produkt krajowy brutto pozostaje nadal podstawową miarą rozwoju gospodarczego, która wyjaśnia kształtowanie się innych procesów gospodarczych i społecznych, w tym rynku pracy. Nadal aktualne pozostaje prawo Okuna, głoszące, że wraz ze wzrostem bezrobocia przymusowego spada PKB [Okun 1962]⁵.

Obliczone na poziomie podregionów wartości produktu krajowego brutto pozwalają na ocenę zróżnicowania rozwoju wewnątrz województw, a tym samym ocenę czy władze regionalne prowa-

² Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, DzU z 1998 nr 96 poz. 603 ze zm.

³ Klasyfikacja jednostek terytorialnych wprowadzona rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 lipca 2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS) (DzU z 2000 r. nr 58 poz. 685). Odpowiada ona Klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS), obowiązującej w krajach Unii Europejskiej, zgodnie z Rozporządzeniem nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 r. (Dz. Urz. UE L 154 z 21. 06. 2003 r., z późn. zm.).

⁴ Z badań, dyskusji i polemik prowadzonych w tym czasie przez M. Kowerskiego.

⁵ W latach 60., kiedy prawo zostało sformułowane, w gospodarce amerykańskiej zaobserwowano, że zmniejszenie PKB o 1 punkt procentowy skutkowało wzrostem bezrobocia ponad tzw. naturalną stopę bezrobocia o 0,33 punktu. Na początku drugiej dekady XXI wieku, 1 procentowy spadek produkcji wyjaśniany zostaje 0,5% wzrostem bezrobocia [Sanchez i Liborio 2013]. Z badań Misiaka i Tokarskiego [2011, s. 185] wynika, że w państwach UE27 w latach 1990–2008 obniżenie stopy wzrostu realnego PKB o 1 punkt procentowy powodował wzrost stopy bezrobocia o ok. 0,19 punktu procentowego.

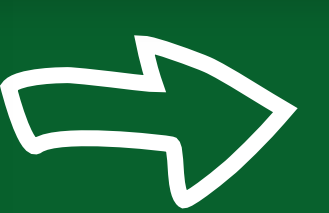

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

dążą własną wewnętrzną politykę spójności i dążą do konwergencji wewnętrznej regionu, czy też polityka intraregionalna prowadzi do zjawiska przeciwnego jakim jest dywergencja.

Celem artykułu jest ocena zmian zróżnicowania produktu krajowego brutto *per capita* w podzielonym na cztery podregiony województwie lubelskim od 1999 r. Pozwoli to ocenić czy władze województwa dbały o równomierny rozwój całego regionu, czy też preferowały niektóre jego części. Czyli odpowiedzi na pytanie czy władze wojewódzkie prowadziły politykę intraregionalną zmierzającą do zmniejszenia różnic wewnątrz regionu i zapewnienia większej spójności społeczno-gospodarczej wewnątrz województwa, a więc realizowały politykę konwergencji wewnętrznej czy też jest to polityka dywergencji wewnętrznej. Oceny dokonano za pomocą analiz statystycznych zmian PKB *per capita*, a także za pomocą modeli konwergencji.

1. Metody pomiaru i weryfikacji konwergencji gospodarczej

Według szkoły neoklasycznej i modelu Solowa konwergencja to zjawisko, które jest wynikiem wzrostu gospodarczego i oznaką zmniejszania dysproporcji w miernikach aktywności gospodarczej takich jak PKB *per capita* między regionami [Kusideł 2013a, s. 7–8]. Prowadzone od początku lat 80. XX w. intensywne badania nad zjawiskiem konwergencji realnej doprowadziły do zdefiniowania wielu jej typów i odmiennych sposobów

weryfikacji. W literaturze przedmiotu, stosując bardzo różne kryteria podziału, wyróżnia się konwergencję typu sigma, beta⁶, gamma, a ostatnio stochastyczną, społeczną, przestrzenną, dochodową, technologiczną, sektorową, klubową i inne [Kusideł 2013a, s. 15].

Przyjmując jako kryterium podziału metody weryfikacji możemy mówić o:

- sigma-konwergencji polegającej na zmniejszeniu dyspersji (zróżnicowania) w poziomie rozwoju gospodarczego (PKB *per capita*) w różnych regionach,
- beta-konwergencji, gdy ubogie regiony rozwijają się szybciej niż bogate.

Konwergencja beta występuje w literaturze w dwóch wariantach: konwergencji bezwarunkowej (absolutnej) oraz warunkowej. Pierwsza z nich zakłada, że kraje lub regiony biedniejsze rozwijają się szybciej niż bogate, niezależnie od warunków początkowych poziomu rozwoju, przy czym wzrost ich realnego PKB na mieszkańca jest tym większy, im niższy jest początkowy poziom PKB *per capita*. Dzięki temu nadrabiane są zapóźnienia rozwojowe. Z konwergencją warunkową mamy natomiast do czynienia wtedy, gdy procesy zbieżności dotyczą grup krajów lub regionów względnie jednorodnych. Następuje wówczas upodobnianie się krajów (regionów) o zbliżonych parametrach dochodowych czy strukturalnych (np. średni poziom wykształcenia, struktura dochodu)⁷.

⁶ Po raz pierwszy terminów sigma i beta w stosunku do konwergencji dochodowej użył Sala-i-Martin [1990].

⁷ Szerzej na ten temat m.in. w: [Barro i X. Sala-i-Martin 1992; Kutan i Yigit 2004].

Weryfikacja hipotezy o występowaniu sigma-konwergencji wymaga zdefiniowania miary dyspersji lub koncentracji badanego zjawiska. Można tutaj wykorzystać podstawowe miary statystyki opisowej takie jak:

- miary dyspersji:
  - dystans pomiędzy regionami o maksymalnej i minimalnej wartości cechy (D_t),
  - współczynnik zmienności (V_t),
  - odchylenie standardowe logarytmów (IS_t),
  - *średnie* odchylenie standardowe (V_{at}), które umożliwia uniknięcie podstawowej wady pierwszych trzech miar, jaką jest wrażliwość na obserwacje odstające,
- miary koncentracji:
  - współczynnik Giniego, który jest unormowany na przedział od 0 (pełna równość badanej cechy) do 1 (pełna nierówność badanej cechy).

Do weryfikacji hipotezy o beta-konwergencji stosuje się modele regresji. Najprostszą sytuację mamy, gdy dysponujemy danymi przekrojowymi⁸. Wtedy równanie regresji służące do weryfikacji hipotezy ma postać:

$$\ln\left(\frac{PKB_{Ti}}{PKB_{0i}}\right) = a + b \ln(PKB_{0i}) + \varepsilon_i$$

gdzie:

PKB_{0i} – PKB *per capita* w *i*-tym kraju (regionie) w roku bazowym (0),

PKB_{Ti} – PKB *per capita* w *i*-tym kraju (regionie) w roku analizowanym (T).

⁸ Od takiego podejścia rozpoczynano badania konwergencji, o czym świadczą prace: [Kormendi i Meguire 1985; Baumol 1986; Barro 1991; Barro i Sala-i-Martin 1992; Mankiw, Romer i Weil 1992].

Aby zachodziło zjawisko konwergencji, oszacowana wartość parametru b powinna być mniejsza od zera, w przeciwnym przypadku mamy do czynienia z dywergencją. Oszacowany model pozwala obliczyć współczynnik:

$$\beta = -\frac{\ln(1+b)}{T}$$

który jest nazywany współczynnikiem prędkości konwergencji i przemnożony przez 100% informuje o średniorocznym tempie zbliżania się gospodarek badanych krajów (regionów)⁹. Idea beta-konwergencji absolutnej jest odwrotnie proporcjonalna zależność pomiędzy początkową wartością zjawiska a jego tempem wzrostu (co oznacza, że regiony (podregiony) początkowo biedniejsze powinny wykazać się wyższymi tempami wzrostu gospodarczego niż początkowo bogatsze).

Wiadomo jednakże, że oprócz początkowego poziomu zmiennej, tempo wzrostu zależy także od wielu innych czynników. Najczęściej są to różnorakie zmienne społeczno-gospodarcze, a ich uwzględnienie w modelach wzrostu prowadzi do weryfikacji hipotezy o konwergencji warunkowej. Wtedy równanie regresji służące do weryfikacji hipotezy ma postać:

$$\ln\left(\frac{PKB_{Ti}}{PKB_{0i}}\right) = a + b\ln(PKB_{0i}) + c_1X_{1i} + c_2X_{2i} + \dots + c_kX_{ki} + \varepsilon_i$$

gdzie:

$X_j(j=1,2,3,\dots,k)$ – zmienne społeczno-gospodarcze wpływające na tempo wzrostu.

⁹ Jednakże, gdy oszacowana wartość parametru b jest mniejsza lub równa -1 , nie można policzyć współczynnika β i otrzymanych wyników nie można sensownie zinterpretować.

Do estymacji powyższych modeli zazwyczaj stosuje się metodę najmniejszych kwadratów (MNK). Jednakże zastosowanie modeli konwergencji opartych na danych przekrojowych prowadzi do utraty informacji związanych ze zróżnicowaniem wzrostu gospodarczego gospodarek poszczególnych regionów i zmiennością opisujących go czynników w okresach pośrednich pomiędzy okresem bazowym (0) a okresem T . Pominięte zostają również nieobserwowalne cechy badanych regionów, które mogą mieć również wpływ na ich tempo wzrostu¹⁰. Stąd też właściwsze jest zastosowanie modeli panelowych, umożliwiających uwzględnienie także tych nieobserwowalnych własności regionów [Modranka 2012, s. 64].

Model panelowy konwergencji warunkowej ma postać:

$$\ln\left(\frac{PKB_{ti}}{PKB_{t-1i}}\right) = a_i + a_t + b\ln(PKB_{t-1i}) + c_1X_{1ti} + c_2X_{2ti} + \dots + c_kX_{kti} + \varepsilon_{ti}$$

Modele panelowe konwergencji (absolutnej i warunkowej) najczęściej szacuje się za pomocą panelowej metody najmniejszych kwadratów ze stałymi lub losowymi efektami [Kufel 2011, s. 173–180; Maddala, 2006, s. 643–654].

Bardzo często wyrażenie $\ln PKB_{it-1}$ przenosi się na prawą stronę poprzedniego równania i otrzymujemy:

$$\ln PKB_{it} = \alpha_i + \alpha_t + (1+b)\ln PKB_{it-1} + c_1X_{1ti} + c_2X_{2ti} + \dots + c_kX_{kti} + \varepsilon_{it}$$

¹⁰ W konsekwencji prowadzi to do niespełnienia warunku o braku korelacji pomiędzy wartościami składnika losowego oraz zmiennych objaśniających. Wyniki estymacji takich regresji MNK są niezgodne i obciążone.

To daje panelowy model dynamiczny, którego parametry szacuje się opracowaną przez Hansena [1982] Uogólnioną Metodą Momentów¹¹, którą rozwinęli Arellano i Bover [1995] oraz Blundel i Bond [1998]. W tym równaniu beta-konwergencja zachodzi, gdy oszacowany parametr przy zmiennej $\ln PKB_{it-1}$ jest mniejszy od 1. Wtedy b będzie ujemne a $\beta > 0$.

W ostatnich latach regionalne modele konwergencji wzbogacono o efekty przestrzenne, uwzględniające wpływ sąsiedowania regionów na tempo wzrostu i poziom notowanego w nich PKB.

Wnioski z badania sigma- i beta-konwergencji nie muszą być zbieżne. Wynika to z twierdzenia, że konwergencja beta jest warunkiem koniecznym, jednak niewystarczającym, istnienia konwergencji typu sigma¹².

Wyniki badań empirycznych nad konwergencją typu beta zaczęły pojawiać się w literaturze ekonomicznej w latach 80. XX wieku i dotyczyły porównań temp wzrostu gospodarczego państw. Pokazały one, że na przestrzeni ostatnich kilkuset lat w skali świata dominowała dywergencja. Jedno z pierwszych takich badań zostało przeprowadzone przez Baumola [1986]. W swojej

¹¹ Uogólniona Metoda Momentów (Generalized Method of Moments – GMM) została opracowana przez Larsa Petera Hansena w 1982 jako uogólnienie metody momentów wprowadzonej przez Karla Pearsona w 1894 roku. W 2013 roku Hansen (wraz z Eugenem Fama i Robertem Shillerem) został laureatem nagrody im Nobla w dziedzinie ekonomii za wprowadzenie i badania rynków finansowych metodą momentów.

¹² Pokazał to Sala-i-Martin w swoim artykule z 1996 r. [1996, s. 1329 za: Kusideł 2013a, s. 63].

analizie autor ten pokazał, że świat jako całość nie rozwija się zgodnie z hipotezą konwergencji (w kategoriach absolutnych). Tempo wzrostu gospodarczego badanych przez Baumola 72 krajów świata w latach 1950-1980 ogólnie biorąc nie było skorelowane z poziomem PKB *per capita* z 1950 r. Niemniej jednak w grupach, w przybliżeniu homogenicznych (np. kraje wysoko rozwinięte lub kraje dawnego bloku wschodniego), dało się zauważyć tendencje konwergencyjne. Mimo iż badanie przeprowadzone przez Baumola było jednym z pierwszych, jego wyniki są wciąż aktualne. Brak zbieżności absolutnej w skali całego świata oraz występowanie zbieżności wśród homogenicznych gospodarek to wnioski wynikające z wielu innych badań empirycznych [Próchniak 2006, s. 75]. Analizy 33 empirycznych badań konwergencji gospodarek różnych krajów świata przeprowadzonych w latach 1986-2006 dokonał Próchniak [2006]. Pozwoliła ona sformułować następujące wnioski:

- Kraje świata – analizowane łącznie – nie potwierdzają występowania konwergencji absolutnej typu *beta* ani też konwergencji typu *sigma*. Oznacza to, że nie należy oczekiwać wyrównywania się poziomu dochodów na świecie. Kraje bogate stają się coraz bogatsze, natomiast kraje słabiej rozwinięte pozostają biedne.
- Wąskie grupy krajów, powiązane ze sobą pod względem różnych kryteriów, rozwijają się zgodnie z hipotezą *beta*-konwergencji. Słabiej rozwinięte kraje danej grupy wykazują przeciętnie szybsze tempo wzrostu gospodarcze-

go niż wyżej rozwinięte kraje tej samej grupy (w ujęciu absolutnym i warunkowym) oraz dodatkowo zróżnicowanie dochodów między takimi krajami maleje w czasie. Najwięcej badań empirycznych przeprowadzono i najczęściej potwierdzano konwergencję krajów OECD. Bardzo często badano również konwergencję krajów Unii Europejskiej. Pokazano, że kraje Europy Środkowo-Wschodniej wykazują zbieżność w stosunku do dotychczasowych członków UE.

- W przypadku stwierdzonej konwergencji warunkowej zaobserwowano bardzo duże zróżnicowane współczynników prędkości zbieżności (w zależności od grupy badanych państw i okresu badania) od 0,61% rocznie [Mankiw i in. 1992] do 9,09% [Nakamura 2001].

- Prędkość zbieżności zależy także od metody analizy: w oparciu o dane panelowe uzyskuje się wyższe oceny współczynnika zbieżności.

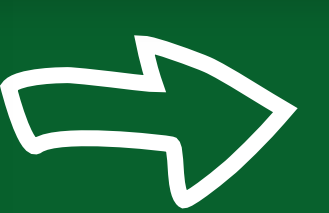
Próchniak [2011] dokonał analizy procesów konwergencji absolutnej i warunkowej w grupie 27 państw, obecnych członków UE w latach 1993-2009, stosując liniowe modele przekrojowe PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej (PSN) w USD w cenach stałych. Oszacowany dla UE-27 współczynnik prędkości konwergencji absolutnej wyniósł 1,7% oraz od 1,6% do 2,3% dla zbieżności warunkowej (średnia dla czterech modeli: 1,9%). Szacunki te oznaczają wolny proces konwergencji starych i nowych członków Unii Europejskiej. Na przykład, $\beta=1,7\%$ implikuje, że przy utrzymaniu się przeciętnych trajektorii rozwojowych z lat 1993-2009, kraje UE potrzebują 41 lat,

aby zmniejszyć o połowę odległość do wspólnego hipotetycznego stanu równowagi długookresowej. Przy współczynniku $\beta=2,3\%$ zbieżność jest szybsza: zmniejszenie dystansu o połowę wymaga upływu 30 lat. Ogólnie rzecz biorąc, przy utrzymaniu dotychczasowego tempa konwergencji, nie należy oczekiwać szybkiego wyrównania się poziomu dochodów w rozszerzonej UE. Nawet jeśli proces „doganiania” ulegnie przyspieszeniu, to i tak występujące różnice w poziomie dochodów między starymi i nowymi członkami UE będą długo utrzymywać [Próchniak 2011, s. 189].

Większość prac potwierdza występowanie zbieżności gospodarki polskiej i innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) do Unii Europejskiej, chociaż prędkość tego procesu jest różna. Wyniki tych badań wskazują, że nawet przy dość optymistycznych scenariuszach dalszego rozwoju okres niezbędny do osiągnięcia poziomu dochodu UE-15 jest dla większości krajów EŚW-10 bardzo długi. W przypadku Polski, przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej, potrzeba na to co najmniej 20 lat [Próchniak 2011, s. 193].

Polityka spójności Unii Europejskiej sprawiła, że rozwinęły się badania konwergencji jej regionów. Z powstałych bardzo wielu prac na ten temat wybraliśmy tylko kilka, które objęły swoim zasięgiem zarówno regiony tzw. starej Unii (UE-15), jak i regiony nowoprzyjętych państw.

Modranka [2012] przeprowadziła weryfikację prędkości konwergencji warunkowej PKB *per capita* w latach 2000-2009 wg PPS w cenach bieżących dla 290 regionów Unii Europejskiej na poziomie NUTS-2. Do opisu zjawiska konwergencji

zapropowała panelowy warunkowy model konwergencji opóźnienia przestrzennego z efektami stałymi, który uwzględnia również efekt sąsiedztwa analizowanych regionów. Oszacowany model potwierdził konwergencję warunkową gospodarek regionów UE-27, a obliczony na jego podstawie współczynnik prędkości konwergencji wyniósł 13,7%⁽¹³⁾ [Modranka 2012, s. 70].

Zdaniem Sawicz [b.r. s. 9] „O ile konwergencja krajów UE pod względem poziomów PKB *per capita* jest statystycznie potwierdzona, to kwestia procesów konwergencji regionów krajów członkowskich UE budzi wiele kontrowersyjnych opinii”. Prędkość, z którą poszczególne regiony nowych krajów członkowskich UE „doganiały” poziom średni PKB *per capita* np. w latach 2000-2007, była szczególnie zróżnicowana. Najszybsze tempa w badanym okresie charakteryzowały regiony metropolitarne, które w 2000 r. były najbogatsze, i w konsekwencji, istniejące w 2000 r. znaczne zróżnicowanie poziomu życia społeczeństw w nowych krajach członkowskich pogłębiło się w kolejnych latach. Porównanie zróżnicowania PKB *per capita* w latach 2000-2007 w nowych i starych krajach członkowskich wskazuje na fakt, że rozbieżności dochodów społeczeństw „starej” Europy zmniejszały się, podczas gdy w większości regionów w Środkowej i Wschodniej Europie pogłębiały się [Sawicz b.r. s. 13]. Wyjaśnieniem procesu dywergencji dochodów regionów krajów Europy Środkowej i Wschodniej może być teza J. G. Williamsona [1965], który stwierdził,

¹³ Jak to ocenia sama Autorka [Modranka 2012, s. 70] ta prędkość jest wielokrotnie wyższa niż inne szacunki, które oscylują wokół 2-3%.

że państwa na etapie „doganiania” stają w obliczu dwóch luk rozwojowych – pierwsza to dystans wobec krajów wyżej rozwiniętych, druga to zróżnicowanie wewnątrz krajów.

Ponadto nierzadko zróżnicowania terytorialne rosną w efekcie odrywania się tych najwyżej rozwiniętych obszarów od ich zaplecza regionalnego. W konsekwencji, mimo że kraj rozwija się szybko i „dogania” kraje wyżej rozwinięte, narastają różnice w PKB *per capita* na jego obszarze. Zjawisko takie określa się mianem „globalnej konwergencji – lokalnej dywergencji”. Potwierdzenia tej hipotezy na poziomie regionów UE-15 dokonał m. in. J. A. Duro [2004]¹⁴. Z jego badań wynika, że do połowy lat 80. ubiegłego wieku dysproporcje w dochodach między państwami członkowskimi stanowiły połowę nierówności obserwowanych między regionami, natomiast drugą połowę stanowiły nierówności między regionami wewnątrz każdego z państw. Od tamtego momentu dysproporcje między państwami zmniejszyły się o 25%, a jednocześnie rozbieżności regionalne wewnątrz poszczególnych krajów wzrosły o 10%. W konsekwencji zdecydowana większość dysproporcji regionalnych w Europie wynika obecnie z dysproporcji występujących wewnątrz państw, a konwergencja regionów w Europie dotyczy wyłącznie konwergencji zewnętrznej (między krajami)

Dowodem na istnienie tego procesu w UE jest fakt, że wśród dziesięciu najszybciej rozwijających się regionów UE aż pięć to regiony najbogatsze (metropolitarne) w nowych krajach członkowskich. Tak więc nie ma zjawiska konwergencji regionów

¹⁴ Patrz również Martin [2005].

w obrębie krajów, ale jest ono zauważalne w ramach znacznie większego obszaru zjednoczonej Europy.

Obserwując narastające zróżnicowanie poziomu życia społeczeństw regionów zjednoczonej Europy, przeciwnicy polityki spójności domniemają, że to właśnie instrumenty tej polityki, wspomagając konwergencję PKB *per capita* krajów Europy Środkowej i Wschodniej z obszarem UE, jednocześnie przyczyniały się do dywergencji wewnętrznej PKB *per capita* ich regionów [Sawicz b.r. 16].

Bal-Domańska [2011] do oceny procesów beta-konwergencji absolutnej i warunkowej w latach 1996-2007 zachodzących między regionami państw Unii Europejskiej zastosowała modele panelowe dla wszystkich regionów łącznie (grupa REG) oraz grup regionów wyodrębnionych ze względu na przeciętny poziom wydajności pracy (zmienna objaśniana): WYD (PKB na zatrudnionego $\geq Me$) – regiony o wysokiej wydajności pracy i PO (PKB na zatrudnionego $< Me$) – regiony o niskiej wydajności pracy.

Ostatecznie badanie konwergencji przeprowadzono na podstawie niezbilansowanego panelu danych o 208 regionach szczebla NUTS-2 państw Unii Europejskiej¹⁵ w dwóch okresach obejmujących:

- lata 1996-2007 – w zakresie konwergencji absolutnej, oraz
- lata 1999-2004 – w zakresie konwergencji absolutnej i warunkowej.

¹⁵ Ze względu na liczne braki w danych statystycznych z badania wyłączono regiony: bułgarskie, duńskie, austriackie, słoweńskie, regiony Wielkiej Brytanii, 3 regiony niemieckie: Brandenburg – Nordost, Brandenburg – Südwest, Sachsen-Anhalt, oraz Luxemburg.

Do identyfikacji procesów beta-konwergencji wykorzystano dynamiczny model panelowy

$\ln PKB_{it-1}$ względem $\ln PKB_{it-1}$, którego parametry oszacowano za pomocą systemowego estymatora Uogólnionej Metody Momentów (*sys-UMM*) [Arellano i Bover, 1995; Blundel i Bond 1998].

Oszacowane, najlepsze modele potwierdzają zachodzenie procesów beta-konwergencji (absolutnej i warunkowej) dla wszystkich regionów łącznie, jak i w ramach wyodrębnionych grup, chociaż prędkości konwergencji były różne. Szybciej rozwijają się regiony o niższej wydajności pracy (niezależnie od okresu badania). Spośród oszacowanych modeli konwergencji lepszą jakością charakteryzują się modele konwergencji absolutnej, dla których prędkość konwergencji wahała się od 0,6% (lub 4,6% dla modelu z lat 1999-2004) w regionach o wysokim poziomie wydajności pracy do 10,6% (6,6% dla modelu z lat 1999-2004) w pozostałych regionach.

Po rozszerzeniu Unii o nowych członków w 2004 r., nierówności gospodarcze pomiędzy krajami znacznie wzrosły, lecz z roku na rok są coraz mniejsze. Tymczasem badanie nierówności wewnątrz poszczególnych krajów nie pokazuje ich zmniejszania (brak konwergencji wewnętrznej) [Kusideł 2013a, s. 149]. Zjawisko to tłumaczone było m.in. hipotezą Williamsona [1965] mówiącą, że wewnątrz krajowe nierówności dotyczące zróżnicowania dochodu pomiędzy regionami są przejściowe, a ze zjawiskiem konwergencji wewnętrznej spotkać się będzie można dopiero na wyższych etapach rozwoju poszczególnych gospodarek.

Kusideł [2013a, s. 150-152] zweryfikowała tę hipotezę za pomocą regresji kwadratowej dyspersji PKB *per capita* dla regionów NUTS-2 względem PKB *per capita* i jego kwadratu (odwrócone U) w latach 1995-2009. Zróżnicowanie wewnętrzne PKB *per capita* w większości analizowanych krajów dało się opisać za pomocą krzywej w kształcie odwróconego U. Szczególnie interesujące są oszacowania regresji kwadratowej dla Polski, gdzie zróżnicowanie PKB *per capita* co prawda rośnie, lecz wartości estymatorów wskazują, że może ono niebawem osiągnąć swoje maksimum, po czym, jeśli założyć prawdziwość hipotezy Williamsona, powinno zacząć spadać.

Jóźwik [2012] po zbadaniu 47 regionów państw, członków UE z Europy Środkowo-Wschodniej doszedł do wniosku, że w latach 1995-2009 w tej części Europy miała miejsce beta-konwergencja na poziomie regionów.

Jóźwik i Ponikowski [2014] stwierdzili, że również w latach 2000-2010 wystąpiła beta-konwergencja wśród wszystkich regionów Unii Europejskiej. Jednocześnie w obu badaniach stwierdzono, że w latach recesji 2001-2002 oraz 2007-2009 wystąpiła beta-dywersja.

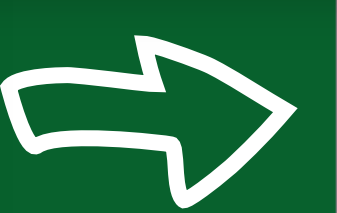
W ostatnich latach przeprowadzono również szereg badań konwergencji polskich województw, natomiast dużo rzadziej zajmowano się podregionami.

Kliber [2007] zastosował bezwarunkowe i warunkowe panelowe modele konwergencji dla województw w latach 1998-2003. Oszacowane wartości parametrów były mniejsze od -1, a to oznacza, że nie można wyznaczyć współczyni-

ka prędkości konwergencji. Zdaniem autora mogły być dwie tego przyczyny. Po pierwsze, badany okres jest zbyt krótki, aby wyraźnie ujawnił się w nim efekt konwergencji, a dane są zbyt „zanieczyszczone” efektami cyklu koniunkturalnego. Po drugie, gospodarki mogą znajdować się zbyt blisko stanu równowagi. Oznaczałoby to, że wyczerpały się już możliwości wzrostu ekstensywnego (przez proste zwiększanie zasobu kapitału) i dalszy wzrost gospodarczy zależy już raczej od postępu technicznego oraz od wzrostu kapitału ludzkiego (który nie został uwzględniony w opracowanym modelu) [Kliber 2007, s. 84].

Kusideł zastosowała modele przekrojowe dla województw w latach 1995-2010. Test beta-konwergencji absolutnej dla modelu przekrojowego nie wskazał na proces konwergencji w Polsce. Znak parametru przy zmiennej objaśniającej jest dodatni, co mogłoby wskazywać na dywersję PKB *per capita*, z prędkością rozbieżności rzędu 1,6% [Kusideł 2013a, s. 93]. Również w oszacowanych modelach konwergencji warunkowej parametry przy zmiennej objaśniającej opisującej wartość PKB *per capita* w 1995 r. (poziom wyjściowy PKB) były dodatnie, choć nieistotne statystycznie. Ostatecznie autorka skłania się do wniosku o braku beta-konwergencji w wojewódzkich PKB *per capita* zarówno w ujęciu absolutnym, jak i warunkowym [Kusideł 2013a, s. 96-97].

Dańska-Borsiak do zbadania konwergencji województw w latach 2000-2007 zastosowała dynamiczne modele panelowe konwergencji warunko-

wej¹⁶. Oszacowana wartość parametru $\beta = -0,0323$ świadczy o występowaniu w Polsce zjawiska dywergencji, a więc rozbieżności w kształtowaniu się PKB *per capita* w województwach, przy czym tempo tej rozbieżności wynosi 3,2% rocznie. Jest to tendencja negatywna, ponieważ utrwała ona podział województw na bogatsze i biedniejsze [Dańska-Borsiak 2011, s. 49–50].

Podobne wyniki dla lat 1999-2007 otrzymała Markowska-Przybyła [2010], potwierdzając na podstawie przekrojowego modelu konwergencji absolutnej, że w tym czasie w Polsce istniała dywergencja typu beta oraz dywergencja typu sigma, czyli wzrosła dyspersja PKB *per capita* pomiędzy regionami kraju.

Herbst i Wójcik badali procesy konwergencji w latach 1995-2006 według poprzedniego podziału na 44 podregiony, przy czym zdecydowali się połączyć podregiony będące dużymi miastami z podregionami je otaczającymi, ostatecznie otrzymując 39 jednostek obserwacji. Oprócz całego okresu procesy konwergencji analizowali również w trzech podokresach: 1995-1998, 1998-2002 oraz 2002-2006, aby sprawdzić, czy na te procesy wpływ miała zmieniająca się koniunktura. Do estymacji bezwarunkowej i warunkowej beta konwergencji zastosowali modele przekrojowe, w których zmienną objaśnianą było PKB na miesz-

kańca w wieku produkcyjnym¹⁷ [Herbst i Wójcik 2012, s. 181]. Autorzy wyspecyfikowali dwa typy modeli: klasyczny model przekrojowy, którego parametry szacowali metodą najmniejszych kwadratów oraz model przestrzenny, który zawierał opóźnienia przestrzenne zarówno zmiennej objaśnianej, jak i zmiennych objaśniających i w literaturze znany jest jako przestrzenny model Durбина (Spatial Durbin Model SDM) [Herbst i Wójcik 2012, s. 180]. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że regionalne zróżnicowanie PKB na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym wzrosło w badanym okresie, co oznacza, że wystąpiła dywergencja (w sensie absolutnym) gospodarek podregionów. Mimo to w całym badanym okresie, a także w dwóch z trzech podokresów, można zaobserwować konwergencję warunkową, która występowała jedynie po włączeniu do modelu zmiennych zero-jedynkowych dla wielkości miasta centralnego, co sugeruje, że występowała ona jedynie między regionami z metropoliami o podobnej wielkości. Ale, poza Warszawą, nie stwierdzono istotnego efektu przestrzennego wywieranego przez metropolie na sąsiadujące podregiony [Herbst i Wójcik 2012, s. 198]. Obliczony na podstawie modeli warunkowych współczynnik rocznej prędkości konwergencji w całym analizowanym okresie znajdował się w przedziale od 4% do 5% (w zależności od modelu). Przy czym, o ile w latach 1995-1998 w jednym z modeli przekro-

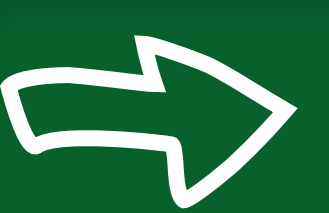
czył nawet 12%, a w latach 1998-2002 sięgał 6%, to w latach 2002-2006 był ujemny, co świadczyło o dywergencji [Herbst i Wójcik 2012, s. 190-194].

Województwo lubelskie jako podmiot badania spójności wewnętrznej

Funkcjonujące od początku 1999 r. i zajmujące obszar 25,1 tys. km², zamieszkały przez 2156 tys. osób, województwo lubelskie jest jednym z najsłabiej rozwiniętych gospodarczo regionów (NTS-2) w Polsce, czego wyrazem było zajmowanie, od chwili powstania, 16 lub 15 miejsca pod względem PKB na 1 mieszkańca. W okresie swojego istnienia województwo zanotowało jednak znaczący wzrost gospodarczy. PKB *per capita* w 2012 r. było w cenach stałych (z 2012 r.) o 53% wyższe niż w 1999 r. (średnioroczne tempo wzrostu: 3,3%). Jednak w tym czasie PKB *per capita* Polski wzrosło o 63% (średnioroczne tempo wzrostu: 3,8%), co oznacza, że opóźnienie do kraju pogłębiło się i w 2012 r. PKB *per capita* województwa lubelskiego stanowiło 70,3% średniej dla Polski. Trzeba jednak zauważyć, że w latach 2010-2012 tempo wzrostu PKB *per capita* w województwie lubelskim było nieznacznie wyższe niż przeciętnie w kraju (w 2010 r. o 0,2 punktu procentowego, a w latach 2011-2012 o 0,6 punktu procentowego).

¹⁶ Autorka szacowała za pomocą Systemowej Uogólnionej Metody Momentów (SGMM) Blundella i Bonda [1998] model autoregresyjny PKB *per capita* w roku t (a nie stopy wzrostu PKB *per capita*) względem PKB *per capita* w roku $t - 1$.

¹⁷ Ze względu na kłopoty z uzyskaniem wiarygodnych danych dotyczących zatrudnienia zdaniem autorów miarą zasobów pracy może być właśnie liczba osób w wieku produkcyjnym.

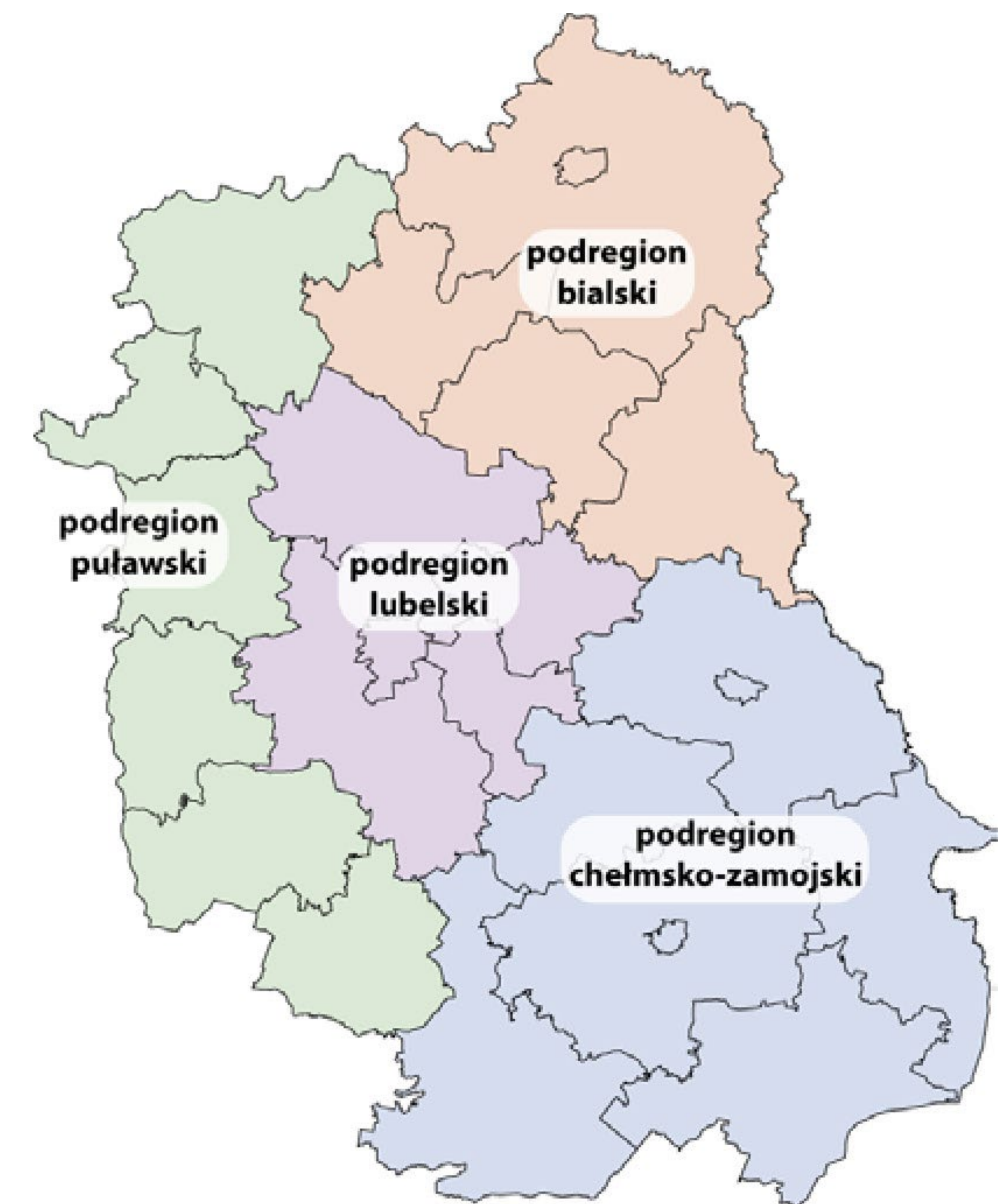
Tab. 1. Wybrane dane województwa lubelskiego i jego podregionów w 2013r. (o ile nie zaznaczono inaczej)

	Województwo lubelskie	Podregion			
		białski	chełmsko-zamojski	lubelski	puławski
Powierzchnia (tys. km ²)	25,1	6,0	9,3	4,2	5,6
Liczba powiatów	24	5	8	5	6
Ludność (tys. osób)	2156,2	307,5	644,0	713,7	491,4
Gęstość zaludnienia (osób na km ²)	86	51	69	169	87
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-1,4	-1,5	-2,7	-0,1	-1,7
Bezrobotni zarejestrowani (tys. osób)	134,0	21,1	45,0	38,0	30,4
Stopa bezrobocia rejestrowanego (%)	14,4	16,9	16,2	11,9	14,2
Bezrobotni na 100 ludności w wieku produkcyjnym (osób)	9,9	10,9	11,0	8,4	10,0
Oferty pracy na 1000 bezrobotnych	8	6	3	15	10
Mieszkania na 1000 ludności	349	345	341	373	325
Produkt krajowy brutto (mln zł) (dane za rok 2012)	63 929	7 858	15 294	27 759	13 018
Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca, Polska = 100 (%) (dane za rok 2012)	70,3	60,6	56,3	92,3	62,8
Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca, województwo = 100 (%) (dane za rok 2012)	100,0	86,2	80,1	131,3	89,3
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (zł)	3488,61	3198,96	3130,9	3799,31	3236,43
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, Polska = 100 (%)	90,0	82,5	80,7	98,0	83,5
Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	787	683	701	963	410
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca (tys. zł) (dane za rok 2012)	13,0	6,7	6,1	20,3	15,5

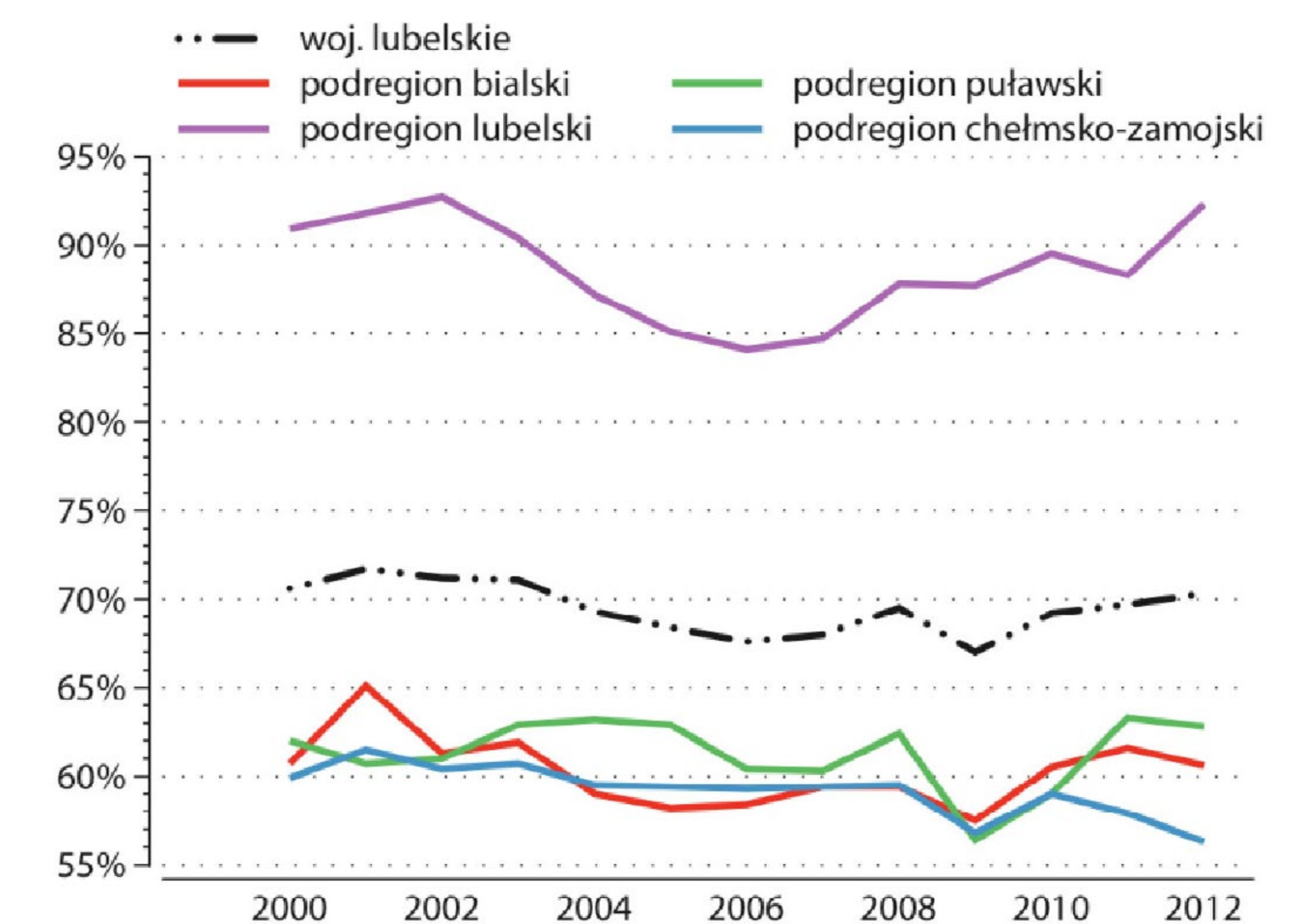
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <http://www.stat.gov.pl/bdl/html/indeks.html>

Jednocześnie region doświadcza znacznego i pogłębiającego się zróżnicowania przestrzennego. Województwo podzielone jest na 4 podregiony NTS-3 (białski, chełmsko-zamojski, lubelski i puławski), przy czym znacznie wyższy

poziom rozwoju gospodarczego notuje podregion lubelski, w którym PKB *per capita* w 2012 roku było o 31% wyższe niż średnia dla województwa, a w pozostałych podregionach od 10 do 20% niższe.

Rys. 1. Podział woj. lubelskiego na podregiony NUTS-3

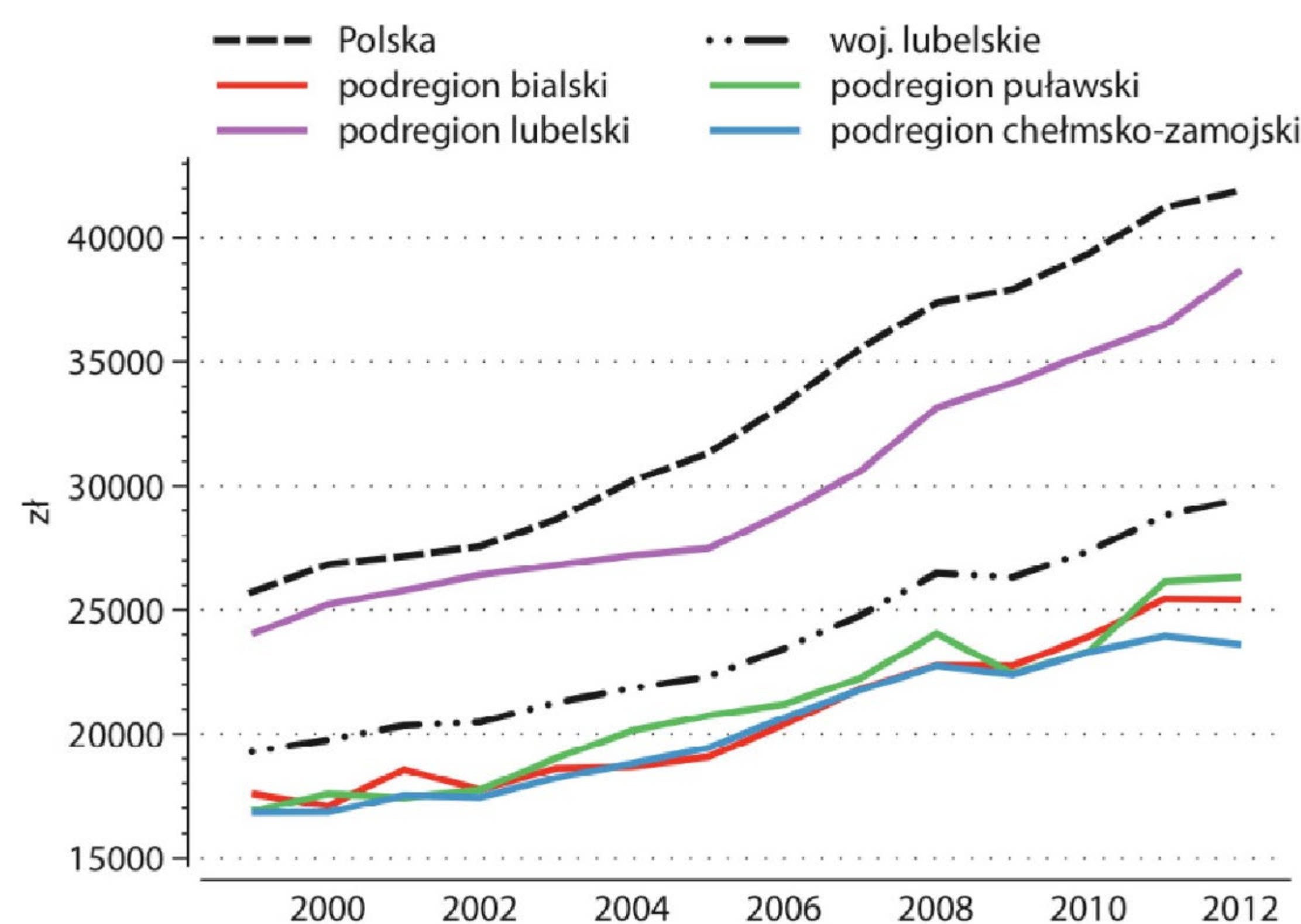

Rys. 2. Relacja PKB *per capita* w województwie lubelskim i podregionach do średniej w kraju (PKB *per capita* w Polsce = 100)

O ile podregion lubelski plasuje się około 20 miejsca w Polsce, to pozostałe podregiony należą do najgorszych w kraju i plasują się powyżej 60 miejsca, a podregion chełmsko-zamojski w latach 2010-2012 zajmował 65 miejsce (na 66 podregionów). W latach 2000-2012 PKB *per capita* w podregionie lubelskim wahało się pomiędzy 85 a 95% średniej dla Polski, natomiast w pozostałych trzech podregionach było niższe od 65% średniej dla Polski.

Na 53-procentowy wzrost PKB *per capita* w województwie w latach 2000-2012 składał się 61-procentowy wzrost w podregionie lubelskim (średniorocznie o 3,7%), 56-procentowy w puławskim (3,5%), 45-procentowy w białym (2,9%) i tylko 40-procentowy w chełmsko-zamojskim (2,6%).

Rys. 3. Zmiany PKB *per capita* w podregionach na tle województwa lubelskiego i Polski w latach 1999-2012.

Konsekwencją znacznie wyższego tempa wzrostu i poziomu PKB *per capita* w podregionie lubelskim w porównaniu z trzema pozostałymi podregionami jest też dużo lepsza sytuacja na

rynku pracy podregionu lubelskiego. Charakteryzuje się on od 2,3 do 4,0 punktu procentowego niższą stopą bezrobocia niż pozostałe podregiony, od 1,5 do 5 razy większą liczbą ofert pracy na 1000 bezrobotnych i od 17,4 do 21,3% wyższym przeciętnym wynagrodzeniem.

3. Od konwergencji do dywergencji

Już prosta analiza temp wzrostu poszczególnych podregionów może sugerować, że w latach 1999-2012 mamy do czynienia z dywergencją (najszybciej rozwijał się najbogatszy podregion lubelski). Powstaje jednak pytanie, czy z takim zjawiskiem mieliśmy do czynienia w całym analizowanym okresie, a przede wszystkim, czy różnice temp wzrostu były na tyle duże, że można je uznać za istotne statystycznie.

Analizę rozpoczęto od zbadania, czy w latach 1999-2012 w województwie lubelskim mieliśmy do czynienia z sigma konwergencją (lub dywergencją). Wyznaczono wymienione w punkcie 1 miary rozproszenia i koncentracji dla wszystkich lat badanego okresu. Na podstawie zmian wartości wyznaczonych wskaźników w czasie, zdecydowano o podzieleniu rozpatrywanego okresu na dwa podokresy: lata 1999-2007 i 2008-2012.

Weryfikację hipotezy o występowaniu sigma-konwergencji (dywergencji) przeprowadzono na podstawie analizy trendów liniowych i oceny istotności parametru kierunkowego w równa-

niach modelu trendu¹⁸. Dla lat 2000-2007¹⁹ używano istotne statystycznie i ujemne parametry kierunkowe w równaniach trendu – wskazuje to na występowanie w tym okresie sigma -konwergencji. Dla lat 2008-2012 otrzymano istotne statystycznie i dodatnie parametry kierunkowe w równaniach trendu – wskazuje to na występowanie w tym okresie sigma -dywergencji (por. tab. 2 i rys. 3). Ponadto zauważamy, że tempo „oddalania się” podregionów po roku 2007 było około dwa razy szybsze niż tempo „zbliżania się” w pierwszym okresie.

Tab. 2. Parametry kierunkowe dla trendów liniowych wskaźników rozproszenia i koncentracji

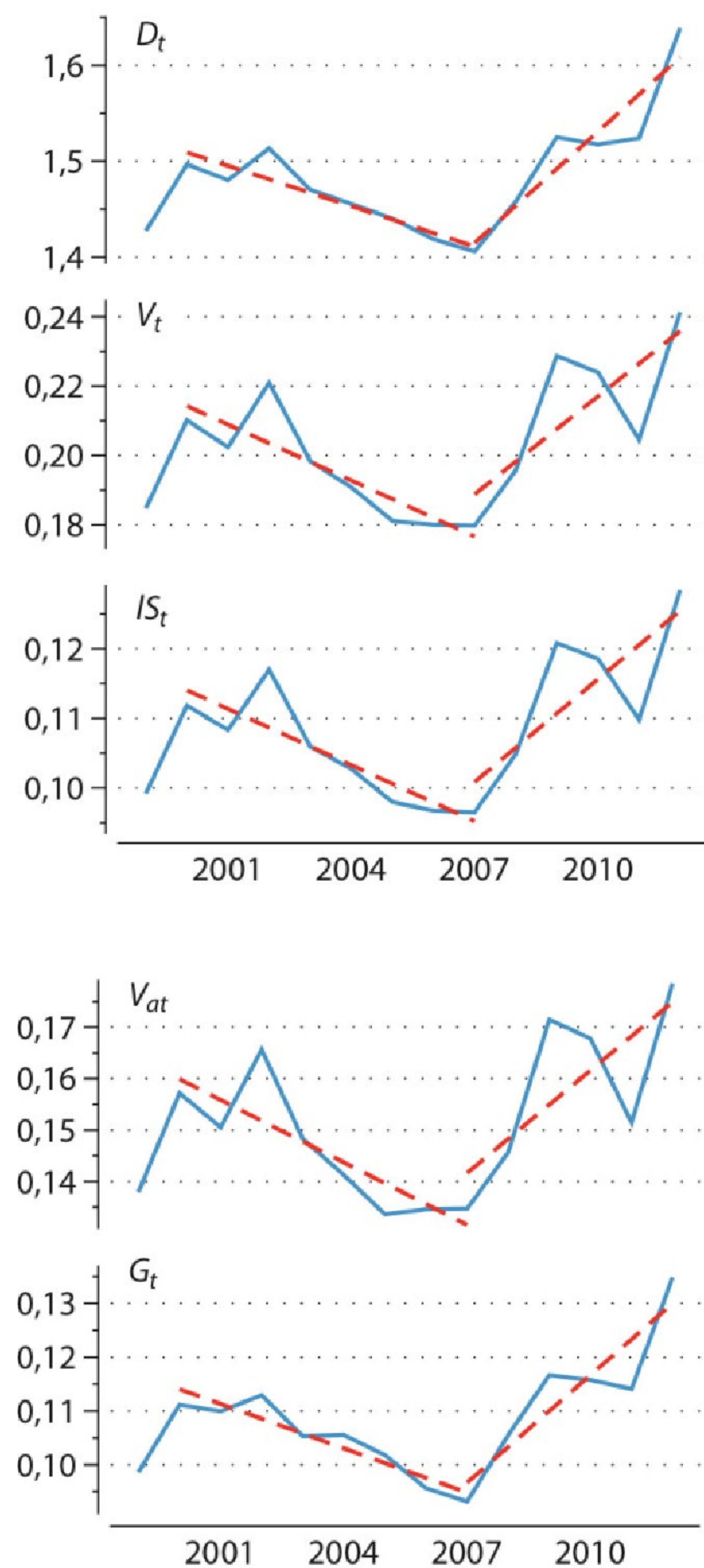
Wskaźnik	2000–2007		2008–2012	
	a ₁ *	p	a ₁ *	p
Max _{it} /min _{it} (Dt)	-0,014	0,0012	0,039	0,0080
Współczynnik zmienności (V _t)	-0,005	0,0060	0,009	0,0752
Odchylenie standardowe logarytmów (LS _t)	-0,003	0,0046	0,005	0,0613
Średnie odchylenie standardowe (V _{at})	-0,004	0,0086	0,007	0,0964
Współczynnik Giniego (G _t)	-0,003	0,0006	0,007	0,0130

Uwaga: * parametr kierunkowy równania $y = a_0 + a_1 t$

¹⁸ Z uwagi na bardzo małą próbę (4 podregiony) zrezygnowano z weryfikacji hipotezy o występowaniu sigma konwergencji (dywergencji) z wykorzystaniem testów istotności różnic pomiędzy wskaźnikami w pierwszym i ostatnim roku badanego okresu (brano pod uwagę ewentualną możliwość zastosowanie statystyk T, T2 i T3) [por. Kusideł 2013, s. 60-63].

¹⁹ W modelach nie uwzględniono wartości wskaźników z roku 1999, gdyż spadek wartości miar dyspersji następował dopiero od roku 2000. Niemniej jednak należy zauważyć, że wartości tych miar i tak są niższe w roku 2007 niż w roku 1999.

Rys. 4. Trendy dla wskaźników rozproszenia i koncentracji z uwzględnieniem podziału badanego okresu

Powyższe wyniki wskazują, że w dalszej analizie warto utrzymać podział rozpatrywanego okresu na dwa podokresy: lata 1999-2007 i 2008-2012. Przy czym rok 2008 jako początek drugiego okresu zdaje się być nieprzypadkowym. Otóż w 2008 r. rozpoczęło się spowolnienie gospodar-

cze, w którym polska gospodarka tkwi praktycznie do dzisiaj²⁰ i, co może ważniejsze z punktu widzenia prowadzonej analizy, był to praktycznie pierwszy rok realizacji zadań (wydatkowania środków) z okresu programowania 2007-2013.

Już proste zestawienie PKB *per capita* w 2000 r. i średniorocznej stopy w latach 2001-2007 pokazuje, że podregiony o wyższym dochodzie wyjściowym charakteryzowały się niższym wzrostem (najniższy wzrost zanotował podregion lubelski, który w 2000 r. posiadał najwyższe PKB *per capita*, a najwyższy podregion chełmsko-zamojski, który w 2000 roku posiadał najniższe PKB *per capita*). Rozważania te prowadzą do sformułowania hipotezy, że w latach 2001-2007 w województwie następowała beta-konwergencja – zbliżanie się podregionów pod względem poziomu rozwoju gospodarczego. Odwrotnie przedstawiała się sytuacja w drugim z analizowanych podokresów. W latach 2008-2012 najwyższe średnioroczne tempo wzrostu PKB *per capita* (4,8%) zanotował podregion lubelski, który w 2007 r. charakteryzował się najwyższym poziomem PKB *per capita*, a najniższym podregion chełmsko-zamojski

(1,6%), który w 2007 r. charakteryzował się najniższym poziomem rozwoju. Szczególnie widoczne były te relacje w 2012 r., kiedy to podregion lubelski zanotował 6-procentowy wzrost, a podregion chełmsko-zamojski spadek PKB *per capita* o 1,4%. Takie relacje pozwalają postawić hipotezę, że w latach 2008-2012 mieliśmy do czynienia z beta-dywergencją: „bogaci bogacili się, a biedni biednieli”.

Tab. 3. PKB *per capita* i tempo wzrostu w podregionach w latach 2000-2012

Wyszczególnienie	Podregion			
	lubelski	puławski	bialski	chełmsko-zamojski
PKB <i>per capita</i> 2000 c. 2012 (zł)	25225	17587	17101	16853
PKB <i>per capita</i> 2007 c. 2012 (zł)	30611	22256	21819	21773
Średnioroczna stopa wzrostu 2001-2007 (%)	2,8	3,4	3,5	3,7
PKB <i>per capita</i> 2011 c. 2012 (zł)	36503	26156	25455	23951
Średnioroczna stopa wzrostu 2008-2011 (%)	4,5	4,1	3,9	2,4
PKB <i>per capita</i> 2012 c. 2012 (zł)	38697	26325	25421	23615
Średnioroczna stopa wzrostu 2012 (%)	6,0	0,6	-0,1	-1,4
Średnioroczna stopa wzrostu 2008-2012 (%)	4,8	3,4	3,1	1,6

Źródło: opracowanie własne

Przedstawiona powyżej analiza statystyczna nie daje możliwości oceny istotności zauważonych zjawisk, jak też określenia tempa konwergencji (dywergencji). Można to ocenić za pomocą modeli konwergencji. Pomimo bardzo małej liczby obserwacji, ocenę rozpoczęto od modeli przekrojowych absolutnej beta konwergencji.

²⁰ W 2009 roku województwo zanotowało wręcz spadek PKB (o 0,8%).

Tab. 4. Wyniki estymacji modeli przekrojowych absolutnej beta konwergencji

Rok bazowy (0)	Rok analizowany (T)	Parametr b	Poziom istotności b	Współczynnik determinacji R ²	Dopasowany współczynnik determinacji R ²	Współczynnik $\beta \cdot 100\%$
2000	2012	0,138	0,3082	0,4786	0,2179	-1,07
2000	2007	-0,137	0,0270	0,947	0,920	2,10
2007	2011	0,124	0,4182	0,339	0,008	-2,92
2011	2012	0,168	0,0029	0,994	0,991	-15,49
2007	2012	0,310	0,1777	0,676	0,514	-5,40

Źródło: obliczenia własne

Parametr *b* dla całego analizowanego okresu jest dodatni, ale nieistotny na poziomie 0,05. Nieistotność parametru *b* wynika, przede wszystkim z różnokierunkowych zmian PKB *per capita* w dwóch wyodrębnionych podokresach. Oszacowany parametr *b* dla lat 2001-2007 jest istotny statystycznie i ujemny, co oznacza, iż w tym okresie mieliśmy do czynienia z beta-konwergencją, a średnioroczna prędkość przybliżania się podregionów wyniosła 2,1%. Oszacowany parametr *b* dla lat 2008-2012 zmienił znak na dodatni, co oznacza, że w tym okresie występowała beta-dywergencja o średniorocznej prędkości oddalania się podregionów 5,4%. Ale wniosek ten jest obciążony znacznie większym błędem niż poprzednie (poziom istotności parametru *b* wyniósł 0,18). Warto jednak zwrócić uwagę na model dla roku 2012. Parametr *b* jest w nim dodatni i istotny na poziomie 0,0029, a prędkość dywergencji wynosi aż 15,5%. Prowadzi to do wniosku, że to właśnie ostatni analizowany rok miał decydujący wpływ na pogłębienie się dywergencji²¹. A trzeba zwrócić uwagę, że rok

²¹ Parametr dla modelu z lat 2008-2011 też jest dodatni, co mogłoby świadczyć o dywergencji z prędkością 2,9%, ale jest on nieistotny.

2012 był pierwszym, kiedy na większą skalę zaczęto finalizować projekty z okresu programowania 2007-2013. Większość tych projektów realizowana jest w podregionie lubelskim, a zwłaszcza w Lublinie oraz w podregionie puławskim.

Rys. 4. Zmiany miejsca Lublina wśród miast wojewódzkich pod względem wydatków majątkowych finansowanych ze środków unijnych jako procent wydatków majątkowych ogółem.

Źródło: <http://biznes.pl/kraj/kto-najlepiej-wykorzystal-fundusze-unijne-ranking-miast/4382s>, z dnia 28 grudnia 2014

Dowodem na to niech będzie fakt rosnących wartości inwestycji realizowanych z regionalnych funduszy pomocowych w mieście Lublinie. W rankingu „Wspólnoty” w latach 2011-2013 Lublin zajął 3 miejsce wśród miast wojewódzkich pod względem wydatków majątkowych finansowanych ze środków unijnych jako procent wydatków majątkowych ogółem (42,33%), od 2004 r. systematycznie poprawiając swoją pozycję.

W latach 2013-2014 proces ten będzie kontynuowany. Stąd też zdaniem autorów, pomimo nieistotności parametru *b* w modelu dla lat 2008-2012, ostatni rok skłania do przyjęcia hipotezy o pogłębieniu się niespójności gospodarczej (dywergencji) województwa w okresie programowania 2007-2013. Dzieje się to w sytuacji, gdy tempo wzrostu PKB *per capita* w województwie lubelskim jest o 0,2 punktu procentowego wyższe niż średnio w kraju. Tym samym mamy do czynienia z konwergencją zewnętrzną województwa lubelskiego i dywergencją wewnętrzną.

Przypuszczając, że o tempie wzrostu poszczególnych podregionów mogą decydować zmiany PKB *per capita* w poszczególnych latach oraz ich specyficzne cechy do oceny spójności zastosowano również modele panelowe konwergencji absolutnej i warunkowej.

Tab. 5. Wyniki estymacji modeli panelowych absolutnej i warunkowej beta konwergencji

Okres	Parametr b	Poziom istotności b	Współczynnik determinacji R ²	Dopasowany współczynnik determinacji R ²	Współczynnik $\beta \cdot 100\%$
Konwergencja absolutna					
2001-2007	-0,029	0,326	0,46	0,27	2,9
2008-2012	0,045	0,299	0,57	0,42	-4,4
Konwergencja warunkowa					
2001-2007*	-0,042	0,143	0,55	0,36	4,3
2008-2012**	0,037	0,450	0,57	0,38	-3,5

* dodatkowa zmienna: zmiana liczby ofert pracy.

**dodatkowa zmienna: zmiana liczby zarejestrowanych bezrobotnych.

Modele oszacowano oddzielnie dla dwóch wcześniej wyodrębnionych podokresów. Szacowano parametry modeli beta-konwergencji absolutnej i warunkowej ze stałymi efektami czasowymi bez i z uwzględnieniem wielu zmiennych warunkowych²². W tabeli 5 przedstawiono otrzymane wyniki. Nie udało się uzyskać modeli o istotnych na poziomie 0,05 wartościach parametru b, co znacznie obniża ich wartość interpretacyjną.

Tym niemniej warto poświęcić nieco uwagi otrzymanym wynikom. Znaki oszacowanych parametrów (choć nieistotne) są takie same jak w modelach przekrojowych, a więc potwierdzają fakt beta-konwergencji w latach 2001-2007 oraz beta-dywergencji w latach 2008-2012. Różne są oczywiście roczne prędkości konwergencji (dywergencji), choć różnice nie przekraczają 2,2 punktu procentowego. Potwierdza się też spostrzeżenie, że modele panelowe dają wyższe

²² Między innymi liczby bezrobotnych, liczby podmiotów gospodarczych, stopy wynagrodzeń, stopy produkcji.

oceny β , ale tylko w przypadku konwergencji; w przypadku dywergencji jest odwrotnie. W modelach konwergencji warunkowej jako zmienne objaśniające znalazły się zmienne opisujące sytuację na rynku pracy, co oznacza, że zmiany

PKB *per capita* w podregionach zależą także od lokalnych rynków pracy (zapewne występuje też zależność odwrotna).

Zakończenie

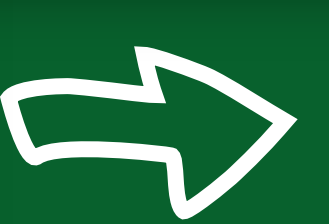
Realizacja polityki spójności od 2004 r., której podstawowym celem jest zmniejszanie dysproporcji regionalnych, nie spowodowała dotychczas konwergencji województw, chociaż nieco zmniejszyła dywergencję²³. Dotyczy to także województwa lubelskiego, w którym w latach 2010-2012 tempo wzrostu gospodarczego było nieznacznie wyższe niż przeciętnie w kraju. Przeprowadzone badania pokazały jednak, że ten wzrost wynikał przede wszystkim ze znacznie szybszego rozwoju charakteryzującego się najwyższym PKB *per capita* lubelskiego podregionu metropolitalnego;

²³ Zdaniem Kusideł [2013a, s. 193] bez polityki spójności dysproporcje byłyby większe.

pozostałe – znacznie biedniejsze podregiony notują niższe tempo wzrostu, co prowadzi do beta- i sigma-dywergencji. Tym samym nawiązując do prowadzonej dyskusji o „Europie dwóch prędkości” można mówić, oczywiście z pełną świadomością różnicy w skali problemów, o „województwie dwóch prędkości”. Tak więc o ile zauważalne są pierwsze pozytywne symptomy polityki spójności wobec województwa lubelskiego (realizowanej zwłaszcza poprzez strategię rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej oraz strategię rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 [Kawałko 2009]), to negatywnie należy ocenić wewnętrzną politykę spójności regionu. Zdaniem prof. Krystyny Iglickiej-Okólskiej „Polska silna będzie tylko wtedy, gdy wprowadzona zostanie zasada zrównoważonego rozwoju wszystkich regionów. Tymczasem sztucznie próbuje się wytworzyć centrum i peryferie, którymi stała się ściana wschodnia. Bezrefleksyjnie promuje się model rozwoju polaryzacyjno-dyfuzyjny, który polega na pobudzaniu rozwoju jedynie dużych centrów, a pozostawianiu samej sobie reszty” [Mazur 2014, s. 2].

Dywergencja rozwoju wewnętrznego województwa ma też wpływ na pogłębianie różnic na regionalnym rynku pracy.

Oczywiście można za Williamsonem sformułować tezę, że zjawisko konwergencji wewnętrznej wystąpi dopiero na wyższych etapach rozwoju gospodarki regionu. Ale zdaniem autorów, bez jednoznacznie ukierunkowanej na spójność wewnętrzną polityki intraregionalnej, będzie to bardzo trudne albo wręcz niemożliwe.

Literatura

1. Arellano M., Bover O. (1995): *Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models*. „Journal of Econometrics”, nr 68(1), s. 29-51.
2. Bal-Domańska B. (2011): *Ekonometryczna identyfikacja β konwergencji regionów szczebla NUTS 2 Państw Unii Europejskiej*. „Acta Universitatis Lodzianis, Folia Oeconomica” (253), s. 9-23.
3. Barro R.J. (1991): *Economic-Growth in a Cross-Section of Countries*. „Quarterly Journal of Economics”, nr 106(2), s. 407-443.
4. Barro R.J., Sala-i-Martin X. (1992): *Convergence*. „Journal of Political Economy”, nr 100(2), s. 223-251.
5. Baumol W.J. (1986): *Productivity Growth, Convergence, and Welfare – What the Long-Run Data Show*. „American Economic Review”, nr 76(5), s. 1072-1085.
6. Blundell R., Bond S. (1998): *Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models*. „Journal of Econometrics”, nr 87(1), s. 115-143.
7. Cierpień-Wolan M., Jeznach M. (2014): *Szybkie szacunki PKB a jakość i wiarygodność danych*. „Wiadomości Statystyczne”, nr 59(2), s. 1-16.
8. Dańska-Borsiak B. (2011): *Konwergencja czy dywergencja polskich województw? Zastosowanie dynamicznych modeli panelowych*. „Acta Universitatis Lodzianis, Folia Oeconomica” (253), s. 41-54.
9. Duro J.A. (2004): *Regional Income Inequalities in Europe: An Updated Measurement and Some Decomposition Results*. www.ecap.uab.es, Universitat Autònoma de Barcelona, [@:] http://www.ecap.uab.es/repec/doc/wpdea0411.pdf.
10. Hajduga P. (2014): *Strategiczne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 w kontekście programowania polityki spójności na lata 2014-2020*. „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy”, nr 12(2), s. 65-72.
11. Hansen L.P. (1982): *Large Sample Properties of Generalized-Method of Moments Estimators*. „Econometrica”, nr 50(4), s. 1029-1054.
12. Herbst M., Wójcik P. (2012): *Wzrost gospodarczy i dywergencja poziomów dochodu w polskich podregionach – niektóre determinanty i efekty przestrzenne*. „Ekonomista”(2), s. 175-201.
13. Józwiak B. (2012): *Economic Convergence in the Regions of the European Union Member States of Central and Eastern Europe*. „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, nr 10(6), s. 79-98.
14. Józwiak B., Ponikowski H. (2014): *Real Convergence, Economic Crises and EU Cohesion Policy*. 2014 Cambridge Business & Economics Conference (CBEC), 2014.07.1-2, Cambridge, UK.
15. Kawałko B. (2009): *Nowy model formułowania strategii rozwoju województwa lubelskiego wobec wyzwań polityki spójności unii europejskiej po 2013 roku*. „Barometr Regionalny. Analizy i prognozy”, nr 2(16), s. 29-54.
16. Kliber P. (2007): *Ekonometryczna analiza konwergencji regionów Polski metodami panelowymi*. „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1(27), s. 74-87.
17. Kormendi R.C., Meguire P.G. (1985): *Macroeconomic Determinants of Growth-Cross-Country Evidence*. „Journal of Monetary Economics”, nr 16(2), s. 141-163.
18. Kowerski M. (2003): *Podział województwa lubelskiego na podregiony typu NUTS 3 w świetle doświadczeń Unii Europejskiej*. „Barometr Regionalny. Kwartalnik Społeczno-Gospodarczy”, nr 3, s. 13-20.
19. Kowerski M. (2013): *The Economic Sentiment Index as a Tool of Estimation of the Growth Rate of GDP in Regions. An Example of the Lubelskie Voivodship*. „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy”, nr 11(1), s. 57-63.
20. Kufel T. (2011): *Ekonometria. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem programu GRETL*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
21. Kusideł E. (2013a): *Konwergencja gospodarcza w Polsce i jej znaczenie w osiągnięciu celów polityki spójności*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
22. Kusideł E. (2013b): *Prognozy konwergencji gospodarczej województw Polski do roku 2020*. „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”(285), s. 55-64.
23. Kutan A.M., Yigit T.M. (2004): *Nominal and Real Stochastic Convergence of Transition Economies*. „Journal of Comparative Economics”, nr 32(1), s. 23-36.
24. Maddala G.S. (2006): *Ekonometria*. M. Gruszczyński, E. Tomczyk i B. Witkowski (tłum.), Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
25. Mankiw N.G., Romer D., Weil D.N. (1992): *A Contribution to the Empirics of Econom-*

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
rynku pracy w powiecie...

- ic-Growth. „Quarterly Journal of Economics”, nr 107(2), s. 407-437.
26. Markowska-Przybyła U. (2010): *Konwergencja regionalna w Polsce w latach 1999-2007* „Gospodarka Narodowa”(11/12), s. 86-110.
27. Martin P. (2005): *The Geography of Inequalities in Europe*. „Swedish Economic Policy Review”(12), s. 83-108.
28. Mátyás L.s., Sevestre P. (red.) (2008): *The Econometrics of Panel Data. Fundamentals and Recent Developments in Theory and Practice*. Advanced Studies in Theoretical and Applied Econometrics, t. 46, New York, Springer.
29. Mazur M. (2014): *Wschód starzeje się. Rozmowa tygodnia z prof. dr hab. Krystyną Iglicko-Okólską, demografem, rektorem Uczelni Łazarskiego w Warszawie*. „Tygodnik Zamojski” z 2014.12.10-16.
30. Modranka E. (2012): *Zastosowanie modeli panelowych w analizie warunkowej konwergencji typu β z uwzględnieniem zależności przestrzennych*. „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych / Szkoła Główna Handlowa”(26), s. 61-72.
31. Nakamura H. (2001): *An Empirical Reexamination of the Solow Growth Model*. „Journal of the Japanese and International Economies”, nr 15(3), s. 323-340.
32. Okun A.M. (1962): *Potential GNP: Its Measurement and Significance*. „Proceedings of the Business and Economic Statistics Section of the American Statistical Association”, s. 89-104.
33. Próchniak M. (2006): *Realna konwergencja typu beta (β) i sigma (σ) w świetle badań empirycznych*. „Zeszyty Naukowe / Szkoła Główna Handlowa. Kolegium Gospodarki Światowej”(20), s. 74-91.
34. Próchniak M. (2011): *Realna konwergencja w krajach Unii Europejskiej : Próba szacunków funkcji produkcji*. „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego / Szkoła Główna Handlowa” (87), s. 165-196.
35. Sala-i-Martin X.X. (1990): *On Growth and States*. Harvard University, Cambridge.
36. Sala-i-Martin X.X. (1996): *Regional Cohesion: Evidence and Theories of Regional Growth and Convergence*. „European Economic Review”, nr 40(6), s. 1325-1352.
37. Sawicz B. (b.r.): *Real Convergence of the Central and Eastern European Regions and the European Union?* csm.org.pl, Centrum Stosunków Międzynarodowych, [@:] <http://csm.org.pl/pl/biuletyn-europy-srodkowej-i-wschodniej>.
38. Tkaczyński J.W., Świstak M. (2013): *Encyklopedia polityki regionalnej i funduszy europejskich*. Unia Europejska, Warszawa, Wydawnictwo C.H. Beck.
39. Wawrowski Ł. (2014): *Wykorzystanie metod statystyki małych obszarów do tworzenia map ubóstwa w Polsce*. „Wiadomości Statystyczne”, nr 59(9), s. 46-56.
40. Williamson J.G. (1965): *Regional Inequality and the Process of National-Development - a Description of the Patterns*. „Economic Development and Cultural Change”, nr 13(4), s. 1-84.
41. Wooldridge J.M. (2002): *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge, MA, MIT Press.

Two-Speed Voivodship

Abstract

Cohesion is one of the most fundamental objectives of European regional policy. The basic unit of the cohesion policy in Poland is a voivodship. However voivodships in a lot of cases do not have the characteristics of a definition of region – they are not uniform in economic, social and cultural terms. That is why it seems quite legitimate to investigate the internal consistency within a voivodship. The aim of the article is to assess the change in differences of the Gross Domestic Product per capita in the Lubelskie Voivodship, divided into four subregions. The assessment has been made by employing statistical analysis and models of convergence for the period of 1999–2012. The research indicates that starting from 2007 we can observe sigma and beta divergence in the area under study. The metropolitan subregion of Lublin has been developing faster than other much poorer subregions and is characterised by the highest growth rate. Therefore, referring to the discussion about a “two speed Europe” it is also possible to speak – of course being fully aware of the different scale problems – about a “two-speed voivodship.”

Keywords: divergence, convergence, Gross Domestic Product (GDP), Lubelskie Voivodship, NUTS–3

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
rynku pracy w powiecie...

Sektor MŚP w województwie lubelskim

mgr Aneta Zarębska

*Katedra i Klinika Rehabilitacji i Ortopedii,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie, Samodzielny
Publiczny Szpital Kliniczny nr 4 w Lublinie*

mgr Paweł Wójcik

*Wydział Ekonomiczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*

Wstęp

Polska w rankingu Banku Światowego „Doing Business 2015” zajęła 32 miejsce na 189 państw¹. Jest to zestawienie informujące o łatwości prowadzenia przedsiębiorstwa w danym kraju, dlatego też im wyższa pozycja w tym rankingu, tym większy potencjał przedsiębiorczości danego państwa.

W Polsce mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa liczące 99,8% ogółu firm odgrywają niezwykle ważną rolę społeczną i gospodarczą². Działające na terenie naszego kraju przedsiębiorstwa generują blisko trzy czwarte polskiego PKB – 71,8%, z czego rynek MŚP wytwarza co drugą złotówkę – 47,3% PKB. Sektor MŚP odgrywa niezwykle istotną rolę na rynku pracy. Zatrudnia on ok. 3,9 miliona pracowników, co stanowi 60,5% ogółu zatrudnionych osób w Polsce.³

¹ *Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency*, The World Bank, Washington 2014.

² *Zob. Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2009.

³ Dane GUS z 2011 r.

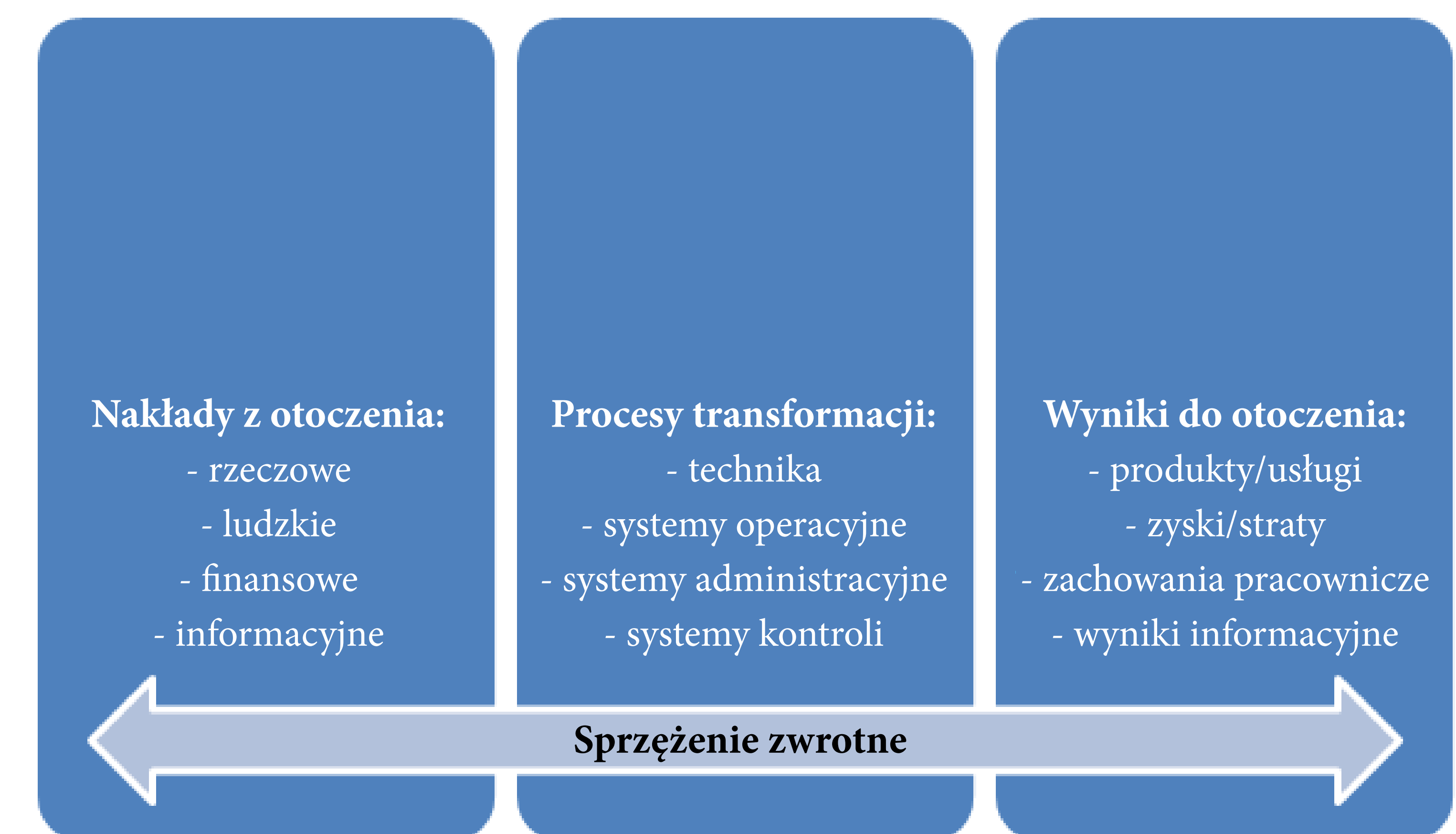
Znaczenie przedsiębiorczości

Przedsiębiorstwo jest formą działalności gospodarczej, jednak samo jego definicyjne ujęcie jest uzależnione od dziedziny wiedzy, która się nim zajmuje. Przedsiębiorstwo będzie inaczej rozumiane w odniesieniu do prawa, ekonomii, zarządzania czy socjologii.

Definicję przedsiębiorstwa reguluje art. 55¹ Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny. „Przedsiębiorstwo jest zorganizowanym zespołem składników niematerialnych i materialnych przeznaczonym do prowadzenia działalności gospodarczej”. Na przedsiębiorstwo składa się oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnioną część (nazwa), własność, prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości

lub ruchomości (urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów) oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych, wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne, koncesje, licencje i zezwolenia, patenty i inne prawa własności przemysłowej, majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne, tajemnice przedsiębiorstwa, księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej⁴.

W naukach o zarządzaniu przedsiębiorstwo traktowane jest jako **system wzajemnie powiązanych elementów**, wchodzących w interakcje z otoczeniem (Rys. 1.).

Rys. 1. Systemowe podejście do organizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Griffin R. W. *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1996

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
ryнку pracy w powiecie...

Socjolodzy akcentują rolę więzi społecznych. Definiują przedsiębiorstwo jako **element systemu społecznego** o wewnętrznej strukturze społecznej. Istotne znaczenie mają tutaj grupy społeczne, stosunki pomiędzy pracownikami i przełożonymi, ich zachowania, motywacje oraz stopień integracji i identyfikowania się z przedsiębiorstwem.

W ujęciu ekonomicznym bardzo ważne miejsce zajmują **czynniki produkcji**, tj. praca, ziemia i kapitał, które są zaangażowane w celu zrealizowania określonych zadań gospodarczych – wytworzenia dóbr lub świadczenia usług⁵.

Z powyższych definicji można wyróżnić wspólne atrybuty dla przedsiębiorstwa. Każde przedsiębiorstwo jest systemem złożonym i otwartym, mającym przynajmniej jedno wejście (np. dostawcy) i jedno wyjście (w postaci produktu lub usługi). Powinno być ono nastawione na uczenie się, gromadzenie nowej wiedzy. Ponadto przedsiębiorstwo jest założone po to, aby prowadzić działalność gospodarczą w sposób trwały, zaspokoić potrzeby klientów oraz nastawione jest na to, aby osiągać korzyści finansowe. Przedsiębiorstwo wymienia produkty i usługi z innymi podmiotami na zasadzie kupna-sprzedazy, organizuje zasoby kapitałowe – materialne i niematerialne, posiada samodzielność decyzyjną, a koszty prowadzenia działalności pokrywa uzyskanymi przychodami.

Osoba prowadząca działalność gospodarczą jest określana mianem przedsiębiorcy. Pojęcie to zastąpiło używane niegdyś pojęcie „kupca”.

⁵ Janik W., Paździor A., *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw*, Wyd. WSPA, Lublin 2010.

Przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy jest *osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą*⁶. W myśl tej ustawy przedsiębiorcą może być osoba fizyczna, czyli każdy człowiek, jak i wytwór sztuczny, czyli jednostka organizacyjna lub osoba prawna. Najczęściej występującymi przedsiębiorcami są⁷:

- osoby fizyczne – prowadzące działalność osobistą odpowiadające swoim majątkiem osobistym,
- osoby prawne – spółki kapitałowe prawa handlowego (spółka akcyjna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością), przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie,
- tzw. spółki „ułamne” – spółki osobowe nieposiadające osobowości prawnej, a mające zdolność do czynności prawnych: jawna, partnerska, komandytowa i komandytowo-akcyjna.

Funkcje i cele prowadzenia działalności gospodarczej

Przedsiębiorczością nazywamy proces planowania, organizowania, prowadzenia działalności gospodarczej oraz zdolność i gotowość do podejmowania związanego z nią ryzyka. Jest to umiejęt-

⁶ Art. 1 ust. 1 Ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.

⁷ Filipowicz A., *Podstawy prawa dla ekonomistów*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006.

ność wykorzystywania swoich silnych stron oraz szans pojawiających się na rynku i niwelowaniu słabych stron i zagrożeń z otoczenia firmy.

Henri Fayol, twórca kierunku administracyjnego w zarządzaniu, zwrócił uwagę, że sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa zależy od przestrzegania i realizowania w sposób ciągły określonych reguł i czynności. Pogrupował je w tzw. funkcje (czynności) przedsiębiorstwa⁸:

- techniczne (produkcja),
- handlowe (kupno, sprzedaż, wymiana),
- finansowe (poszukiwanie kapitałów i obrót nimi),
- ubezpieczeniowe (ochrona majątku i osób),
- rachunkowościowe (inventaryzacja, bilanse, koszty, statystyka),
- administracyjne.

Każde przedsiębiorstwo jest zakładane po to, aby realizować określony cel. Powszechnie uważa się, że podstawowym celem prowadzenia firmy jest osiągnięcie zysku. Badania przeprowadzone przez Konfederację Lewiatan wykazały, że tak nie jest. Z raportu „Konkurencyjność mikro, małych i średnich przedsiębiorstw” przedstawionego 4 listopada 2014 r. w Warszawie przez dr M. Starczewską-Krzysztozek na konferencji „Konkurencyjność sektora MMŚP 2014” wynika, że głównym celem strategicznym mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jest utrzymanie się na rynku 42,3%, a w dalszej kolejności jest to wzrost sprzedaży (21,3%), zapewnienie pracy i dochodów właścicielowi i jego rodzinie (11,8%), wzrost

⁸ Koźmiński A.K., Piotrowski W., *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.

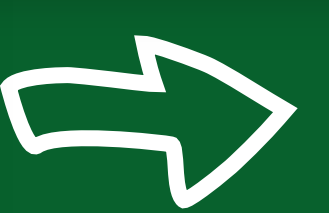

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

zysku (11,0%), wzrost udziału w rynku (10,1%), wzrost wartości rynkowej w długim okresie (2,7%), oraz inne cele (0,7%)⁹.

Literatura naukowa wymienia natomiast takie cele jak¹⁰:

- maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa w długim okresie czasu jako cel nadrzędny,
- maksymalizacja sprzedaży,
- zadawalający poziom rentowności kapitału, produktywności nakładów lub zasobów,
- terminowe i odpowiednio jakościowe reagowanie na potrzeby klientów,
- osiągnięcie zadowalającego poziomu zysku,
- przetrwanie przedsiębiorstwa,
- utrzymanie dotychczasowego poziomu zatrudnienia,
- stabilizacja przychodów,
- osiągnięcie zakładanego udziału w rynku,
- „wewnętrzny spokój”,
- maksymalizacja wynagrodzenia zarządu.

⁹ Starczewska – Krzysztozek M., Raport z badań „Monitoring kondycji sektora MMŚP 2014” przygotowanego przez Konfederację Lewiatan. Realizacja wywiadów – CBOS. Badanie przeprowadzone w okresie 6 maja- 18 lipca 2014 r. na losowej próbie 1111 MMŚP zatrudniających od 2 do 249 pracowników. Konferencja „Konkurencyjność sektora MMŚP 2014, Warszawa, 4 listopada 2014.

¹⁰ Janik W., *Rachunkowość dla menedżerów*, Wyd. WSPA, Lublin 2004.

Pojęcie mikro, małych i średnich przedsiębiorców

Przedsiębiorstwa działające na rynku są zróżnicowane pod względem wielkości, ilości zatrudnionych osób, pochodzenia kapitału, liczby właścicieli, czy wreszcie przedmiotu działalności (Rys. 2.).

Za przedsiębiorstwo małe uważa się podmiot gospodarczy:

- zatrudniający mniej niż 50 pracowników oraz
- osiągający roczne przychody netto ze sprzedaży towarów, wyrobów, usług oraz operacji finansowych nieprzekraczające 10 mln euro lub
- którego suma aktywów w bilansie rocznym nie przekracza 10 mln euro.

Przedsiębiorstwo średnie to podmiot gospodarczy:

- zatrudniający nie więcej niż 250 pracowników oraz
- osiągający roczne przychody ze sprzedaży towarów, wyrobów, usług oraz operacji finansowych nie przekraczające 50 mln euro lub
- którego suma aktywów w bilansie rocznym nie przekracza 43 mln euro.

Przedsiębiorstwem dużym jest organizacja, która:

- zatrudnia 250 i więcej pracowników i
- osiąga roczne przychody ze sprzedaży towarów, wyrobów, usług oraz operacji finansowych przekraczające 50 mln euro lub
- której suma aktywów w bilansie rocznym przekracza 43 mln euro¹¹.

Szczególną kategorię firm stanowią mikroprzedsiębiorstwa, o których możemy mówić,

¹¹ Janik W., Paździor A., *op. cit.*

Rys. 2. Klasyfikacja przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Janik W., Paździor A., *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw*, Wyd. WSPA, Lublin 2010

gdy w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych zatrudniały średniomiesięcznie mniej niż 10 pracowników oraz osiągały roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 2 milionów euro

lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 2 milionów euro¹².

Z przytaczanego raportu przygotowanego przez Konfederację Lewiatan wynika, że:

- 30% MŚP istnieje na rynku ponad 20 lat,
- znaczna większość MŚP zlokalizowanych jest w średnich i dużych miastach oraz metropoliach,
- ponad 80% właścicieli szczyli się wykształceniem średnim lub wyższym licencjackim lub magisterskim,
- w znacznej mierze przeważają firmy, gdzie właścicielem jest mężczyzna niż kobieta,
- połowa przedsiębiorców inwestuje w innowacje,
- nieliczni inwestują w prace badawczo-rozwojowe,
- ponad połowa przedsiębiorców prowadzi obsługę klientów przez Internet,
- 10% MŚP eksportuje swoje produkty,
- prawie 40% korzysta z kredytów i pożyczek,
- niewiele mniej przedsiębiorców korzysta z leasingu,
- prawie 10% MŚP korzysta z funduszy UE,
- tylko 5% respondentów ubezpiecza kredyt kucpiecki.

¹² Art. 104 Ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa w województwie lubelskim

Funkcjonowanie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie Polski jest silnie zróżnicowane geograficznie (Wykres 1.). Łatwo zaobserwować, że wschodnia strona Polski jest obszarem gdzie działa najmniej przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców. Na przestrzeni lat 2009-2011 wiodącym regionem w tej kwestii było województwo mazowieckie. Wykazywało się ono najwyższym wskaźnikiem przedsiębiorczości, choć odsetek ten na przestrzeni tego okresu nieco zmalał.

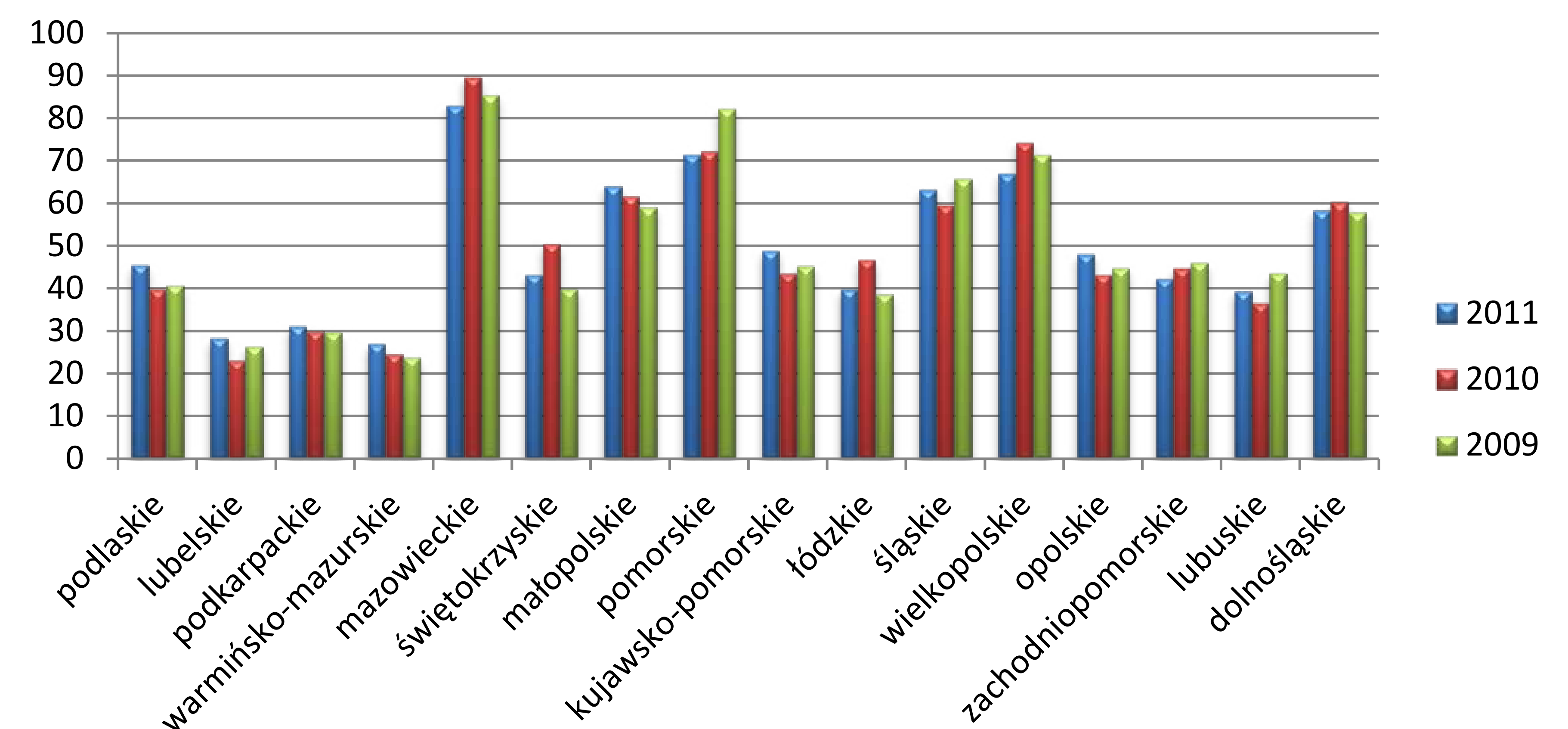
Województwo lubelskie niestety plasuje się na ostatnim miejscu w tym zestawieniu. Podczas gdy w województwie mazowieckim w 2011 r. wskaźnik ten wynosił 83,08, w województwie lubelskim tylko 28,21.

Dane makroekonomiczne GUS z 2011 r. wskazują na znaczne pogorszenie warunków dla przedsiębiorczości, co odzwierciedlają wskaźniki dotyczące powstawania i likwidacji przedsiębiorstw w Polsce. W 2011 roku nastąpił zdecydowany spadek średniego

wskaźnika nowo powstałych MŚP na 1000 mieszkańców (10,58 wobec 12,17) przy jednoczesnym wzroście wskaźnika zlikwidowanych MŚP (10,88 wobec 7,03). Daje to ogólny niekorzystny obraz rozwoju przedsiębiorczości w opisywanym roku. Najwięcej przedsiębiorstw z sektora MŚP w przeliczeniu na 1000 mieszkańców powstało w województwach: pomorskim (12,52), mazowieckim (12,36) i zachodniopomorskim (11,91). Z kolei najmniej MŚP w przeliczeniu na 1000 mieszkańców zlikwidowano w województwach podkarpackim (7,24), opolskim (8,63) i podlaskim (7,85).

W województwie lubelskim powstaje zdecydowanie mniej MŚP niż w pozostałych regionach. Jednocześnie znacznie mniej podmiotów jest likwidowanych.

Wykres 1. Poziom przedsiębiorczości w poszczególnych regionach Polski

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce z lat 2010-2012, www.badania.parp.gov.pl

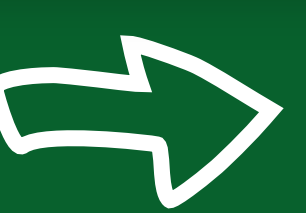

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

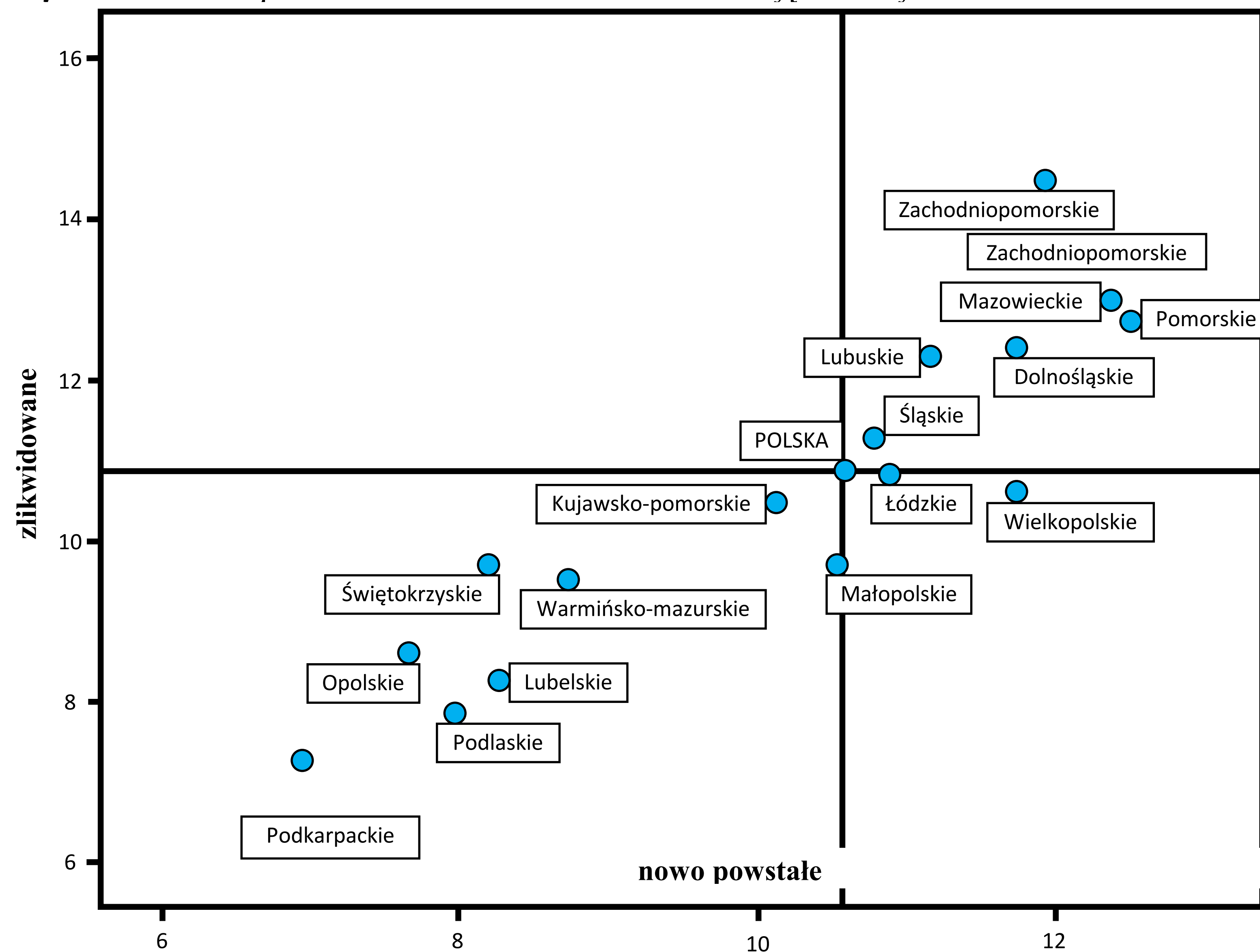
Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

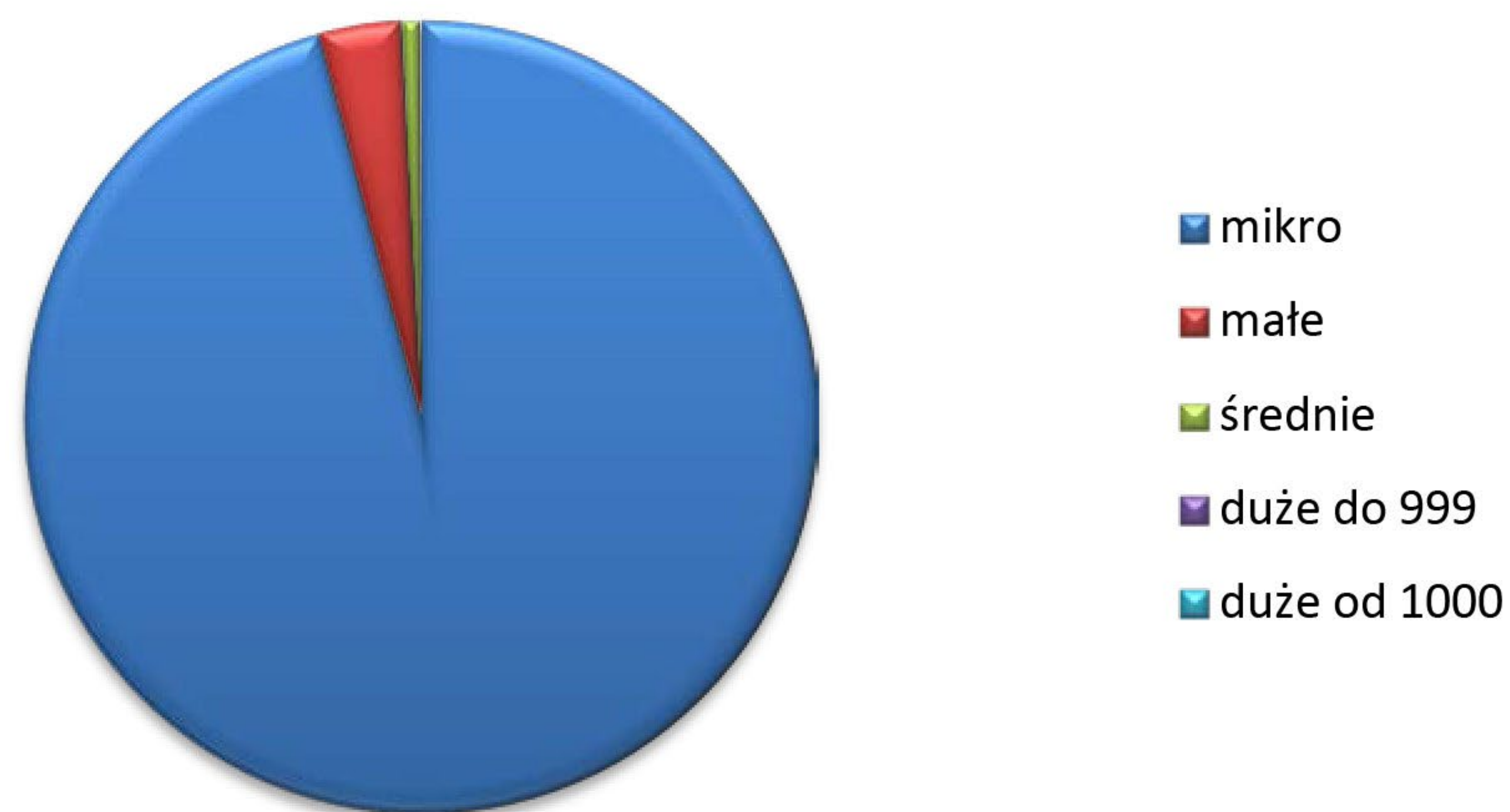

Wykres 2. Nowopowstałe i zlikwidowane MŚP w ujęciu wojewódzkim

Źródło: Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012, www.badania.parp.gov.pl

Wykres 3. Przedsiębiorstwa w województwie lubelskim wg wielkości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych GUS

Tabela 1. Przedsiębiorstwa w województwie lubelskim wg wielkości i jednostki terytorialnej

Jednostka terytorialna	I półrocze 2014					
	ogółem	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	od 1000
Powiat bialski	6583	6287	249	45	2	0
Powiat parczewski	2352	2227	106	18	1	0
Powiat radzyński	3823	3671	121	29	2	0
Powiat włodawski	2786	2653	112	21	0	0
Powiat m. Biała Podlaska	5735	5458	218	54	4	1
Powiat biłgorajski	7498	7215	240	40	3	0
Powiat chełmski	3637	3465	160	12	0	0
Powiat hrubieszowski	4302	4106	169	25	2	0
Powiat krasnostawski	3693	3515	145	29	4	0
Powiat tomaszowski	6550	6285	215	47	3	0
Powiat zamojski	6318	6063	228	24	2	1
Powiat m. Chełm	5806	5546	184	70	5	1
Powiat m. Zamość	7783	7442	254	82	3	2
Powiat lubartowski	5786	5537	210	36	3	0
Powiat lubelski	11281	10850	343	86	2	0
Powiat łużyński	3238	3095	114	25	2	2
Powiat świdnicki	5505	5299	172	29	4	1
Powiat m. Lublin	43205	41488	1305	343	51	18
Powiat janowski	3382	3246	113	20	3	0
Powiat kraśnicki	6129	5863	224	39	2	1
Powiat łukowski	8100	7791	258	47	2	2
Powiat opolski	3886	3733	131	20	2	0
Powiat puławski	9799	9395	321	73	8	2
Powiat rycki	3848	3681	129	34	3	1
ogółem	171025	163911	5721	1248	113	32

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2012 r. w województwie lubelskim powstało prawie 23 tys. przedsiębiorstw, czyli o prawie 5 tys. więcej niż w roku poprzednim. Zmalał także stosunek firm nowo powstałych do zlikwidowanych. W 2012 r. zlikwidowano ok. 14,5 tys. firm.

Przedsiębiorstwa działające na Lubelszczyźnie są skupione na ob-

szarach dużych miast (Tabela 1.). Na terenie miasta Lublin i powiatu lubelskiego funkcjonuje ponad 30% firm wojewódzkiego sektora MŚP. Oznacza to, że miasto Lublin i powiat lubelski generuje najwięcej miejsc pracy na terenie całego województwa.

Obecnie w województwie lubelskim funkcjonuje 163911 mikro, 5721 małych i 1248 średnich przedsiębiorstw. Stanowią one kolejno blisko 96%, 3% i 1 % wszystkich lubelskich przedsiębiorstw (Wykres 3.).

Zakończenie

Sektor MŚP pełni kluczową rolę w polskiej gospodarce. Jego główną cechą jest elastyczność. Mikro, małe i średnie firmy dysponują wieloma atutami, które są ich źródłem przewagi konkurencyjnej nad przedsiębiorstwami dużymi. Wykazują one wysokie zdolności adaptacyjne, dlatego są bardziej odporne na negatywne zjawiska pochodzące z rynku. Specyfika firm mikro, małych i średnich pozwoliła im dość skutecznie poradzić sobie z obecnym kryzysem gospodarczym, a tym samym zapewniać miejsca pracy milionom osób.

W województwie lubelskim małe i średnie firmy tworzą siłę napędową regionu. Znaczną część sektora tworzą mikroprzedsiębiorstwa. Choć są niewielkich rozmiarów, o niewielkim zasięgu działania i mają mały wpływ na otoczenie, to ich ogromna liczba ma duży wpływ na znaczenie rozwoju regionu. Niepokój budzi jednak niski wskaźnik przedsiębiorczości. Jest niewiele metod i źródeł finansowania inwestycji, aby rozszerzać swoją działalność. Powodów na rozwój przedsiębiorczości jest wiele. Lokalne przedsiębiorstwa wyróżnia łatwość nawiązywania bezpośredniego kontaktu z kontrahentami, klientami, innymi przedsiębiorstwami, instytucjami naukowo-badawczymi. Jak wynika z badań (M. Sosińska-Wit) przyczyną niskiej aktywności inwestycyjnej przedsiębiorstw w województwie lubelskim nie jest brak świadomości potrzeby podejmowania takiej działalności lub niewielkiego popytu na inwestycje. Jest nią natomiast brak środków finansowych własnych i obcych na prze-

prowadzenie inwestycji. Oprócz czynników ekonomicznych ważną grupę stanowią te związane z szeroko rozumianą wiedzą, a należą do nich: brak odpowiednio wykwalifikowanego personelu, brak informacji na temat nowych technologii i rozwoju nauki, informacji na temat rynków i gustów klientów, niepewny popyt.

Aby osiągnąć sukces, małe i średnie przedsiębiorstwa w naszym regionie powinny przestać się bać. Muszą być gotowe do podjęcia współpracy z dużymi podmiotami i rozpocząć działania zmierzające do wzrostu ich atrakcyjności jako potencjalnych partnerów biznesowych.

Bibliografia

1. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, <http://stat.gov.pl/bdl/>
2. Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency, The World Bank, Washington 2014.
3. Filipowicz A., Podstawy prawa dla ekonomistów, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006.
4. Griffin R.W. Podstawy zarządzania organizacjami, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1996.
5. Janik W., Paździor A., Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw, Wyd. WSPA, Lublin, 2010.
6. Janik W., Rachunkowość dla menedżerów, Wyd. WSPA, Lublin 2004.
7. Koźmiński A.K., Piotrowski W., Zarządzanie. Teoria i praktyka, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
8. Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2009.

9. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce z lat 2010-2012, www.badania.parp.gov.pl
10. Sosińska-Wit M., Aktywność inwestycyjna MŚP w województwie lubelskim na podstawie badań ankietowych, Politechnika Lubelska, Lublin data.
11. Starczewska – Krzysztozek M., Raport z badań „Monitoring kondycji sektora MMŚP 2014” przygotowanego przez konfederację Lewiatan, Warszawa 2014.

Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.
2. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.

Kobieta
przedsiębiorcza...

Województwo dwóch
prędkości

Sektor MŚP
w województwie...

Wybrane aspekty
rynku pracy w powiecie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie chełmskim, bialskim i włodawskim

dr Ireneusz Niecko

*Szkoła Wyższa im Bogdana Jańskiego
Wydział Zamiejscowy w Chełmie*

Wstęp

Rynek pracy pełni ważne funkcje w każdej gospodarce, również w skali regionalnej czy powiatowej. Składa się on z określonej liczby podmiotów na danym obszarze, które można poklasyfikować dwojako: z jednej strony występują pracownicy dążący do uzyskania dochodów – stanowią oni o podaży pracy, z drugiej zaś strony występują pracodawcy zgłaszający popyt na pracę. Struktura rynku pracy jest tworzona z elementów, na które składają się zasoby kapitału ludzkiego z punktu widzenia grup wiekowych, wykształcenia i kategorii zawodowych oraz wykorzystanie tego kapitału. Rynek pracy tworzą również bezrobotni poszukujący zatrudnienia. Z punktu widzenia analiz rynku pracy ważna jest wielkość i struktura bezrobocia. Zbyt duże bezrobocie, szczególnie wśród młodzieży i problem bezrobocia długotrwałego są zjawiskami niekorzystnymi ekonomicznie i społecznie.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza stanu obecnego i perspektyw rynku pracy w po-

wiatach chełmskim, bialskim i włodawskim oraz w miastach na prawach powiatu: Chełm i Biała Podlaska. Analiza stanu faktycznego rynków pracy będzie miała charakter porównawczy. Analizowane będą podobieństwa i różnice między tymi bliskimi sobie rynkami, jak również ich sytuacja w odniesieniu do rynku pracy województwa lubelskiego. W niektórych analizach statystycznych Chełm będzie łączony z powiatem chełmskim, a Biała Podlaska z powiatem bialskim, co ułatwi analizę porównawczą. Ponadto przeanalizowane zostaną wybrane elementy systemu szkolnictwa na tych obszarach.

W ekspertyzie została zastosowana analiza źródeł wtórnych i pierwotnych. Do źródeł wtórnych należą dane statystyczne m.in. GUS, US w Lublinie, WUP w Lublinie¹ oraz strategię rozwoju miast i powiatów. Ponadto przeprowadzono badania ankietowe² z wykorzystaniem Internetu. Ankiet-

¹ Wskaźniki dotyczące bezrobocia pochodzą z 2013 r.

² Badanie przeprowadzono w czerwcu 2013 r.

tę rozesłano do wszystkich jednostek samorządu terytorialnego na analizowanym obszarze (do urzędów gminnych, powiatowych i miast), w sumie do 46 jst. Zwrócono 23 wypełnione ankiety.

Charakterystyka gospodarek powiatów

Analizowane powiaty leżą przy granicach ukraińskiej i białoruskiej, co jednak nie ma dostatecznego wpływu na rozwój ich gospodarek. Korzyści ekonomiczne z tranzytu towarów przez tereny powiatów do przejść granicznych są niewielkie, ale z drugiej strony takie instytucje jak straż graniczna czy urzędy celne tworzą miejsca pracy, gdzie pewna część ludności znajduje zatrudnienie. Czynniki bliskiego położenia przygranicznego wpływa w dużym stopniu na rozwój szarej strefy i nielegalnego handlu, z którego część ludności czerpie dochód. W małym stopniu z tego położenia korzysta handel detaliczny (zakupy klientów z Ukrainy i Białorusi). Mimo, że władze samorządowe wspierają rozwój turystyki i agroturystyki, goście zagraniczni nie są zainteresowani dłuższym pobytem na tych terenach.

W gospodarce powiatów największe znaczenie posiada sektor rolny, a w miastach dominują usługi, handel i budownictwo. Sektor rolny jest zdominowany przez mało efektywne gospodarstwa niskotowarowe. Niewiele jest gospodarstw wysokotowarowych i wielkopowierzchniowych, które mogłyby zatrudniać pracowników najemnych z terenów wiejskich.

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

Istnieją różnice w strukturze gospodarczej między miastami i powiatami na prawach miejskich, a powiatami typowo rolniczymi. Np. powiat chełmski cechuje się stosunkowo niekorzystną strukturą gospodarczą, z dominującą pozycją mało efektywnego sektora rolnego i słabo rozwiniętą działalnością pozarolniczą³. Natomiast w Chełmie najwięcej podmiotów gospodarczych, według klasyfikacji PKD, znajduje się w sekcji G – handel hurtowy i detaliczny, oraz K – działalność finansowa i ubezpieczenia⁴. Dużą rolę odgrywają też budownictwo, działalność usługowa, społeczna i komunalna oraz transport. Generalnie rynek pracy w miastach (przede wszystkim w Chełmie i Białej Podlaskiej) jest stosunkowo bardziej urozmaicony i potencjalnie daje możliwości zatrudnienia dla większej liczby kategorii zawodowych niż ma to miejsce na terenach wiejskich. Korzystają z tego niektórzy mieszkańcy wsi i mniejszych miejscowości, którym te miasta dają zatrudnienie.

W strukturze firm na analizowanym obszarze dominują podmioty prywatne, wśród których zdecydowaną większość stanowią zakłady osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Są to przeważnie mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 pracowników. Dla przykładu w Białej Podlaskiej wśród zarejestrowanych podmiotów zdecydowaną większość stanowią firmy sektora prywatnego, których udział w ogólnym

liczbie zarejestrowanych wynosi ponad 96%. Podobna struktura występuje w województwie lubelskim i całym kraju. Wśród przedsiębiorstw sektora prywatnego 86% stanowią zakłady osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, z kolei 10% to spółki handlowe, a pozostałe 4% spółdzielnie, stowarzyszenia i fundacje. Pod względem wielkości zatrudnienia dominują mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, których w Białej Podlaskiej jest 94%. W grupie przedsiębiorców zatrudniających od 10-49 osób zarejestrowanych jest 5% podmiotów, natomiast w kategorii od 50-249 osób zarejestrowanych jest tylko 1%⁵.

Porównując gospodarki poszczególnych powiatów, najmniej korzystnie wygląda sytuacja powiatu włodawskiego. Jest on najmniejszy pod względem ludnościowym, a główne miasto – Włodawa stanowi najsłabszy lokalny ośrodek miejski w porównaniu z Chełmem czy Białą Podlaską. Jest tam tylko kilku wyróżniających się pracodawców. Struktura rynku pracy powiatu włodawskiego powoduje występowanie najwyższej stopy bezrobocia⁶.

Najlepsza sytuacja jest w miastach na prawach powiatu. Chełm i Biała Podlaska stanowią lokalne ośrodki, gdzie skupiają się różnego rodzaju działalności zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Najbardziej atrakcyjne miejsca pra-

cy z punktu widzenia ich stabilności dają instytucje publiczne: instytucje samorządowe i podległe im jednostki oraz zakłady, np. edukacyjne (szkoły), komunalne, jednostki opieki społecznej itp. Popyt na pracę w tych jednostkach jest bardzo duży, jednak podaż miejsc pracy jest ograniczona. W sektorze prywatnym na terenie tych miast znajduje się kilku znaczących pracodawców, do głównych z nich w Chełmie należą: Cementownia „Chełm”, Zakład Produkcji Skórzanej „Escot” S.A., Spółdzielnia Mleczarska „Biomlek”, Ybbstaller Fruchtsaft. Na terenie powiatu chełmskiego znajdują się jeszcze Cementownia Rejowiec S.A. i Browar Jagiełło. Natomiast do wyróżniających się firm w Białej Podlaskiej należą: ALU-TEAM Polska spółka z o.o., „California Trailer”, Kociuk & Magier, Zakład Włókienniczy „Biawena” sp. z o.o., Przedsiębiorstwo Wielobranżowe „Budomex” spółka z o.o., Przedsiębiorstwo Produkcyjne, Handlowe i Usługowe „Dombud” spółka z o.o. Popyt na pracę w przedsiębiorstwach prywatnych jest uzależniony od koniunktury gospodarczej. Jednak ilość dużych i średnich przedsiębiorstw w analizowanym obszarze jest niewystarczająca i nie zaspokaja popytu na pracę.

O pewnej atrakcyjności Chełma i Białej Podlaskiej świadczy też fakt, że są to miasta akademickie, w których znajduje się po kilka szkół wyższych kształcących studentów, głównie na poziomie licencjackim. Warto podkreślić, że niektóre z nich są znaczącymi pracodawcami np. PWSZ w Białej Podlaskiej, S.W. im. B. Jańskiego WZ w Chełmie. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie jest jednym z największych

³ Strategia rozwoju powiatu chełmskiego na lata 2008-2015, s. 28.

⁴ Strategia rozwoju miasta Chełm na lata 2008-2015, s. 33-34.

⁵ Strategia rozwoju miasta Biała Podlaska na lata 2008-2015, s. 30-33.

⁶ A. Paździor, Obszary koniunktury gospodarczej w regionie lubelskim (ekspertyza naukowa), Lublin, s. 13.

pracodawców w mieście i ponadto czynnikiem innowacji. Obecność tych instytucji stanowi rynek pracy dla nauczycieli akademickich, a czasem specjalistów i naukowców, którzy tworzą lub mogą w przyszłości stworzyć korzystne warunki dla lokalnego rozwoju.

Znacznie mniej korzystna jest sytuacja gospodarcza i na rynku pracy w większości gmin omawianych powiatów.

Zasoby pracy

Na zasoby pracy składają się wszystkie osoby, które wykonują lub chcą wykonywać pracę zarobkową bądź przynoszącą dochód i są zdolne do jej podjęcia. O jakości zasobów pracy stanowi profil wykształcenia ludności na danym rynku pracy. Najistotniejszym problemem wielu rynków pracy, także tych analizowanych, jest niedostosowanie profilu wykształcenia do potrzeb lokalnych gospodarek. Niekorzystnym zjawiskiem jest obecnie nadmiar osób z wykształceniem wyższym bądź średnim humanistycznym. Również wykształcenie wyższe techniczne nie gwarantuje pracy w analizowanych powiatach, w związku ze słabym ich uprzemysłowieniem. Skutkiem tego jest odpływ młodych wykształconych kadr do dużych miast.

W zasobach pracy wszystkich omawianych powiatów obserwuje się kolejne dwa negatywne zjawiska demograficzne. Pierwszym jest emigracja osób w wieku produkcyjnym, bo tylko one znajdują zatrudnienie w krajach docelowych, co zubaża lokalny rynek pracy, który zostaje stopniowo

Tabela 01. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym (stan na 31.12.2011 r.)

Jednostka terytorialna	Ogółem		ludność w wieku przedprodukcyjnym		ludność w wieku produkcyjnym		ludność w wieku poprodukcyjnym	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
woj. lubelskie	2171857	100	410229	18,89	1372171	063,18	389457	17,93
pow. bialski z Białą Podlaską	172052	100	34744	20,19	108977	63,34	28331	16,47
pow. chełmski z Chełmem	146373	100	26773	18,29	94531	64,58	25069	17,13
pow. włodawski	39937	100	7519	18,82	25538	63,95	6880	17,23

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012 r.

pozbawiany najbardziej aktywnych zawodowo jednostek. Prawdopodobnie większej części tych zasobów już nigdy nie da się odzyskać. Drugim zjawiskiem jest ujemny przyrost naturalny i co za tym idzie starzenie się społeczeństwa. Będzie to za kilkanaście lat ogromny problem, natomiast obecnie struktura wiekowa społeczeństwa jest jeszcze względnie korzystna. Ponad 63% społeczeństwa stanowią osoby w wieku produkcyjnym. Różnice między powiatami są nieznaczne. Najwięcej osób tej kategorii jest w powiecie chełmskim (64,58%) a w pozostałych nieco mniej (bialski – 63,34%; włodawski – 63,95%)⁷. W całym województwie lubelskim odsetek ludności w wieku produkcyjnym jest nieco mniejszy. Jednak perspektywicznie, stosunkowo najkorzystniejsza sytuacja jest w powiecie bialskim, ponieważ odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym jest większy, a poprodukcyjnym nieco mniejszy niż w pozostałych.

⁷ Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012.

Istotnym wskaźnikiem rynku pracy jest wskaźnik zatrudnienia, czyli odsetek osób zatrudnionych wśród ludności w wieku roboczym. Pewnym problemem jest fakt, że nie ma jednej definicji pojęcia zatrudnienia⁸ ani jednej metodologii liczenia tego wskaźnika. Według metodologii zalecanej przez Międzynarodową Organizację Pracy w badaniach BAEL za pracującego uznaje się osobę w wieku od 15 lat, która pracowała zarobkowo w ostatnim tygodniu, licząc od dnia badania, przynajmniej jedną godzinę⁹. Według badania BAEL wskaźnik zatrudnienia dla województwa lubelskiego wynosił 51,2% (stan na koniec 2011 r.)¹⁰. Z kolej opierając się na danych US w Lublinie¹¹ i biorąc pod uwagę tylko kategorię

⁸ J. Tyrowicz, Wskaźniki zatrudnienia – co się dzieje z zatrudnieniem w Polsce? w: <http://www.bezrobocie.org.pl/x/565986> (z dn. 28. 05. 2013 r.).

⁹ Kwartalna informacja o rynku pracy, GUS Warszawa (z dn. 25.02.2013 r.), s. 1.

¹⁰ Tamże, s. 6.

¹¹ Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012.

ludności w wieku produkcyjnym, wskaźnik zatrudnienia dla całego województwa lubelskiego wynosił jedynie 26,87%. Wymienione wskaźniki są jednak nieporównywalne z dwóch powodów. Po pierwsze – inne kategorie wiekowe osób są brane do obliczeń. Po drugie inne są definicje osoby pracującej. W publikacji Urzędu Statystycznego nie ujmuje się wielu kategorii pracujących, m.in. osób pracujących na umowę o dzieło i umowę-zlecenie, ponadto zakładać należy, że nie bierze się pod uwagę osób zatrudnionych bez umów, pracujących w szarej strefie. Do osób pracujących należą, m.in. osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór, pracodawcy i pracujący na własny rachunek, właściciele, współwłaściciele i dzierżawcy gospodarstw indywidualnych w rolnictwie łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin, osoby wykonujące wolne zawody i kilka mniejszych kategorii)¹². Ta definicja jest w pewnym sensie użyteczna, ponieważ określa formę i wielkość zatrudnienia, które jest legalne, systematyczne, w miarę regularnie przynoszące dochód, w odróżnieniu od zatrudnienia określanego jako „śmieciowe” (umowy o dzieło i umowy-zlecenia), dorywczego, nieregularnego itd. W ankiecie BAEL nie ma pytania o formalno-prawną podstawę umowy o pracę, zatem nie jest wykluczone, że wypełniają ją osoby pracujące bez umów. Zaletą tego badania jest to, że uwzględnia całe spektrum form i sposobów zarobkowania.

Badania BAEL realizowane są na próbie reprezentatywnej, dają obraz zatrudnienia w skali

¹² Tamże, s. 20-21.

Tabela 02. Wskaźniki zatrudnienia dla powiatów, stan na koniec 2011 r.

Jednostka terytorialna	ludność w wieku produkcyjnym		osoby pracujące	
	ogółem liczba	ogółem procent	liczba	procent
województwo lubelskie	1372171	100	368706	26,87
powiat bialski z Białą Podlaską	108977	100	27675	25,40
powiat chełmski z Chełmem	94531	100	20293	21,46
powiat włodawski	25538	100	5004	19,59

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: *Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012*

ogólnopolskiej i wojewódzkiej bez uwzględniania powiatów. Jedyne dostępne dane wstępne dotyczące analizowanego problemu pochodzą z danych US w Lublinie. Po przeliczeniu uzyskujemy

Tabela 03. Pracujący (stan na 31.12.2011 r.)

Jednostka terytorialna	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
województwo lubelskie	368706	100	181391	49,20	187315	50,80
powiat bialski z Białą Podlaską	27675	100	13263	47,92	14412	52,08
powiat chełmski z Chełmem	20293	100	9567	47,14	10726	52,86
powiat włodawski	5004	100	2335	46,66	2669	53,34

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: *Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012*

wielkości wskaźników zatrudnienia dla województwa lubelskiego o połowę mniejsze niż w BAEL.

Porównując stan zatrudnienia w powiatach do stanu zatrudnienia w całym województwie, we wszystkich powiatach są one niższe. Najniższy wskaźnik odnotowano w powiecie włodawskim – tylko 19,59%. Nieco lepsza jest sytuacja w powiecie chełmskim (wskaźnik zatrudnienia – 21,46%) i bialskim (wskaźnik zatrudnienia – 25,40%). Są to odsetki osób pracujących na najkorzystniejszych warunkach. Można przypuszczać tylko, że mniej więcej drugie tyle osób pracuje w na mniej korzystnych warunkach.

Analizując strukturę zatrudnienia w powiatach ze względu na płeć, obserwuje się, że zatrudnienie kobiet i mężczyzn rozkłada się po połowie z niewielką przewagą kobiet. Może mieć to związek z tym, że w większości populacji występuje nieznaczna przewaga kobiet lub też, że jest mniej pracy dla mężczyzn na tych rynkach

nie kobiet i mężczyzn rozkłada się po połowie z niewielką przewagą kobiet. Może mieć to związek z tym, że w większości populacji występuje nieznaczna przewaga kobiet lub też, że jest mniej pracy dla mężczyzn na tych rynkach

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

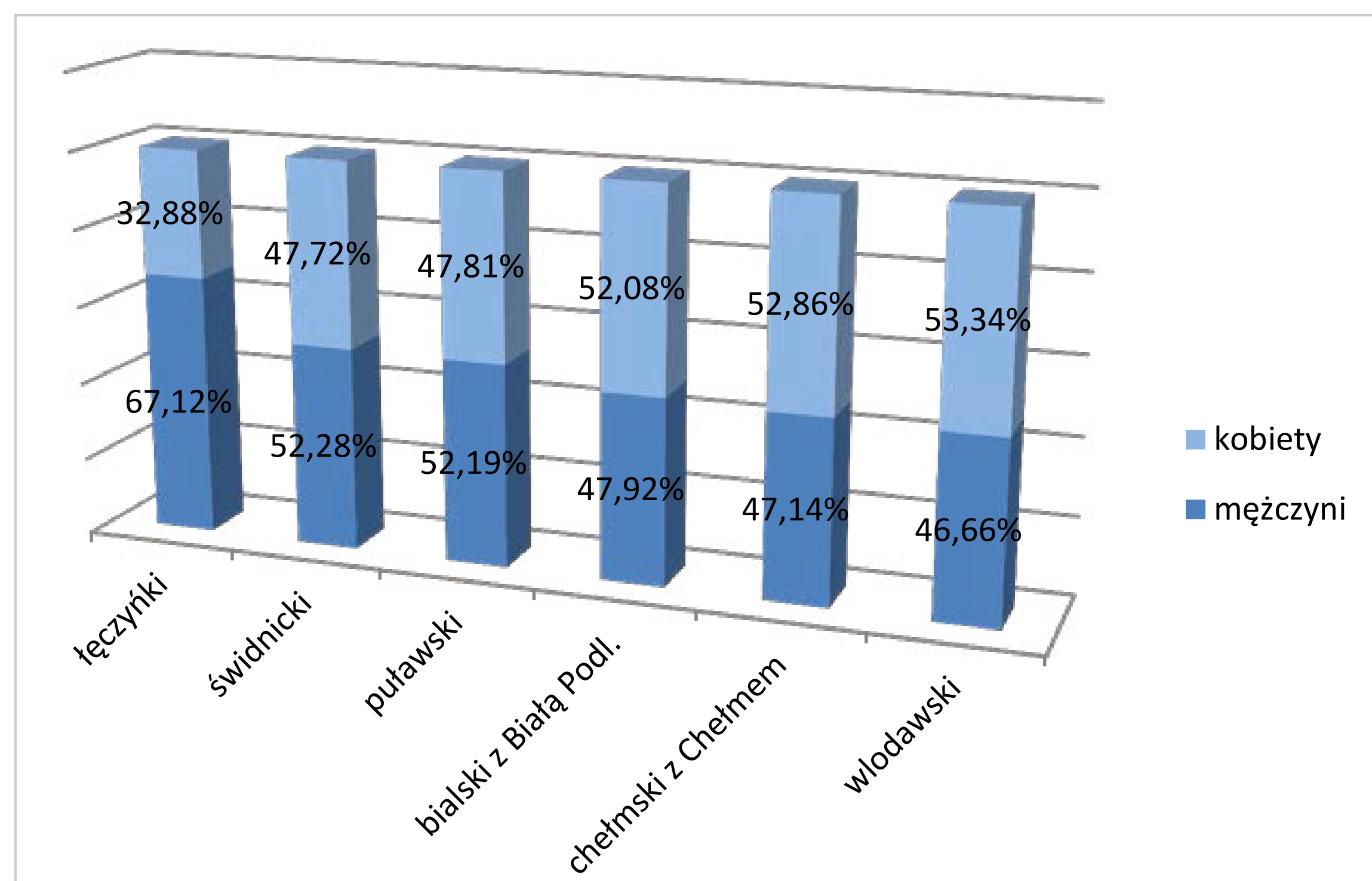
Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

pracy. Za tą drugą hipotezą przemawia fakt, że w powiatach, gdzie są duże zakłady przemysłu ciężkiego, występuje wśród pracujących przewaga mężczyzn. Na przykład w powiecie łęczyńskim znajduje się kopalnia „Bogdanka”, której profil pracy predestynuje mężczyzn (por. wykres 01).

Wykres 01. Pracujący w powiatach ze względu na płeć (porównanie)

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: *Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012*

Wśród pracujących co czwarty pracuje jako pracownik najemny. Przy czym wskaźnik ten jest najmniejszy w powiecie włodawskim, a największy w powiecie bialskim. Z kolei w powiecie włodawskim występuje największy odsetek pracujących na własny rachunek. Wśród innych źródeł utrzymania znajdują się dochody z rent i emerytur, zasiłków i świadczeń socjalnych. Nieustalone źródła utrzymania stanowią kilka procent. Natomiast jedna trzecia ludności znajduje się na utrzymaniu pozostałych członków rodziny.

Tabela 04. Źródła utrzymania (stan na 31.12.2011 r.)

Jednostka terytorialna	Ogółem		Praca najemna		Praca na własny rachunek		Inne źródła utrzymania	
	liczba w tys.	procent	liczba w tys.	procent	liczba w tys.	procent	liczba w tys.	procent
województwo lubelskie	2175,7	100	558,6	25,67	229,0	10,52	1388,1	63,8
powiat bialski z Białą Podlaską	172,3	100	44,3	25,71	16,5	9,58	111,5	64,71
powiat chełmski z Chełmem	146,8	100	35,9	24,46	12,7	8,65	98,2	66,89
powiat włodawski	40,1	100	9,2	22,94	4,1	10,22	26,8	66,83

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: *Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012*

Problem bezrobocia

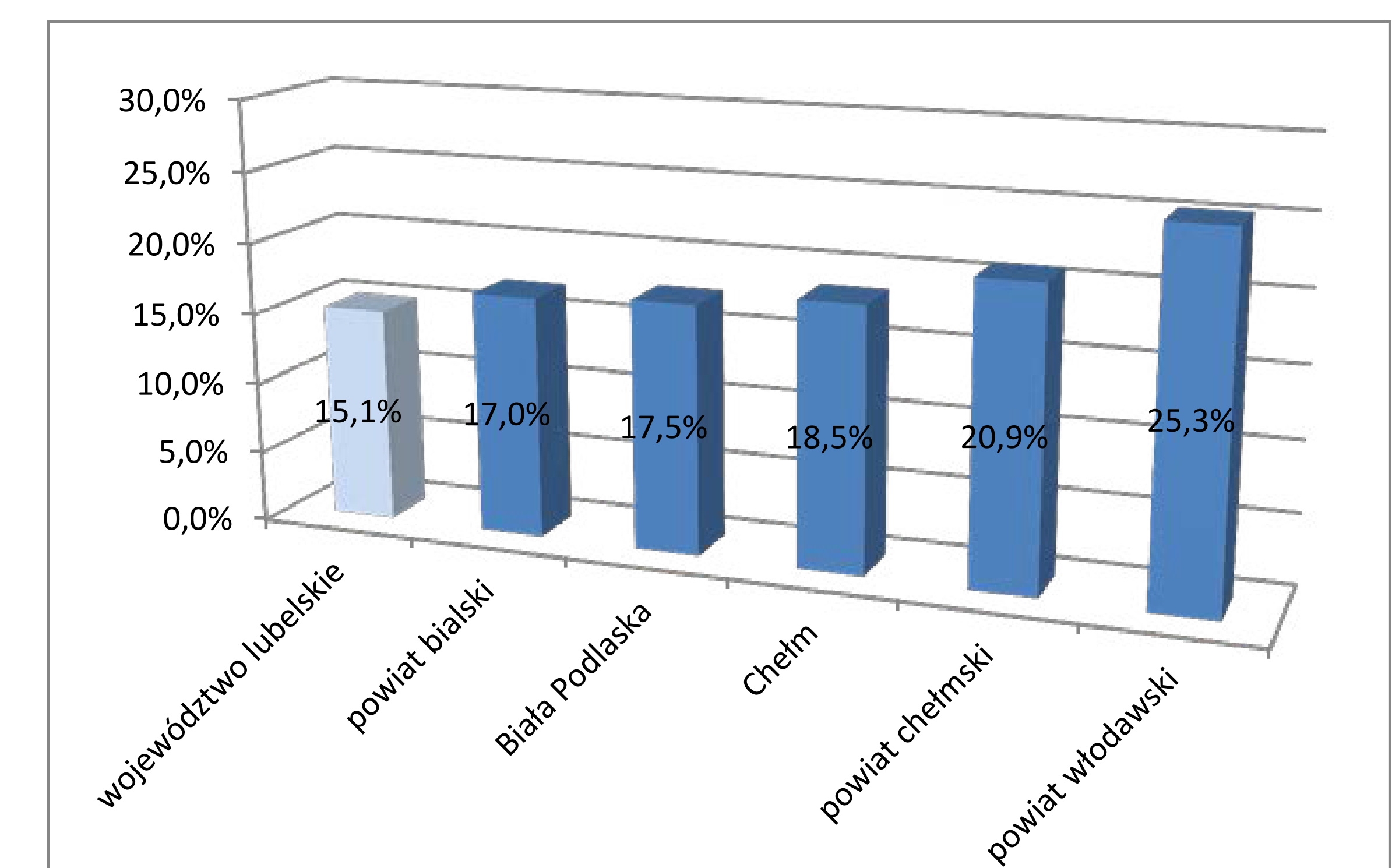
We wszystkich analizowanych powiatach i miastach na prawach powiatu stopy bezrobocia są większe niż średnia w województwie lubelskim. Najtrudniejsza sytuacja jest w powiecie włodawskim, gdzie stopa bezrobocia sięga 25,3%. Niekorzystna sytuacja jest też w powiecie chełmskim, w samym Chełmie bezrobocie jest nieco niższe. Także stopa bezrobocia w Białej Podlaskiej i powiecie bialskim jest nieco wyższa niż w województwie.

Z ogólnej liczby bezrobotnych co piąty to bezrobotny, który nie ukończył 25 roku życia. W powiatach ten wynik jest nieco lepszy niż w województwie lubelskim. Najmniejszy odsetek tej kategorii bezrobotnych znajduje się w powiecie chełmskim. Problemem jest za to bezrobocie długotrwałe, szczególnie w powiecie włodawskim, gdzie ten odsetek jest zdecydowanie największy i wynosi 60,10% w stosunku do ogółu bezrobotnych tam zarejestrowanych. Sytuacja na tym ryn-

ku pracy jest najtrudniejsza, co potwierdzają też inne wskaźniki. Brak szans na pracę powoduje, że ta kategoria się utrwała.

Warto przyrzeć się też doświadczeniu i kwalifikacjom zawodowym bezrobotnych. Okazuje się, że co trzeci bezrobotny nie posiada doświadczenia zawodowego, a niewiele mniejsze odsetki wskazują też na brak kwalifikacji zawodowych.

Wykres 02. Stopy bezrobocia (stan na koniec lutego 2013r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Lublinie

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

Najlepsza sytuacja pod tym względem jest w powiecie bialskim, a najtrudniejsza w powiatach chełmskim i włodawskim. Brak kwalifikacji i doświadczenia zawodowego stanowi istotną barierę utrudniającą tym osobom wejście na rynek pracy. W tych powiatach wskazane jest zastosowanie takich instrumentów rynku pracy jak szkolenia, staże i prace interwencyjne.

System szkolnictwa a rynek pracy

O jakości zasobów pracy stanowi profil wykształcenia ludności na danym rynku pracy. Najistotniejszym problemem wielu rynków pracy, także tych analizowanych, jest niedostosowanie profilu wykształcenia do potrzeb lokalnych gospodarek. Niekorzystnym zjawiskiem jest obecnie nadmiar osób z wykształceniem wyższym bądź średnim humanistycznym. Również wykształcenie wyższe techniczne nie gwarantuje pracy w analizowanych powiatach, w związku ze słabym ich uprzemysłowieniem. Skutkiem tego jest odpływ młodych wykształconych kadr do dużych miast.

W całym województwie lubelskim mieszka ok. 16% osób z wykształceniem wyższym. W porównaniu z tym wskaźnikiem, odsetek osób z wykształceniem wyższym w powiatach jest o kilka punktów procentowych niższy, najmniejszy odsetek tej kategorii osób mieszka w powiecie włodawskim – ok. 13%. Znaczny jest też odsetek osób z wykształceniem średnim i policealnym – ponad

Tabela 05. Struktura bezrobocia (stan na koniec lutego 2013 r.)

Jednostka terytorialna	liczba bezrobotnych ogółem	bezrobotni do 25 roku życia		długotrwale bezrobotni		bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych		bezrobotni bez doświadczenia zawodowego	
		liczba	proc.	liczba	proc.	liczba	proc.	liczba	proc.
województwo lubelskie	142957	31766	22,20	78348	54,80	39568	27,70	51646	36,10
powiat bialski z Białą Podlaską	11858	2397	20,21	6739	56,83	2121	17,89	3854	32,74
powiat chełmski z Chełmem	11318	2220	19,61	6269	55,39	3533	31,22	3850	34,02
powiat włodawski	4031	794	19,70	2424	60,10	1163	28,85	1441	35,74

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Lublinie

30%. Jednak najbardziej pożądanym profilem wykształcenia w gospodarce, gdzie dominuje drobna przedsiębiorczość, drobny handel i usługi oraz gospodarka rolna i przetwórstwo spożywcze, jest wykształcenie zawodowe. Lokalni pracodawcy poszukują głównie osób, które posiadają sprecyzowane umiejętności i doświadczenie zawodowe. Tymczasem z danych wynika, że odsetek osób

z wykształceniem zasadniczym zawodowym jest stosunkowo niewielki. Zaledwie co piąty mieszkaniec posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe. Największy odsetek tej kategorii występuje w powiecie bialskim, a najniższy w powiecie włodawskim.

System szkolnictwa jest słabo dostosowany do potrzeb lokalnych zakładów pracy. Charakter go-

Tabela 06. Poziom wykształcenia (2011 r.)

Jednostka terytorialna	ogółem		wyższe		policealne i średnie		zasadnicze zawodowe		podstawowe ukończone i gimnazjalne		podstawowe nieukończone i bez wykształcenia		nieustalony poziom wykształcenia	
	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%
województwo lubelskie	1892,2	100	305,4	16,13	596,9	31,54	364,8	19,30	497,5	26,29	35,2	1,86	92,5	4,89
p. bialski z Białą Podlaską	148,5	100	22,1	14,88	47,4	31,92	31,2	21,01	39,9	26,87	2,9	1,92	5,0	3,37
p. chełmski z Chełmem	128,6	100	19,1	14,85	39,7	30,87	24,8	19,28	35,8	27,84	2,8	2,18	6,4	4,98
powiat włodawski	34,9	100	4,5	12,89	10,6	30,37	6,4	18,34	10,6	30,37	0,9	2,58	1,9	5,44

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

spodarek powiatów, czyli obecność wielu małych zakładów pracy o zróżnicowanym profilu produkcji, handlu lub oferowanych usług, wymaga elastycznego podejścia do kształcenia, szczególnie zawodowego. Niestety od lat 90. ubiegłego stulecia obserwuje się regres szkolnictwa zawodowego na rzecz wykształcenia ogólnego. W latach 1990-2006 liczba zasadniczych szkół zawodowych zmniejszyła się o 40%, a liczba kształcących się w nich uczniów zmalała o 72%¹³. Skutkiem tego pojawiło się zjawisko znane wielu przedsiębiorcom poszukującym pracowników – brak na rynku ludzi o odpowiednim wykształceniu i doświadczeniu zawodowym przy dużym bezrobociu.

Na podstawie analizy danych o liczbie szkół, liczbie uczniów i absolwentów – zasadnicze szkolnictwo zawodowe we wszystkich powiatach przedstawia się najgorzej w stosunku do innych typów szkół. Prym wiodą licea ogólnokształcące. W następnej kolejności – technika. Jednak to zasadnicze szkoły zawodowe zapewniają kształcenie o charakterze praktycznym.

Biorą pod uwagę tylko szkoły ponadgimnazjalne, widoczna jest przewaga w liczbie uczniów kształcących się w liceach ogólnokształcących i profilowanych, na drugim miejscu jest kategoria uczniów uczących się w technikach, najmniej uczniów w powiatach uczy się zawodu w zasadniczych szkołach zawodowych. Jeszcze bardziej jest to widoczne przy analizie wskaźnika skolaryzacji (tab. 11).

¹³ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2005/2006, GUS, Warszawa 2006.

Tabela 07. Liczba szkół w roku szkolnym 2011/2012

Jednostka terytorialna	Podstawowa	Gimnazjum	ZSZ	Liceum Ogólnokształcące	Liceum Profilowane	Technikum (i szkoły artystyczne)	Szkoła policealna
powiat bialski z Białą Podlaską	80	39	7	13	3	8	12
powiat chełmski z Chełmem	66	31	9	10	1	11	12
powiat włodawski	24	10	4	4	-	3	2
razem	170	80	20	27	4	22	26

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012

Tabela 08. Liczba uczniów w roku szkolnym 2011/2012

Jednostka terytorialna	Podstawowa	Gimnazjum	ZSZ	Liceum Ogólnokształcące	Liceum Profilowane	Technikum (i szkoły artystyczne)	Szkoła policealna
powiat bialski z Białą Podlaską	10640	6453	954	3930	399	2683	1824
powiat chełmski z Chełmem	7914	4737	749	3102	581	2374	2641
powiat włodawski	2233	1396	211	793	-	547	99
razem	20787	12586	1914	7825	490	5404	4564

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 201

Tabela 09. Liczba absolwentów w roku szkolnym 2011/2012

Jednostka terytorialna	Podstawowa	Gimnazjum	ZSZ	Liceum Ogólnokształcące	Liceum Profilowane	Technikum (i szkoły artystyczne)	Szkoła policealna
powiat bialski z Białą Podlaską	1998	2215	265	1441	185	701	577
powiat chełmski z Chełmem	1408	1656	233	1112	98	560	391
powiat włodawski	426	446	89	290	-	123	13
razem	3832	4317	587	2843	283	1384	981

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji: Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

Podobne jak w aspekcie ilości uczniów, są relacje między kwotami absolwentów omawianych rodzajów szkół.

Przyczyną złej sytuacji szkolnictwa zawodowego jest z jednej strony likwidacja wielu szkół zawodowych, ale z drugiej strony aspiracje uczniów (a także ich rodziców), którzy chcą kształcić się w szkołach umożliwiających zdawanie matury i kształcenie na uczelniach wyższych. Aż 76% gimnazjalistów z Chełma deklarowało zamiar kontynuowania nauki w liceach ogólnokształcących¹⁴. W takiej sytuacji odbudowa szkolnictwa zawodowego nie będzie sprawą łatwą.

Wskaźniki skolaryzacji

Wskaźnik skolaryzacji jest jednym z podstawowych wskaźników stosowanych do badania poziomu edukacji. Stopa skolaryzacji to odsetek osób uczących się obliczany w stosunku do liczby ludności w określonym przedziale wiekowym, według podziału na odpowiednie etapy kształcenia. Wskaźnik ten najwyższy jest w szkołach podstawowych i wynosi około 100%. W miarę przechodzenia do następnych szkół wskaźnik ten maleje.

¹⁴ I. Niećko, D. Jegorow, M. Cieślukowska, Gimnazjaliści z Lubelszczyzny na progu edukacji zawodowej, Chełm 2009, s. 18.

Do niniejszych analiz przyjęto wskaźnik skolaryzacji brutto¹⁵. Analizowane będą wskaźniki z roku szkolnego 2011-2012. Wskaźniki skolaryzacji na poziomie powiatów liczone są jedynie dla szkół podstawowych i gimnazjalnych. W miastach Biała Podlaska i Chełm wskaźniki skolaryzacji są wyższe niż 100%, ponieważ część uczniów spoza granic administracyjnych tych miast dojeżdża do szkół z terenów – odpowiednio powiatów bialskiego i chełmskiego. Dlatego też, z drugiej strony, wskaźniki skolaryzacji w wymienionych powiatach są niższe niż 100%.

Urząd Statystyczny w Lublinie liczy wskaźniki skolaryzacji dla szkół ponadgimnazjalnych na poziomie podregionów. Natomiast nie jest zasadnym liczenie wskaźników na poziomie powiatów ze względu na duże zróżnicowanie – brak rejonizacji, uczniowie mogą wybrać dowolną szkołę w całym kraju. Są ośrodki – powiaty, dla których wskaźnik skolaryzacji na tym poziomie wynosiłby około 300% ze względu na to, że uczą się tam osoby z innych powiatów, gdzie takich szkół nie ma.

¹⁵ Wskaźnik skolaryzacji brutto jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Współczynnik skolaryzacji brutto np. dla poziomu szkoły podstawowej wylicza się dzieląc liczbę wszystkich uczniów szkół podstawowych bez względu na wiek na początku danego roku szkolnego przez liczbę ludności w wieku 7-12 lat (wiek przypisany do tego poziomu) według stanu w dniu 31 XII tego samego roku; wynik podaje się w ujęciu procentowym. http://www.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-5063.htm (z dn. 1. 06. 2013 r.).

Tabela 10. Wskaźnik skolaryzacji brutto (w%) w roku szkolnym 2011/2012 w powiatach i miastach na prawach powiatu (szkoły podstawowe i gimnazja)

Jednostka terytorialna	Podstawowa	Gimnazjum
grupy wieku	7 – 12	13 – 15
woj. lubelskie	98,31	98,26
bialski	95,24	91,84
Biała Podlaska	109,10	116,54
Chełm	104,25	115,15
chełmski	93,13	90,75
włodawski	-	-

Źródło: dane US w Lublinie

Tabela 11. Wskaźnik skolaryzacji brutto (w %) w roku szkolnym 2011/2012 w podregionach (pozostałe szkoły)

Jednostka terytorialna	Zasadnicza Szkoła Zawodowa	Liceum Ogólnokształcące	Technikum i Liceum Profilowane	Szkoła policealna
grupy wieku	16-18	16-18	16-18	19-21
woj. lubelskie	12,65	63,78	42,90	24,74
podregion bialski (powiaty: bialski, radzyński, parczewski, włodawski i Biała Podlaska)	12,18	60,12	41,76	17,15
podregion chełmsko-zamojski (powiaty: chełmski, zamojski, hrubieszowski, biłgorajski, tomaszowski, krasnostawski, Zamość i Chełm)	13,43	59,58	45,08	20,81

Źródło: dane US w Lublinie

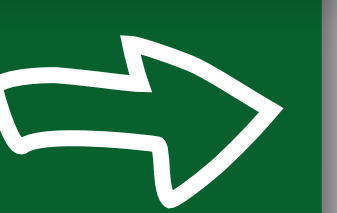

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

Jeszcze bardziej uwidacznia się to w przypadku szkół wyższych. Zatem zasadnym jest operowanie danymi bezwzględными co do liczby studentów¹⁶.

Tabela 12. Liczba studentów w roku akademickim 2011/2012 w podregionach (szkoły wyższe)

Jednostka terytorialna	studenci	
	szkoły publiczne 2011	szkoły niepubliczne 2011
	liczba	liczba
podregion bialski	5948	0
podregion chełmsko-zamojski	4021	4263

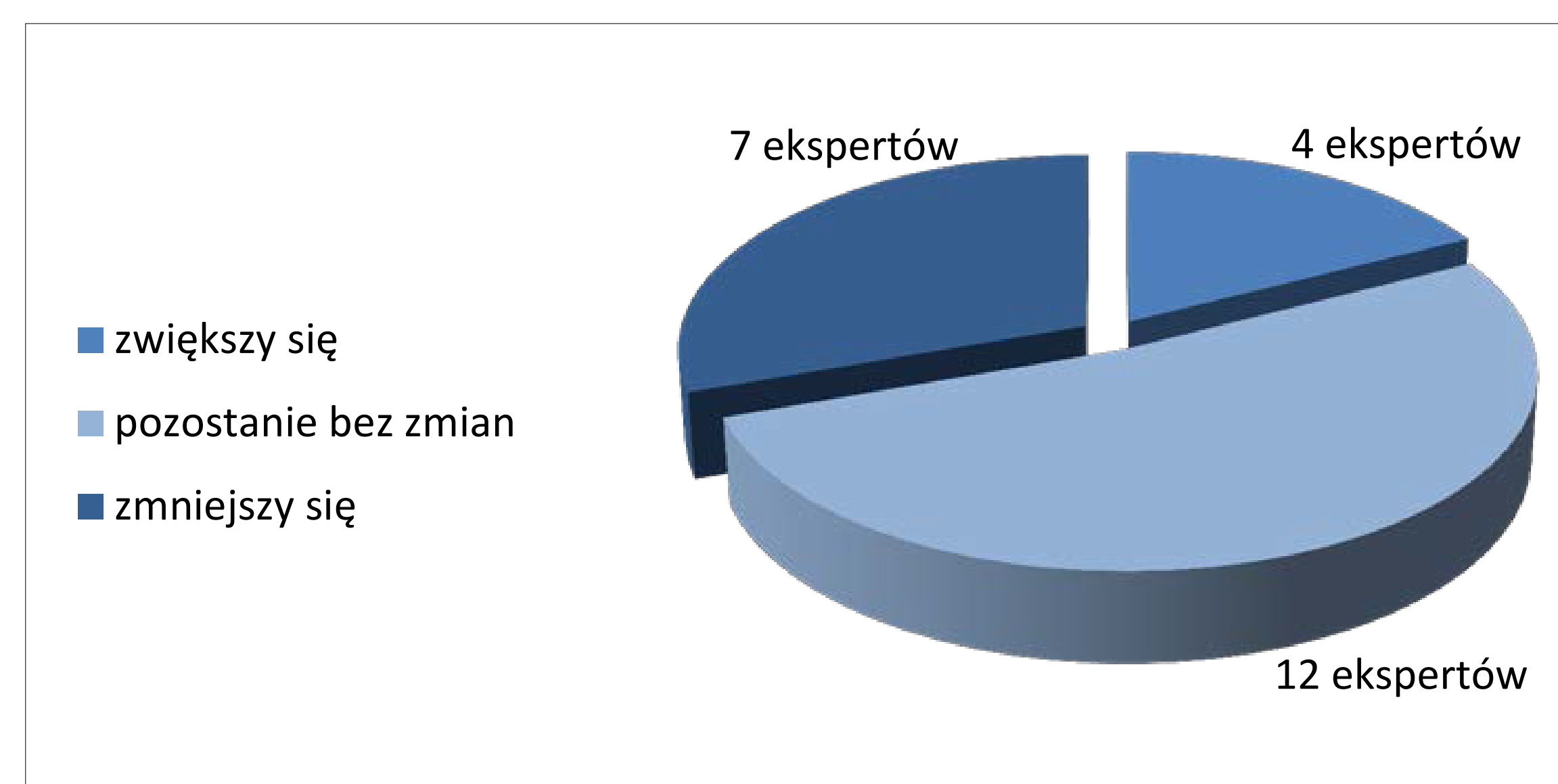
Źródło: dane US w Lublinie

Perspektywy rynku pracy w opinii przedstawicieli samorządów lokalnych

Kryzys gospodarczy, który rozpoczął się w roku 2008 nie napawa optymizmem samorządów gmin, miast i powiatów z analizowanego obszaru, co wykazały wyniki ankiety. Zdaniem większości ankietowanych przedstawicieli samorządów lokalnych, sytuacja na rynku pracy w ciągu najbliższych 5 lat nie zmieni się. Przeważa opinia, że zarówno wielkość zatrudnienia jak i wielkość bezrobocia będzie oscylować wokół obecnych wskaźników. Co trzeci badany sądzi, że sytuacja na rynku pracy może się pogorszyć. Na wzrost wielkości zatrudnienia i spadek stopy bezrobocia wskazują tylko pojedynczy respondenci.

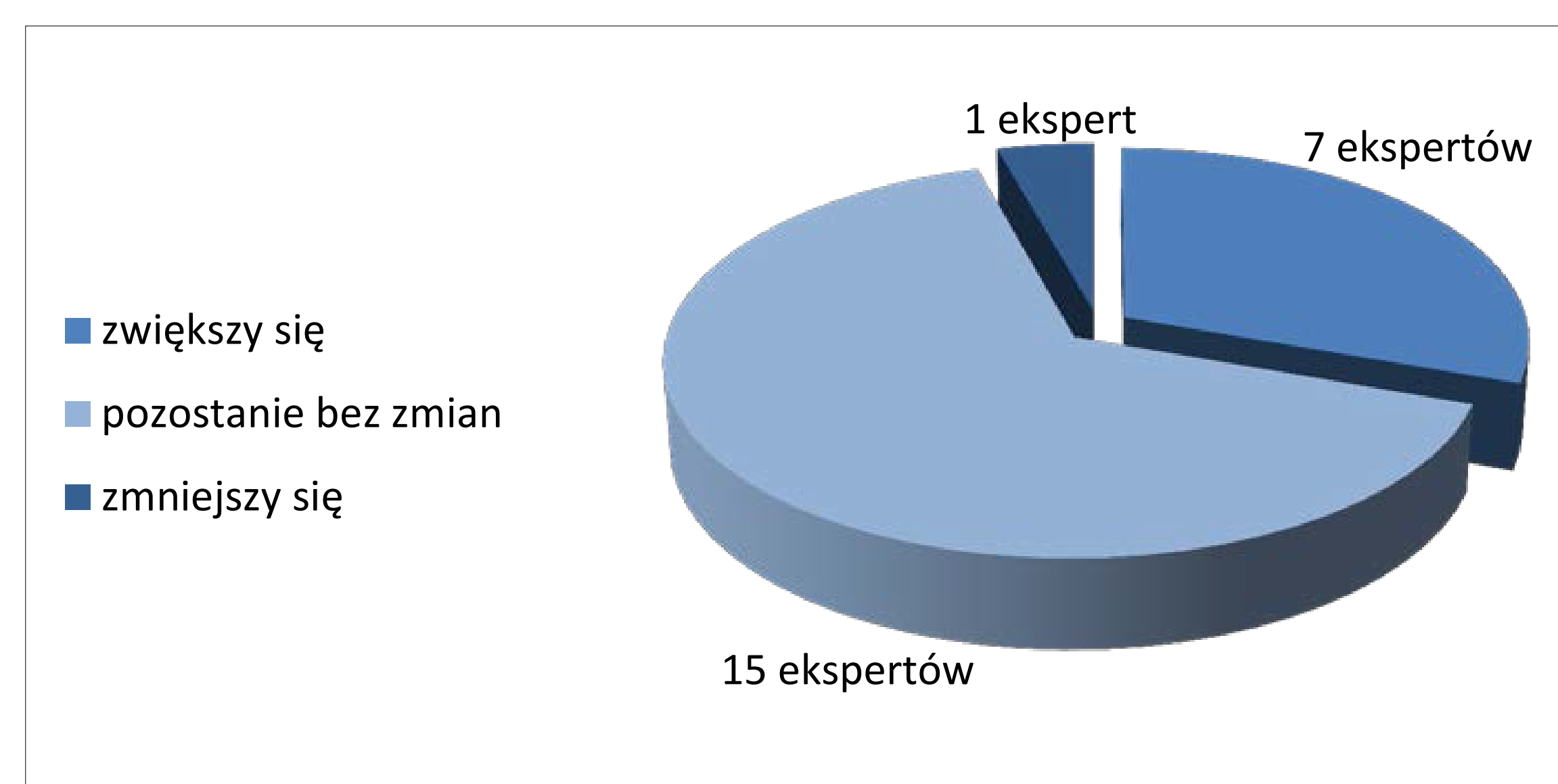
¹⁶ Informacja uzyskana z Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Wykres 03. Zmiana wielkości zatrudnienia na przestrzeni 5 lat [n = 23]

Źródło: na podstawie badań własnych

Wykres 04. Zmiana wielkości bezrobocia na przestrzeni 5 lat

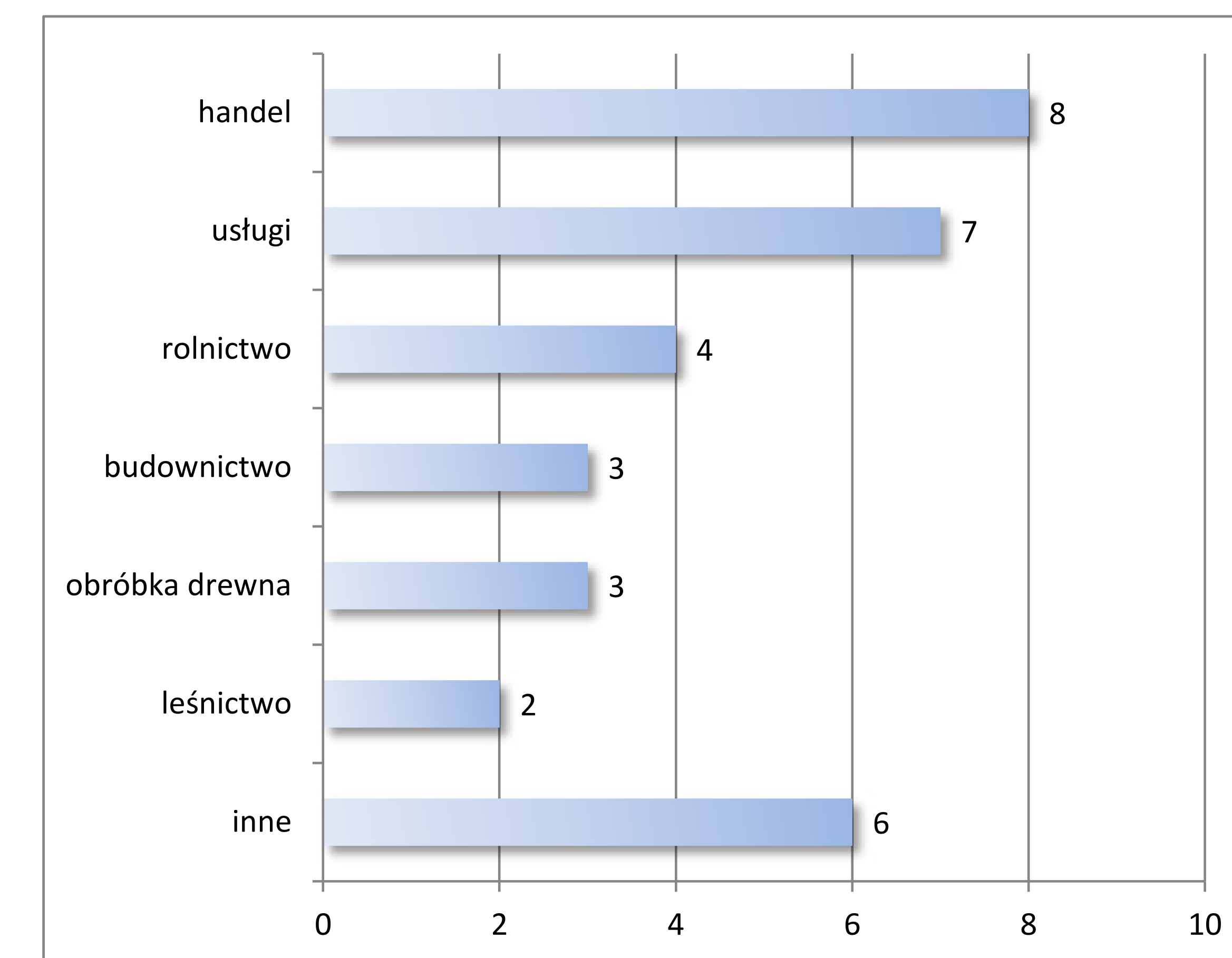

Źródło: na podstawie badań własnych

Samorządowcy wiążą nadzieję na wzrost zatrudnienia głównie z handlem i usługami. Wymieniali oni często sektor drobnej przedsiębiorczości w zakresie np. gastronomii, usług remontowych, naprawy i diagnostyki pojazdów samochodowych itp. Z wcześniejszych analiz wynika, że te gałęzie gospodarki lokalnej zatrudniają najwięcej ludności. Na terenach powiatów dominuje rolnictwo, a duże znaczenie posiada leśnictwo i, co się z tym wiąże, obróbka drewna. Respondenci wśród

branż, w których możliwy będzie wzrost zatrudnienia, wymieniali także budownictwo, ale często uważają, że ta branża będzie w najbliższych latach przeżywać stagnację. Pojedynczy respondenci wymieniali takie sektory jak np.: energia odnawialna, transport, magazynowanie towarów.

Wykres 05. Branże, w których możliwy będzie wzrost zatrudnienia na przestrzeni 5 lat

Źródło: na podstawie badań własnych

Głównie inwestycje przedsiębiorców, rozwój perspektywicznych branż i ogólny wzrost gospodarczy w województwie – według przedstawicieli samorządów – mogą przynieść poprawę na lokalnych rynkach pracy. Również, choć w mniejszym stopniu, widzą oni wpływ zwiększenia środków unijnych na wzrost zatrudnienia. Tylko pojedynczy respondenci wskazywali na roboty publiczne, prace interwencyjne i subsydiowanie zatrudnienia. Zdają sobie oni

Kobieta przedsiębiorcza...

Województwo dwóch prędkości

Sektor MŚP w województwie...

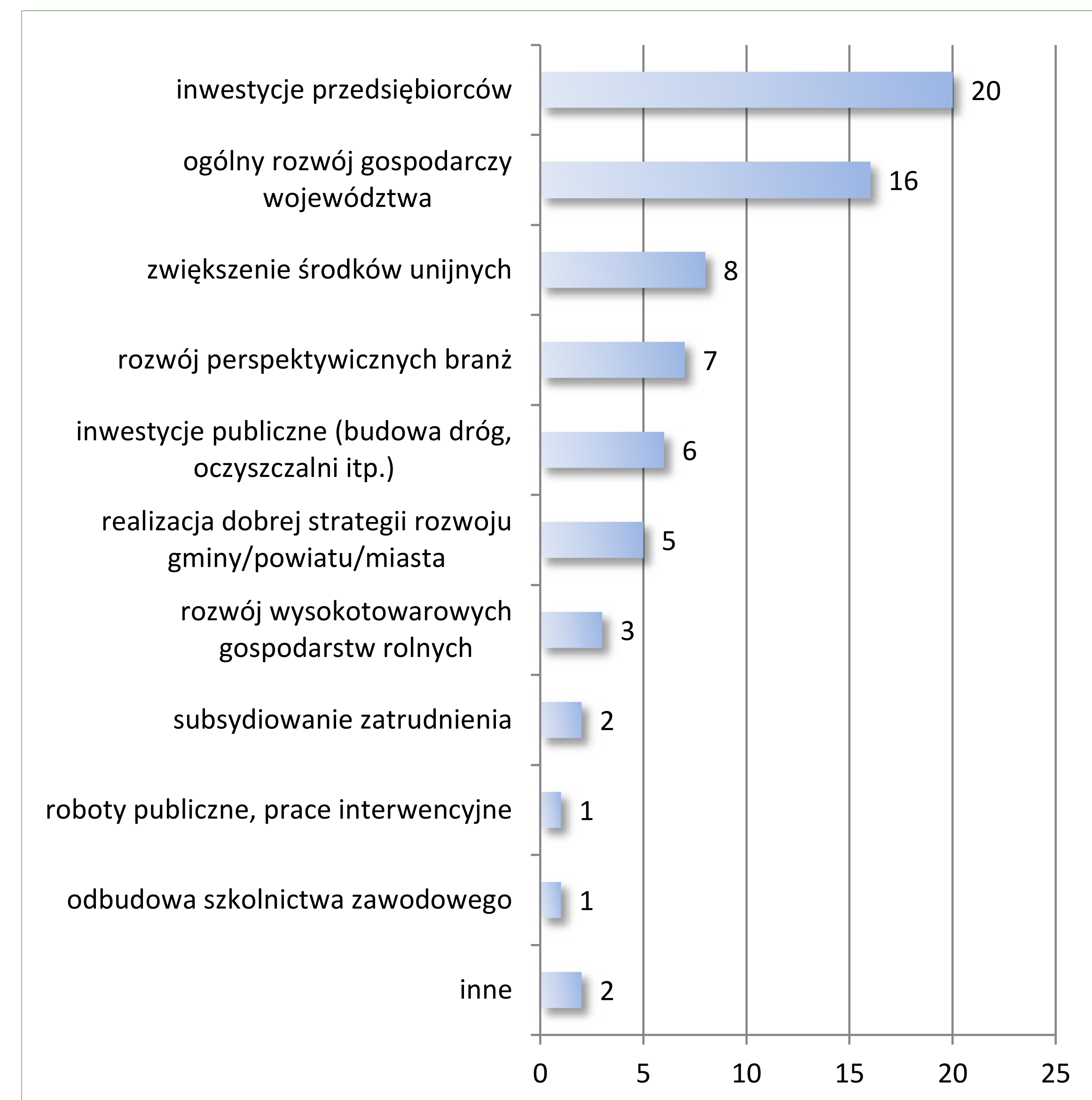
Wybrane aspekty rynku pracy w powiecie...

sprawę z tego, że te czynniki mogą złagodzić skutki bezrobocia, ale nie wpłyną w długim okresie na wzrost zatrudnienia. Znamienne jest niedocenianie rozwoju szkolnictwa zawodowego jako czynnika mogącego wpłynąć na wzrost zatrudnienia.

Wykres 06. Działania, które mogłyby poprawić sytuację, na rynku pracy

Źródło: na podstawie badań własnych

Podsumowanie i wnioski

W powiatach bialskim, chełmskim i włodawskim nie ma dużych zakładów, które byłyby ich motorem napędowym i w najbliższych 5 latach ta sytuacja nie zmieni się. Istnieje jednak wiele małych i średnich przedsiębiorstw posiadających różnorodny profil działalności. Zatem należałoby wspierać najbardziej perspektywiczne dla tych powiatów branże, np. w powiecie bialskim: sektor logistyczny, spedycja, naprawa i diagnostyka pojazdów samochodowych, sektor rolno-spożywczy; w powiecie włodawskim m.in. branża agroturystyczna, obróbka drewna; w powiecie chełmskim m.in. rolnictwo (w tym rolnictwo ekologiczne), przetwórstwo rolno-spożywcze, odnawialne źródła energii – gdzie przewiduje się wzrost zatrudnienia.

Ponad 63% ludności analizowanych powiatów stanowią osoby w wieku produkcyjnym. Różnice między powiatami są nieznaczne. Najwięcej osób tej kategorii jest w powiecie chełmskim (64,58%), a w pozostałych nieco mniej (bialski – 63,34%; włodawski – 63,95%)¹⁷. W całym województwie lubelskim odsetek ludności w wieku produkcyjnym jest nieco mniejszy. Perspektywicznie, stosunkowo najkorzystniejsza sytuacja jest w powiecie bialskim, ponieważ odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym jest większy, a poprodukcyjnym nieco mniejszy niż w pozostałych.

Porównując wielkości zatrudnienia w powiatach do stanu zatrudnienia w całym województwie,

we wszystkich powiatach są one niższe. Najniższy wskaźnik odnotowano w powiecie włodawskim – tylko 19,59% osób w wieku produkcyjnym jest zatrudnionych (wniosek na podstawie metodologii liczenia osób pracujących Urzędu Statystycznego). Nieco lepsza jest sytuacja w powiecie chełmskim (wskaźnik zatrudnienia – 21,46%) i bialskim (wskaźnik zatrudnienia – 25,40%). Są to odsetki osób pracujących na najkorzystniejszych warunkach. Można przypuszczać, że mniej więcej drugie tyle osób pracuje w na mniej korzystnych warunkach (np. umowy o dzieło, umowy-zlecenia, a także w szarej strefie).

Analizując strukturę zatrudnienia w powiatach ze względu na płeć, obserwuje się, że zatrudnienie kobiet i mężczyzn rozkłada się po połowie z niewielką przewagą kobiet. Wydaje się, że jest to spowodowane faktem, iż kobiety częściej niż mężczyźni znajdują pracę w takich sektorach jak usługi, handel, edukacja, opieka zdrowotna i socjalna, sektor samorządowy i jednostki podległe samorządom. W większości gmin są to sektory, które zatrudniają najwięcej osób.

We wszystkich analizowanych powiatach i miastach na prawach powiatu stopy bezrobocia są większe niż średnia stopa bezrobocia w województwie lubelskim. Najtrudniejsza sytuacja jest w powiecie włodawskim, gdzie stopa bezrobocia sięga 25,3% (2013 r.).

Problemem jest bezrobocie długotrwałe, szczególnie w powiecie włodawskim, gdzie ten odsetek jest zdecydowanie największy i wynosi 60,10% w stosunku do ogółu bezrobotnych tam zarejestrowanych. Co trzeci bezrobotny nie posiada

¹⁷ Województwo Lubelskie – podregiony, powiaty, gminy, US Lublin 2012.

doświadczenia zawodowego, a niewiele mniejsze odsetki wskazują na brak kwalifikacji zawodowych. Brak kwalifikacji i doświadczenia zawodowego stanowi istotną barierę utrudniającą tym osobom wejście na rynek pracy.

Lokalni pracodawcy poszukują głównie osób, które posiadają sprecyzowane umiejętności i doświadczenie zawodowe. Tymczasem z danych wynika, że odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym jest stosunkowo niewielki. Na podstawie analizy danych o liczbie szkół, liczbie uczniów i absolwentów – zasadnicze szkolnictwo zawodowe we wszystkich powiatach przedstawia się najgorzej w stosunku do innych typów szkół. Prym wiodą licea ogólnokształcące. W następnej kolejności technika. Jednak to zasadnicze szkoły zawodowe zapewniają kształcenie o charakterze praktycznym.

Rozwój rynków pracy w powiatach wiąże się głównie z inwestycjami przedsiębiorców, rozwojem perspektywicznych branż i ogólnym wzrostem gospodarczym w województwie. Również, choć w mniejszym stopniu, wzrost zatrudnienia nastąpi poprzez realizację na tych terenach projektów dofinansowywanych ze środków UE.

Literatura i źródła:

1. J. Tyrowicz, Wskaźniki zatrudnienia – Co się dzieje z zatrudnieniem w Polsce? <http://www.bezrobocie.org.pl/x/565986> (z dn. 28. 05. 2013 r.).
2. A. Paździor, Obszary koniunktury gospodarczej w regionie lubelskim (ekspertyza naukowa), Lublin data.
3. I. Niećko, D. Jegorow, M. Cieślikowska, *Gimnazjaliści z Lubelszczyzny na progu edukacji zawodowej*, Chełm 2009.\
4. *Absolwenci szkolnictwa zawodowego w Lublinie i Chełmie wobec sytuacji na rynku pracy*, red. B. Słomińska, Warszawa 2010.
5. *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2005/2006*, GUS, Warszawa 2006
6. Kwartalna informacja o rynku pracy (25. 02. 2013 r.), GUS, Warszawa 2013
7. Województwo lubelskie: podregiony, powiaty, gminy, GUS, Lublin 2012.
8. Strategia rozwoju miasta Chełm na lata 2008-2015.
9. Strategia rozwoju powiatu chełmskiego na lata 2008-2015.
10. Strategia rozwoju powiatu włodawskiego na lata 2008-2015.
11. Strategia rozwoju miasta Włodawa na lata 2008-2015.
12. Strategia rozwoju miasta Biała Podlaska na lata 2008-2015.
13. Strategia rozwoju powiatu bialskiego na lata 2008-2015.
14. <http://www.wup.lublin.pl/wup/>
15. <http://www.stat.gov.pl/lublin>
16. <http://www.stat.gov.pl>

